

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Մայն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտերմագործական հասանելի էր
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported CC BY NC SA License.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցածրագույն մեդիայի կամ էլեկտրոնային
մեդիայի կամ ոչառևտրային առկա նյութը ստեղծելու իրենք ձեռք

You are free to:

Share – copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt – remix, transform, and build upon the material

Ա. Կրկնապատ

Չորսուկ Կրկնապատ

A $\frac{I}{9631}$

Հարկաւոր

1921թ.

91.542-2
5-72

ԱՐՇԱԿ ԵՐԿՐՈՐԳ

ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆ Ի ՀԻՆԳ

ԱՐԱՐՈՒԿԱՅՍ

ԳՐԵՑ

ՍԵՊՏԻՄԵՐ ԵՒ ՆՈՒՄԵՐ

ՎԵՆԵՏԻԿ — ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐ

1921

ԹԱՏՐԵՐԳԱԿԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

ԱՆԷՇՔ, ողբերգութիւն աշխ. շեղ. զ. Ս. Երեմեան
տպ. 1903, Գին Ֆր. 3.

ԱՐԻՍՏՈՂԵՍ, ողբերգութիւն. գրար. ոտանաւոր
շեղ. վ. Մանգի. Թարգմ. Գերայ. Եղ. Նիւմի.
գեամ. տպ. 1873, էջ 72, Գին Ֆր. 1,50.

ԳՐԱՂԱՐԱՆ ԹԱՏՐԵՐԳԱԿԱՆ. աշխ. իւրաքանչիւ
թիւը կ'արժէ, Ֆր. 1,50.

1 - Ս. Գոմիսիկ կղզւոյն գերիւն. տրամ. շեղ. ճ. Գ.
լայաննի. Թրգմ. զ. Ա. Տիրոյեան. տպ. 1907,
էջ 62.

2 - Խաղամուլ. տրամ. շեղ. զ. Ա. Տիրոյեան. տպ.
1895, 1906, էջ 84.

3 - Ա. Երկու ծայրայեղներ. շեղ. զ. Ա. Տիրոյեան
տպ. 1906, էջ 1-15.

Բ. Երեք քաջերը. շեղ. մոյն. տպ. 1906, էջ 26-59.

Գ. Գողցուած սագը. Թարգմ. մոյն. տպ. 1906,
էջ 53-80.

4 - Ա. Երկու հրա՛ մակիրներ. տպ. 1907, էջ 1-35.
Բ. Տազնապալաց գիշեր մը. Թրգմ. զ. Ս. Գոմ
տարձեան. տպ. 1907, էջ 36-64.

5 - Սիմոն տասնապետը. տրամ. շեղ. Տիւնան. տպ.
և Տէմնի. Թրգմ. ազատարար զ. Ա.
յեան. տպ. 1908, էջ 130.

6 - Ա. Որդիական սէր. տրամ. շեղ. ճ. ճէլ.
Թրգմ. զ. Ա. Տիրոյեան. տպ. 1908, էջ 1-58.

Բ. Անգնտակ ատրճամակներ. զաւեշտ. շեղ. Ա.
Քոցուտէ. Թրգմ. զ. վ. Խանապէկեան. տպ.
1908, էջ 59-95.

7 - Ա. Զուլցերիի ոտքը. տրամ. Թրգմ. զ. Ս. Գոմ
տարձեան. տպ. 1908, էջ 1-95.

Բ. Վարդագոյն մամակը. զաւեշտ. զ. Ղ.
Տիրոյեան. տպ. 1897, 1908, էջ 96-114.

8 - Ա. Մարտին Պապայիս համետը. տրամ. շեղ.
Կորսոն և Գրանց. Թրգմ. իտալ. վերած
մուսնէն. զ. Ղ. Տայեան. տպ. 1909, էջ 1-94.

Բ. Անծրեւոտ գիշեր մը. զաւեշտ. Թարգմ. զ.
Ա. Գասգանտիլեան. տպ. 1909, էջ 95-114.

19 NOV 2011

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԹԱՏՐԵՐԳԱԿԱՆ

19

5471

ԳՐԱԴԱՐԱՆ ԹԱՏՐԵՐԳԱԿԱՆ

19

ԱՐՇԱԿ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆ Ի ՇԻՆԳ

ԱՐԱՐՈՒԱԾՍ

ԳՐԵՑ

ՍԵՊՈՒՀ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

ՎԵՆԵՏԻԿ — ՍՈՒՐԲ ԴԹՁԱՐ

1921

8588

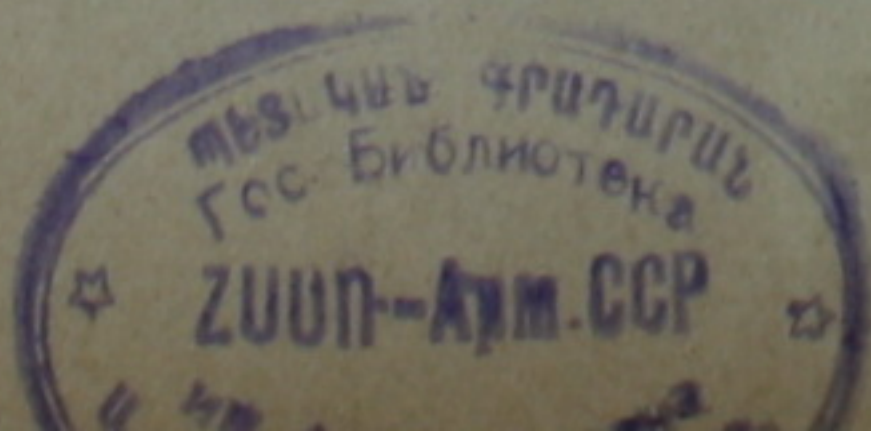
5471

ԶԵԿՈՅՑ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶԻՆ

Մեզոնի Միևասեանի ողբերգութեանց անդրանիկն է առաջիկայս՝ գրուած յամիկն 1857 Մայիս 1, ըստ որոշմն նշանակուած է բնագրին մեջ, հետևաբար՝ Մ. Պեշիքբաշլեանիև և Ս. Հեքիմեանի Միջագիշիև և Բերայի քատերաբեմիկն վրայ երևնալիկն քանի մը տարի առաջ (այն է 1860ի մօտերը)։ Ճիշդ այս թուականիկն գրած է նաև Հ. Պետրոս Միևասեան իր Արշակ Բ. ողբերգութիւնը, որ Փ. Բոզզանդագիկն ներշնչուած՝ արթունի տան վերակացոշ Գրաստամատի սիրայի դրուագովը կը զանազանի միշտ երկոշքիկն ալ։ Քանի որ 1832իկն Փաշտոնի պատմութիւնն արդիկն լոյս տեսած էր ի վեկետիկ, զարմանալի է թէ ի՞նչպէս վրիպած է անոնց ոշտագրութեկն, որոնց թէ՛ քատերական և թէ՛ քերթողական ձաշակն և հոտառութիւնն այնքան սոշր էր։

Գրասիրաց շատերոշն մտքի մեջ գոշցէ այնպէս սեշեռած ըլլայ այն գաղափարը, թէ Պեշիքբաշլեանը շատ տարիներ առաջ ապրած և

գործած ընդայ քան զՍեպոռհ Միևստեան. սակայն մենք ստորագեցինք Պադովայի և Ռափայելեան վարժարանաց սաներոշ անոշանց ցոցակեն, որ Սեպոռհ Միևստեանը, ծնած 11 Օգոստ. 1825, յամիև 1838 մտած է վեկետիկի Ռափայելեան վարժարանը, և 1841իև, իբրև քարի վարոշց և ոշամանց մեջ վկայեալ աշարտավարժ դոշրս եկած է. իսկ Մ. Պեշիքքաշլեան ընդ հակառակն 29 Օգոստ. 1839 մտեր է Պադովայի Միսիթ. վարժարանը, և 1844իև աշարտելով Պոլիս դարձած: Երկոշքն ալ վերոյիշեալ վարժարաններոշ Ս. դասոշ աշակերտներեն եղած են: Գոշցե ոմանց համար անակրկկալ մ'երեշնայ այս քանս. սակայն ստոյգ տոշեալները զայն կը հաստատեն: Բնականաքար ոշրեմն Միևստեանը աշաջին անգամ յղացած և գրած է Հայոց քաջարի, քայց անբախտ քագաշորի ողբերգոշքիշնն. ոշստի ըստ արտաքին երևոշքին Պեշիքքաշլեանեն անկախ: Բայց դիտելով մեկ կողմեն, որ Պեշիքքաշլեան Կ. Պոլիս դաշնալեն ետքը քիչ ատենեն սկսած է քատերական խաղեր և քերթոշածներ շարադրել, և միշս կողմեն ալ սսոր գործոց հրատարակոշքիշնը խիստ վեր ի վերանց և աշանց քրննոշքեան կատարոշած է, վասն զի ոչ մեկ խաղին գրոշքեան տարերիշը նշանակոշած է, մինչդեռ Միևստեանը ժամանակ մը քաղաքական պաշտօններով զբաղած էր. հաշանական է, որ պոշետներես աշաջինը իր Արշակ Բ. ողբերգոշքեան ներկայացման քոշականեն (իմս 1857 - 1860) շատ տարիներ աշաջ իսկ գրած ընդայ, և Մի-

45308-

նաստեանը զանի կարդարոշ առիթ ոչնեցած . բայց
այս քննոչքեան կը կարօտի :

Այս ալ ըսած ըլլանք, որ թեև երկոչքին ևս
խաղի սահմանքն և նպատակը նոյն են, սակայն տեսարաններն և գործողոչքիչնք ընդհանրապէս իրարմէ մեծապէս կը տարբերին : Երկոչքն ալ իրենց մտատիպարներոշ մէջ խիզախ են և ինքնագիշտ, որով կարծեք թէ իրարմէ անկախ : Իրաշ է որ Միևաստեանը չոչնի Պեշիք-բաշշեանի քերթողական բոցաշոչնչ խանդը, ինչպէս և ձարտար և ձկոչն շեգոչն, որոնցմով սա դիշրաշ հմայեց իր ժամանակակիցները և հռչակեցաշ . բայց իր անձանց և իրաց նկարագիրներոչն մէջ Սեպոչհ աշելի բնական, հոգեբանական և ձիշտ ըլլալ կը թոչի : Եթէ ստոյգ է Գերպ . Սոմայեանիև և Վիեննայի դեսպան Մանսոչր Պեշի վկայոչքիչնը, թէ Սեպոչհ քաջ նկարիչ ևս էր, այնոչհետև կարելի է ըսել, թէ նոյն իսկ այս մասնագիտոչքիչնը՝ անոր հոգեկան և բարոյական նկարագիրները աշելի ևս ազդեցիկ և յոչգիչ ընելոշ կը ժառայեր : Երկոչքն ևս գեղեցկին և վսեմի սիրահար ըլլալով երբեմն զարտոչղեր են պատմոչքեևէ : Սակայն Միևաստեանի քով աչքի չի զարներ զարտոչղոչքիչնը . օրինակի համար, ըստ Ս. Միևաստեանի՝ Մեծին Ներսիսի ոչրոչակասնէ է, որ Անյոչշ բերդին մէջ կը խօսի Արշակայ հետ, մինչդեռ Պեշիքբաշշեանը զանի անձնապէս իսկ ներմոչծելով հոն – որ անկարելի էր, – փոխանակ Գրաստամատի խօսակցել կոչ տայ և յանդիմանել յամաշեալ բագաշոչրը, որ հակառակ

է պատմութեան Փաշտոնսի: Այս կետս ակն-
 երեւ կ'ընէ, կարծեք, թէ Պեշիքքաշիեան կար-
 դացած ըլլայ Միևսեանի գործը, բայց սխալ
 հասկցած անոր միտքը:

Արշակ Բի. վրայ 6-7 ողբերգութիւններ ար-
 դէն իրարոշ ետև շինուած և հրատարակուած
 ըլլալով ցարդ, գոչե ունանց աշերդի համարոշի
 սորայս հրատարակութիւնը. բայց ես ալ պիտոր
 ըսեմ, որ եթէ ստուգիշ Սեպուհ Միևսեանն է
 Հայոց քաջարի քագաշորին անդրանիկ ողբեր-
 գակը, առանց անոր հրատարակութեան դժուա-
 րին է ձգրիտ գաղափար կազմել անոնց իրարոշ
 հետ ոչնէցած աղերսին և որպիսութեան:

Ընդհանուր այս մի քանի նոտերով մենք կը
 բաշականանանք առ այժմ ի յոյս ընծայել Մի-
 ևսեանի սոյն խաղը, ընթերցողներուն բողով
 երկարան շիշրին մանրամասն վերլուծութիւնն ու
 քննութիւնը:

Հ. Բ. Վ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Ա Ն Ձ Ի Ն Ք

ԱՐՇԱԿ ԵՐԿՐՈՐԴ, [Ժազաւոր Հայոց.

ՄԵԾՆ ՆԵՐՍԷՍ, հայրապետ.

ՍՄԲԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ, սպարապետ.

ՆԵՐՍԷՅ ԿԱՄՍԱՐԵԱՆ, գլուխ տոգոն նախարարաց.

ՄԻՀՐԱՆ }
ՎԱՂԻՆԱԿ } տոգոն նախարարք.

ՄԵՐՈՒԺԱՆ }
ՎԱՀԱՆ } ապստամբ նախարարք.

ՎԱՍԱԿ }
ՎԱՐԴԱՆ } գինակիրք Արշակայ.

Կոռնակ, [Թիկնապան Սմբատայ.

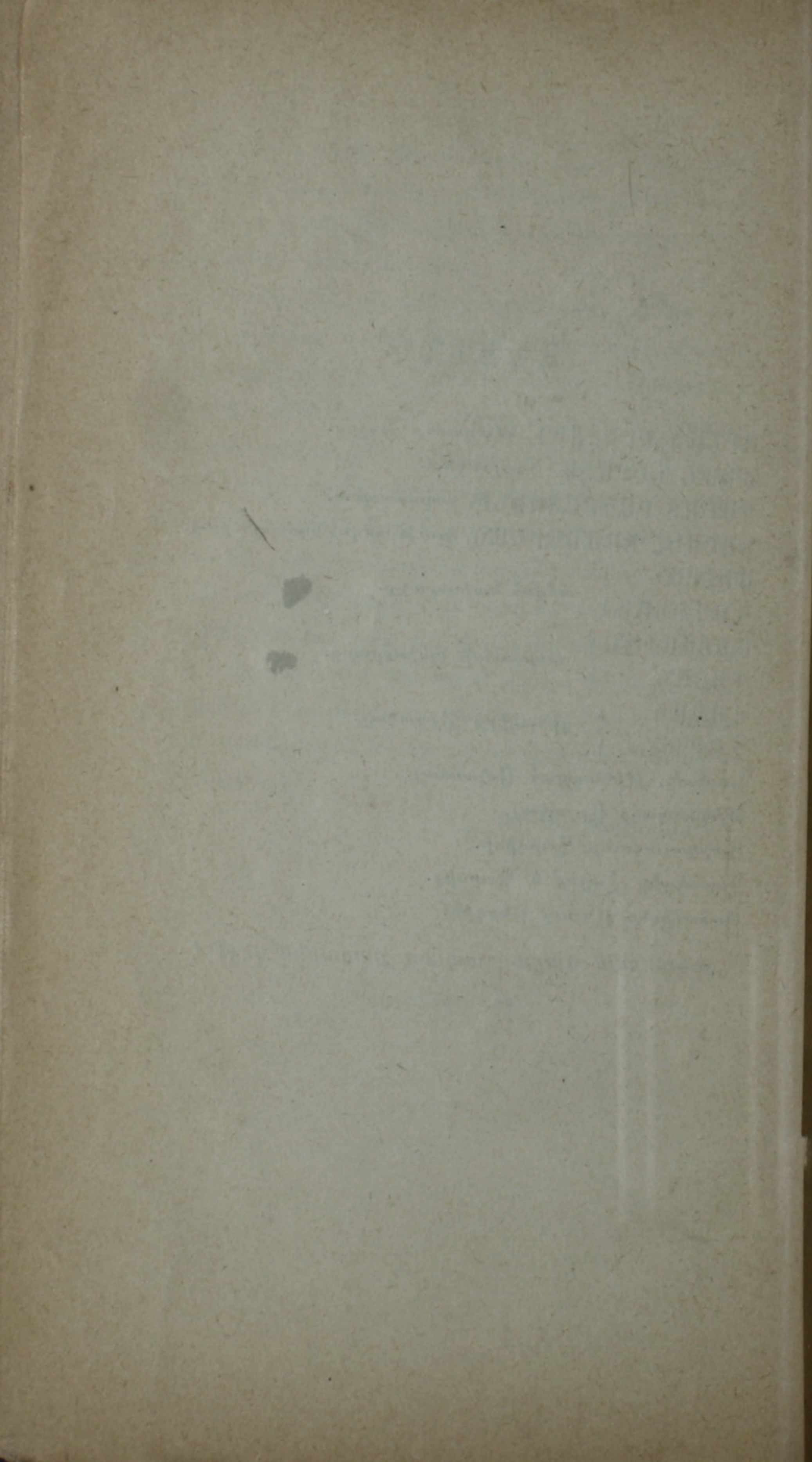
Թիկնապանք Արշակայ.

Սարկաւազունք Ներսիսի.

Զօրականք Հայոց և Պարսից.

Պահապանք Անյուշ Բերդին:

Տեսարանն վաղարշապատ քաղաքին մէջն է.

ՀԱՆԴԷՍ ԱՌԱՋԻՆ

Քասախ գետին եզերքը շեռներու մէջ քարանձաւ մը. առջևն ընդարձակ դաշտ. հետուանց՝ գետին միշտ կողմը Վաղարշապատ քաղաքը կը տեսնուի. առաջուտ է և արևուն ծագելն ալ մօտ:

Տ Ե Ս Ի Լ Ա.

ՍՄԲԱՏ (առանձին և ծպտեալ)

Անծանօթ նամակ մը հայրենեացս և պատուոյս վրայ զիս երդուընցնելով, կը հրաւիրէր որ անպատճառ այս առաւօտ սա քարանձաւիս մէջ գտնուիմ: (քաղերով կը մտածե) Ո՞վ և ի՞նչ գործի համար արդեօք... նաև կը պահանջէ որ առանձին և ծպտեալ գտնուիմ, այլ և այս ժամուս երբ համայն բնութիւնը կը հանգչի...: (վեր վար քաղերով) Արդեօք բարեկամի՞ թէ թըշնամուոյ է հրաւէրն, ու ինչո՞ւ սա դաշտս ընտրած է, որ մեր վերջին պատերազմաց ասպարէզն եղաւ... Ո՞հ, ինչ դժխեմ յիշատակ յանկարծ միտքիս մէջ կ'արթըննայ...: Սակայն քաջի համար չիք երկիւղ. թէ՛ թշնամի, թէ՛ բարեկամ, որովհետև զիս պատուոյս և հայրենեացս վրայ կ'երդուընցընէր, գալս անհրաժեշտ և սրբազան պարտք մ'էր: Եթէ բարեկամ է եկողն, բարի ըլլայ իւր գալուստն, զինքն ողջունելով ձեռքը կը սեղմեմ. իսկ եթէ դաւաճան, վա՛յ իրեն, զի սա սուրս իւր յանդգնութիւնը պիտի պատժէ:

Ահաւաստիկ արեւն իւր ճառագայթքը ձիւնապատ
լերանց վրայ կը ծագէ. զիս հրաւիրողն այդ
նշանը տուած էր, ուրեմն ուշանալու չէ...: Ոտից
դղրդիւն մը կը լսեմ, ինքն ըլլալու է. (սուրբ
քաշեղով) զգուշութիւնն հարկաւոր է նաև քաջաց:

ՏԵՍԻԼ Բ.

ՍՄԲԱՏ, ՆԵՐՍԵՀ

ՍՄԲԱՏ (մեկոշսի)

Պիտի ճանչնամ սա մարդը:

ՆԵՐՍԵՀ

Ո՛ղջոյն ընդ քեզ, սպարապետդ Հայոց. ո՛հ,
օ՛ր բարեգուշակ. ուրախ եմ և կը յուսամ որ
միտքս դրածս պիտի յաջողի. զի զքեզ ինձմէ
առաջ հոս կը գտնամ:

ՍՄԲԱՏ (սուրբ տեղը դնելով, կը վագե Ներսեհին
ձեռքը կը սեղմե)

Գո՛ւ հո՞ս, ազնիւ բարեկամ: Տէ՛ր Աստուած,
կը խաբուի՛մ արդեօք. բայց ոչ, զի դու իսկ ես
Ներսեհ կամսարեան... այլ սակայն ի՞նչպէս կը
համարձակիս Վաղարշապատայ դրանց մօտենա-
լու. ի՞նչ գործ զքեզ դարձեալ հոս բերած է:

ՆԵՐՍԵՀ

Իմ պարտքս և հայրենեացս թշուառութիւնքն
զիս միւսանգամ հոս կը կոչեն:

ՍՄԲԱՏ

Քո՛ւ պարտքդ, հայրենեացդ թշուառութիւնքն.

բայց չե՞ս գիտեր Արշակայ քէնը քեզի դէմ, և
թէ գլխոյդ գին տրուած է:

ՆԵՐՍԵՆ

Գիտեմ, և ահա՛ վասն այսորիկ կու գամ հոս.
այսօր պէտք է, որ կամ իմ և կամ իւր գլուխն
իյնայ, որպէս զի Հայաստան խաղաղի:

ՍՄԲԱՏ

Զիս այդ խօսքովդ կը սոսկացընես: Արշակ
զքեզ մինչև յերկիրն Պարսից փախստական կը
կարծէ. ետևէդ լրտեսներ վազած են, զքեզ ո՛ւր
որ գտնան սպանելու դիտաւորութեամբ: Երբ
մենք և բոլոր արքունիքն զքեզ հեռու կը կար-
ծենք, դո՛ւ ահաւոր թշնամւոյդ այդպէս մօտ
կը գտնուիս:

ՆԵՐՍԵՆ

Միթէ հայրենատեացի՛ մը պէս պէտք էր որ
այս վիճակիս մէջ թողուի Հայաստան. հայրե-
նասիրի մը այժմ գտնուելու տեղն հո՛ս է, Սմբատ:

ՍՄԲԱՏ

Այո՛, բայց վրադ կը ցաւիմ՝ Ներսէհ, վասն զի
կը սիրեմ զքեզ: Թէպէտև Արշակայ բանակին
զօրապետն ըլլալովս, ստիպուեցայ շատ անգամ
քեզի դէմ մարտ մղելու, զօրքդ ցրուելով զքեզ
առջևս հալածական վարելու, այլ սիրտս, ո՛հ,
սիրտս արիւն և աչքս արտասունք կը հոսէին:
Կը յիշէի միշտ թէ վաղուց ի վեր, մեր նախա-
հարքն բարեկամութեան սերտ կապովն իրարու
կապուած էին. իսկ զԱրտաշէս երկրորդ թագա-
ւորեցընելու համար՝ քու և իմ հարքս միայն
բաւեցին, իրենք միայն Երուանդ բռնաւորին

զօրքը ցրուելով, զինքն շղթայակապ և մահուչափ վիրաւոր Արտաշէսին առջև բերին:

ՆԵՐՍԵՀ (հոգշոց հանելով մը)

Ափսո՛ս, որ այն երջանիկ օրերուն յիշատակն միայն մնացել է այսօր:

ՍՄԲԱՏ

Այն օրէն ի վեր իրենց բարեկամութեան կապն աւելի ևս պնդելով, զՀայաստան օտարի լուծէն ազատեցին և իրենց մանկահասակ թագաւորին ձեռնտու և խորհուրդն ըլլալով, զաշխարհս բարեկարգելու աշխատեցան. ո՛հ, յիրաւի քաղցր յիշատակ: Իսկ քու հետդ քանի՛ քանի անգամ քովէքով պատերազմած ենք՝ հայրենիքը պաշտպանելով. երկուքնիս միատեղ զօրաւոր էինք և ահարկու թշնամեաց: Կը ցաւիմ մեծապէս, զի այսօր իրարու հակառակ կողման գլուխ կեցած և իրարմէ բաժնուած, տկար ենք, թէպէտ և մասնաւոր բարեկամութիւննիս նոյն ըլլայ: Ափսո՛ս որ կը բռնադատուիմք այսօր ընտանի պատերազմօք աւերել և քանդել սա սիրելի երկիրը. փոխանակ որ միանալով մեր պարտքն էր տէրութեան խախտեալ գահին նեցուկ ըլլալ և յառաջակայ թշուառութենէ ազատել զՀայաստան:

ՆԵՐՍԵՀ

Այլ և այժմ երկպառակութիւնն ի բաց թողլով, կրնանք իրարու հետ միաբանիլ:

ՍՄԲԱՏ

Այո՛... այլ զքեզ տխուր կը տեսնեմ. անտարակոյս այս անգամ կու գաս յուսահատութեամբ

Արշակայ կատաղութեան առջև գթեզ նետելու :
Եթէ այդ է որոշումդ, զորն որ ըսածէդ կ'են-
թադրեմ, ա՛հ, փախիր և ծածկէ՛ պատուական
զլուխդ, կ'աղաչեմ գթեզ . վասն զի Արշակ չիպի-
տի գթայ վրադ, զի գիտէ որ դու ես զլուխն
ապստամբաց :

ՆԵՐՍԵՀ

Ե՞ս փախչիմ, երբ հայրենիքս կը հեծէ... ա՛հ
ոչ : Վասն իմ մի՛ վարանիր Սմբատ . հայրենեացս
համար կեանքս, ո՛հ, և ոչ բան մը աչքիս կ'երևայ :
Ձը համբերեցի տեսնալ հեռուէն Հայաստանի
աղէտքը՝ առանց արտասուելու . սիրտս գալարե-
ցաւ սա սիրելի երկրիս վրայ, երկիր՝ որ սահ-
մանակից ազգաց ալ նախանձը կը շարժէր, երկիր՝
ուր և օտարք կը գաղթէին, որպէս զի խաղա-
ղութեան օդը շնչեն . վաճառականութեամբ, եր-
կրագործութեամբ, գեղարուեստիւք, վերջապէս
ամէն առաքինութեամբ զարդարեալ, դիւցազանց
բոյն մ'էր Հայաստան :

ՍՄԲԱՏ

Իրաւունք ունիս Ներսեհ :

ՆԵՐՍԵՀ

Թագաւորն իբրև իւր որդիքը կը հոգար և կը
պաշտպանէր զժողովուրդ, սոքա ալ իրենց հօրն
ունեցած որդիական ակնածութիւնը և սէրը կոյր
հաւատարմութեամբ կը հատուցանէին : Բանակն
զոհ սրտիւ, արիւնը թափելով և կեանքն անգամ
զոհելով, թագաւորաց դրօշակները մինչև հեռու
յաշխարհս կը տանէր, անծանօթ և այլալեզու
ժողովրդոց սովրեցընելով զիրենք յաղթողաց
անուանքը : Սա դաշտերն, զորս ընտանի կռիւներն
այժմ գերեզման դարձուցած են, և ուր այնչափ

դիւցազունք կը ննջեն, ատեն մը ոսկեփունջ հասկերով ծածկուած էին: Հինաւուրցն Երասխայ և Եփրատէսի վրայ անհամար նաւեր կը լողային, հեռաբնակ ազգերը իրարու վաճառականութեամբ կը միացընէին: Ափսո՛ս, այսօր ամէն բան կերպարանափոխ եղած է. մարդ մը բաւեց ամէն կարգ և օրէնք տակն ու վրայ ընելու, եթէ այնպիսին արժանի է մարդ կոչուելու, թող թէ Արշակունի:

Ս Մ Բ Ա Տ

Բայց նոյն երջանիկ օրերն կրնան միւսանգամ ծագիլ Հայաստանի:

Ն Ե Ր Ս Ե Հ

Կը տարակուսիմ, քանի որ սա հրէշն գահին վրայ նստի: Ափսո՛ս, մեծն Տրդատիոս սա պայծառ ցեղին վերջալոյսն եղաւ. ամէն փառք իւր հետ շիջան և ահաւոր գիշեր մը իւր տեղ փոխանակեց: Կարծես թէ Աստուած ալ բարկացաւ ժողովրդեան ապերախտութեան վրայ, երես դարձուց մեզմէ, որք մնաց Հայաստան, զի այնուհետև ազնիւ շառաւիղէն անպիտան ճիւղեր սկսան երևալ: Խոսրով երկրորդ չընմանիր իւր հօրն. ո՛չ անոր քաջութիւնը, ո՛չ առաքինութիւնը և ո՛չ հաւատքը կ'ունենայ: Վատն Տիրան՝ Յունաց և միանգամայն խուժադուժ Պարսկին լուծին տակ հեծել կու տայ մեր հայրենիքը: Իսկ Արշակիս վարքն քենէ ալ ծածուկ չէ:

Ս Մ Բ Ա Տ

Դժբաղդաբար ոչ:

Ն Ե Ր Ս Ե Հ

Ոճրօք, եղեռնագործութեամբ և անառակու-

Թեամբն՝ իւր հարցն փառքը բոլորովին շիջուց,
 չարութեամբն իւր հայրն ալ անցուց. զՀայաս-
 տան ձեռքին մէջ խաղալիք մ'ըրած՝ ուզածին
 պէս կը չարչարէ. հայրենասէր իշխանաց գլուխ-
 ները կտրելով, կ'ուզէ իւր կամաց տակ ճնշել
 զհայրենիս: Աւերջապէս ընտանի պատերազմաց
 սա բոցը վառեց. եղբայր եղբօր հետ կը կռուի,
 հայրն զիւր որդին, որդին զիւր հայրն կը դաւէ.
 Թագաւորէն խրախուսեալ իւրաքանչիւր ոք՝ իւր
 մասնաւոր վրէժը թշնամիէն կը հանէ: Երկաթն
 ու կրակն զաշխարհս փճացուցին. իրչափ տու-
 ներ կործանած, իրչափ ցեղեր աներևոյթ եղած
 են. քաղաքներն յանապատ ու դաշտերն ի գե-
 րեզման դարձած են. որք բրեսի վրայ լքուած
 են ու սոմն երկրիս մէջ կը տիրէ: Իսկ որպէս
 թէ այդչափ աղէտք չըբաւէին, Յոյնք սահմանաց
 կը մօտենան, Պարսիկք խռովութենէն օգուտ
 քաղելով սահմանքը կ'անցնին և ամէն բան սրոյ
 և հրոյ կը մատնեն:

95308-64

Ս Մ Բ Ա Տ

Կը կարծես թէ անկարեկի՞ր աչօք զայս ամէն
 աղէտ կը տեսնենք:

Ն Ե Ր Ս Ե Ն

Եթէ այդպէս է, ո՞ր է ապա նախարարաց
 խումբն, որ անոնց դէմ ելլալով՝ զանոնք վռնտէ
 ու խուժադուժից բացած ատրուշանքը կործանէ:
 Ափսո՞ս, կամ ի բերան սրոյ ինկած են և կամ
 մեզի պէս ահ և դողով լերանց մէջ փակուած,
 կարեկիր աչօք հայրենեաց թշուառութեանց վրայ
 կ'ողբան. այլ մինչև ցե՞րք: Զաշխարհս խաղա-
 դացընելու աշխատող մը չըկայ, իւրաքանչիւր
 ոք իւր գլխոյն ճարը կը նայի: Հայրապետն միայն
 կարող էր երկու կողմը իրարու հետ հաշտեցը-

A 9631

Գրողն. Թատր. 19

նելու, բայց ինքն ալ Արշակայ ապաշաւելուն վրայ յուսահատելով, երեսը ծածկած է:

ՍՄԲՍ

Բայց ես յոյսս բռնորովին կորուսած չեմ:

ՆԵՐՍԵՀ

Իսկ ի՞նչ բանի վրայ հիմնած ես այդ յոյսը: Բայց ես ըսեմ քեզ, Բագրատունեացդ իշխան. Արշակ որ իւր եղբօրորդւոյն նախանձելով դաւեց, իւր հայրը խեղդել տալ յանդգնեցաւ և զՈղոմ պիտի իւր կինը չըլտուած անօրէնութեամբ մը թունաւորեց, կը կարծե՞ս թէ մեզ պիտի խնայէր, մեզ որ խեռ աչօք կը տեսնայինք իւր անառակութիւնքը: Կը կարծե՞ս թէ քեզ ալ պիտի խնայէ՞. Սմբատ, զքեզ այժմ բռնադատեալ կը պատուէ, վասն զի գիտէ որ բանակն զքեզ կը սիրէ, մանաւանդ այժմ՝ որ Յոյնք կը մօտենան և Պարսիկք սահմանքը անցած են. սակայն կը վախեմ...

ՍՄԲՍ

Զայս ես ալ գիտեմ. բայց կը պահանջե՞ս որ այս տազնապողական ժամուս վատութեամբ մը Արշակայ քովէն հեռանամ. ա՛հ, ոչ. վտանգն ականերև է: Բարեբաստութեան ատեն իւր շնորհքը վայելեցի. թշուառութեան մէջ ալ իրեն կը ծառայեմ:

ՆԵՐՍԵՀ

Ազնիւ սիրտ. այլ կը խրատեմ զքեզ չըխաբուիլ անոր կեղծաւոր հրապուրանքէն. գուցէ յաջող միջոցի մը, գուցէ օրուան մը կը սպասէ, որպէս զի քու կեանքդ ալ բառնայ. վասնզի,

Թագադիր ասպետ, բանակին սիրելի եղած սպարապետ մը, իւր աչքը խայթելու չափ սուր փուշ մ'է:

ՍՄԲԱՏ

Թէպէտև ամէն ապերախտիք սպասեմ Արշակէն, ի վերայ այսր ամենայնի ես կը ջանամ մինչև ցվերջին շունչս իմ պարտքս կատարելու: Իսկ ի՞նչ է քու միտքդ այժմ:

ՆԵՐՍԵՆ

Ահաւասիկ. թէպէտև գիտեմ թէ Արշակայ ատելու թիւնն զիս չարաչար հալածէ, սակայն ի՞նչ ձեռքս կ'անցնի, ըսի՝ լեռներու մէջ փակուած կեանքս անցընելով: Մի՞թէ մեր նախնի դիւցազունք ա՛յդպէս կ'ընէին. կեանք մ'ունիմ և զայն Հայրենեաց երջանկութեան կը նուիրեմ, զի բաւական ապրեցայ: Ըսի, և լերանց չորս կողմը պտըտելով՝ ձայն տուի պահուրտած նախարարաց, անոնց սրտին մէջ հայրենասիրութեան բոցը վերստին արծարծեցի, քաջալերեցի, յուսացուցի զիրենք, Հայաստանի թշուառութիւնքը ճիշդ գոյներով նկարագրեցի և իրենց հետ այս առաւօտ հոս գտնուելու խօսք դրի:

ՍՄԲԱՏ

Ի՞նչ յանդգնութիւն, Աղարշապատայ քով, գրեթէ Արշակայ աչքին առջև ժողով կազմել, մանաւանդ այս ժամանակիս մէջ, երբ կասկածն ամէն տեղ լրտեսներ սփռած է և ի ձեռս մատնուողաց համար դահճի տապարն պատրաստ... Ո՛հ, այդ անսովոր յանդգնութեան Ներսէհ միայն բաւական է... ապա զիս ինչո՞ւ կը հրաւիրէք:

ՆԵՐՍԵՀ

Լսէ՛, քաջդ Սմբատ. ամենևին կասկած չ'ունիմ
քու հայրենասիրութենէդ. գիտէի որ քու սիրտդ
ալ կը ճմլէր հայրենեաց վրայ. Արշակայ բռնած
ոճին դու ալ չ'էիր հաճեր, ու զմեզ բռնադատեալ
կը հալածէիր, երբ ես նախարարաց ի գլուխ
անցած՝ Արշակայ դէմ կուռեցայ: Ձիս յաղթեցիր,
գօրքս ցրուեցիր, սակայն սիրտս և միտքս նոյն
են. զԱրշակ իբրև անպիտան և փնասակար աշ-
խարհիս՝ գահէն վար առնուլ և տեղը իւր որդին
զՊապ թագաւորեցընել, պատժել զբռնաւորն
քանի որ ի ձեռս իւր ինկած չ'ենք: Ապա ամէն
վտանգ աչք առնլով, նախադասեցի զքեզ ալ
այսօր ի մէջ մեր հրաւիրել և միատեղ խորհել
Հայաստանի բարեկարգութեան նկատմամբ:

ՍՄԲԱՏ

Ափսոս...

ՆԵՐՍԵՀ

Ի՞նչպէս մեկնեմ սրտիդ այդ ձայնը, միթէ
հայրենեաց թշուառութիւնքը ցաւե՞լդ, թէ անօ-
րէն և վատ թագաւորէն զատուիլ չ'ուզելդ այդ
հառաչանքը կ'արձըկեն:

ՍՄԲԱՏ

Ինչո՞ւ կարող չ'եմ քեզ հետևել, քաջդ Ներսէհ.
սակայն, ո՞հ, կենդանի է Աստուած, զի կը գովեմ
քու առաքինութիւնդ և կը զարմանամ վեհանձ-
նութեանդ վրայ:

ՆԵՐՍԵՀ

Մեկնէ՛ միտքդ, սպարապետդ Հայոց... է՛հ,
եթէ անօգուտ և սնոտի զարմանքով մը չըլա-

տանալով, գայիր իր ձեռքը սեղմելու... Եկ, Եկ,
քաջդ, միանալով մեզ հետ, խորտակենք սա
երկթէ լուծը, բռնաւորին գերութեան շղթայքը:

ՍՄԲԱՏ

Անհնար է, Ներսէհ, թերևս այժմ. նախագգա-
ցում մ'ինձ կ'ազդէ, թէ մեր երկու ցեղերն իրարմէ
զատուելու չ'են. եթէ Արշակունիք սահմանեալ
են յերկնից՝ Հայաստանի թագաւորութեան, Բա-
գրատունեաց պաշտօնն ալ իրենց թագադիր
ըլլալն է: Նախնիքս՝ իւր նախնեաց շատ երախ-
տապարտ են. Բագրատունեաց պաշտօնն՝ իրենց
կեանքը միշտ նուիրելն եղած է Արշակունեաց:
Ես չ'եմ խոտորիր հարցս օրինակէն: Թէպէտե
ես ալ քու աչքովդ կը տեսնեմ Հայաստանի ա-
ղէտքը, Արշակին Հայոց թագը կրելու անյարմա-
րութիւնը. թէպէտե կը լսեմ ստահիւս և անարգ
փաղաքուշից՝ իրեն թելադրած չար և թունալից
խորհուրդքը, ի վերայ այսր ամենայնի իմ թա-
գաւորս է և Արշակունի: Կը կրկնեմ քեզ. իմ
պարտքս է իրեն հաւատարմութեամբ ծառայել,
զինքն խրատել, զգուշացընել, աչքը բանալ, որ-
պէս զի փորած անդունդին մէջ չըզլորի. բա-
նակը երդուընցընել ի հաւատարմութիւն, տժգոհ-
ները գոհ ընել, հալածել իւր թշնամիքը, ապրս-
տամբները նուաճել, թէև անոնց մէջ քեզի պէս
բարեկամք ալ գտնուին, և արիւնս թափել, առա-
ջուց գիտնալով ալ որ վատի մը համար կը
թափեմ, որուն յարգը երբէք չիպիտի ճանչցուի:
Ուստի չ'եմ կրնար հրաւէրդ ընդունել. սակայն
պատուոյս վրայ կ'երդնում և յարև հարցս, թէ
զաղտնիքդ...

ՆԵՐՍԵՀ

Ափսոս այդ գեղեցիկ առաքինութեանցդ, զորս
վատ բռնաւորի մը ոտից տակ կը նետես:

ՍՄԲԱՏ

Իմ ճակատագիրս է. բայց զքեզ, Տանուտէրդ
 կամսարեան, զքեզ կը սիրեմ ու կը մեծարեմ
 որչափ ալ ինձ հակառակ մտածես և որչափ ալ
 Արշակայ թշնամին ըլլաս: Զքեզ կ'ատէի՝ եթէ
 անոր բարեկամն ըլլայիր, զի դու ազատ ես:
 Իսկ որչափ ալ հարկադրիմ զքեզ հալածելու,
 բնաւ սէրս ատելութեան ու մեծարանքս արհա-
 մարհանաց չիպիտի փոխուին. թագաւորիս թըշ-
 նամին ես, բայց իմ բարեկամս և միշտ քու
 առաքինութիւնքդ պիտի գովեմ. ձեռքս ալ միշտ
 պատրաստ պիտի մնայ սեղմելու առաքինւոյն
 ձեռքը: Ահ, ինչո՞ւ կարող չ'եմ զձեզ ամենքնիդ
 ալ գովել, վասն զի ձեր մէջ կը գտնուին այնպիսի
 անձինք, որոնց միտքն զթագաւորութիւնն կոր-
 ծանելով՝ Պարսից վաճառել է սա սիրելի երկիրս,
 ու զքրիստոնէութիւնն ջնջելով՝ վերականգնել
 ատրուշանքը. ո՞հ, այդ անհանդուրժելի է:

ՆԵՐՍԵՆ

Էհ, էս ալ չեմ հանդուրժեր. Հայաստանի
 պաշտպան սուրբերն թող նախ պատժեն այնպիսի
 անօրէնները և ապա մեր սուրն: Սակայն արևն
 ծագեց պէտք է որ բաժնուինք. վասնզի դաշ-
 նակցեալ նախարարք այժմ պիտի գան: Սիրելի
 հայրենիք, կը տեսնամ որ ազատութեանդ հա-
 մար դեռ շատ արիւն պիտի թափես: Ար ցաւիմ
 որ չըկրցայ զքեզ ի մեր կողմը ձգել. զի քու
 սրոյդ և անուանդ վրայ մեծ վստահութիւն
 ունէի:

ՍՄԲԱՏ

Բարեկամութեանս վրայ աւելի վստահ եղիր.
 զի եթէ քեզ միանալով չ'եմ օգներ, գոնէ միշտ
 քեզ սրտակից կը մնամ և թագաւորին քով քեզ

պաշտպան, բայց այդչափս միայն ձեռքէս կու
գայ: Յաղթութեանդ գլուխս կը ծռեմ, իսկ
անկումդ կը ջանամ քաղցրացընելու, և յոր կողմն
ալ բաղդն յաջողէ, Սմբատ բազրատունին միշտ
նոյն պիտի մնայ, այսինքն հաւատարիմ բարեկամ:
Ի վերայ այսր ամենայնի չ'եմ յուսահատիր Ար-
շակայ վրայ նոր փորձ մ'ալ ընելու, գուցէ յա-
ջողիմ զձեզ իւր հետ հաշտեցընելու: Բայց դուք
զգուշացէ՛ք Աղարշապատայ մօտենալու, զի սա
դաշտերն և լեռներն լի են լրտեսօք. թշնամեաց
հասնելուն լուրն, զօրքը գիշեր ցորեկ շարժման
մէջ կը պահէ, և յիշեցէք, թէ Արշակ կասկածոտ
է և անգութ: Ողջամբ մնաս, ինչ որ ալ պատա-
հի, զհայրենիս միշտ մեր աչքին առջևն ունե-
նալու եմք:

ՆԵՐՍԵՆ

Ե՛րթ խաղաղութեամբ: (Սմբատ կ'եղայ)

ՏԵՍԻԼ Գ.

ՆԵՐՍԵՆ (առանձին)

Ափսո՛ս, չըկրցայ ստանալ սա բարեկամ թշնա-
մին... հայրենեաց վիշտքն իւր սիրտն ալ կը
ճմլեն, հաշտութեան նոր փորձ մ'ալ ընել կը
խորհի... այլ և իրաւունք ունի. մեր մէջն ալ
հայրենատեաց և սուտ բարեկամներ պակաս
չ'են... ա՛հա դաշնակիցք. լռեք առ այժմ՝ Բա-
զրատունւոյն հետ տեսաւորութիւնս:

ՏԵՍԻԼ Դ.

ՆԵՐՍԵՀ, ՄԻՀՐԱՆ, ՎԱՂԻՆԱԿ, ՄԵՐՈՒ-
ԺԱՆ, ՎԱՀԱՆ.

ՆԵՐՍԵՀ

Առաջ եկէք, իշխանքդ Հայոց մեծաց, երբեմն լուսաւորք Հայաստանի, իսկ այսօր սգաւորք և խաւարած: Ո՛հ, գիտեմ թէ ձեր աղիքն ալ կը գալարին ի տեսիլ դաշտիդ, ուր մեր վերջին պատերազմն տրուեցաւ, ուր որպէս զի բռնաւորը կործանենք, սուրերնիս մեր եղբարցը սիրտը կը ծակէր, ուր թէպէտև յաղթուեցանք, սակայն փառաւորագոյն յաղթանակ մ'ունեցանք հայրենեաց սրտին մէջ, ու Արշակ այն օրէն ի վեր աւելի ևս անարգուեցաւ: Ահաւասիկ զձեզ միւսանգամ կը հրաւիրեմ նոյն փառաց յասպարէզանտարակոյս եղէք, որ զՀայրենիս ազատելու փառքն յերկնից մեզ շնորհուած է: Իսկ այս անգամ բոլոր Հայաստան մեր ետևէն պիտի վազէ. արդէն կը տեսնամ յաղթութեան պսակները ձեր իւրաքանչիւրին գլխոյն վրայ. իսկ արդարն Աստուած մեզ օգնական է, և սուրբ առաքեալքն Հայաստանի՝ մեծին Գրիգորի հետ մեզ պաշտպան: Ես իմ կեանքս կը դնեմ նախ ի վերայ ազատութեան հայրենեացս և միանգամայն երաշխաւոր կ'ըլլամ հաւատարմութեան ազգատոհմիս:

ՄԻՀՐԱՆ

Ես ալ նոյնպէս: Թող մեռնի բռնաւորն, որ կ'ուզէ հայրենեաց աւերակաց վրայ թագաւորել:

ՎԱՂԻՆԱԿ

Ես ալ ձեզ համամիտ եմ: Ներումն չ'ըլլայ

հայրենատեաց թշնամւոյն. Արշակ արժանի չ'է
Արշակունի կոչուելու. սոքա միշտ հայր հայրե-
նեաց եղած են:

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Ես ալ քաջքդ. ապա միանանք կործանելու
սա գահը, որ ժողովրդեան շղթաներ կը բաժնէ
ու դահճի տապարով կը վարձատրէ Հայաստանի
պաշտպանքը: Կործանենք սա հրէշը, որ մեր
անկենդան գլխոց վրայ կը խնդրէ իւր բռնաւո-
րութիւնը հաստատելու: Արշակունիք ոչ նոյն
արժէքը և ոչ նոյն պատիւն ունին այժմ. ար-
մատն տկարացաւ, օտար և անպիտան ճիւղեր
կը բուսցնէ. Արշակունի ըլլալն գերազանցու-
թիւն մը, քաջ մը կը նշանակէր, իսկ յաւուրս
Արշակայ անարգութիւն մ'եղաւ, հայրենատեաց
մը կը նշանակէ:

ՎԱՀԱՆ

Երբ վերջին պատերազմէն ետև փախստական
ի տուն իմ դարձայ, ամբողջ տունս քովս ժող-
վրտելով զիս քաջալերեց և երդուընցաւ վերստին
մեզ զօրավիզն ըլլալու և իւր արեան վերջին
կաթիլն ալ թափելու վասն ազատութեան հայ-
րենեաց: Ապա քաջքդ, երբ պատերազմս սկսի,
պիտի տեսնաք զիս իմ խումբովս բանակին առջև:

ՆԵՐՍԵՆ

Ո՛հ, օ՛ր բարեգուշակ, ծերութիւնս իւր երի-
տասարդութեան օրերէն հարիւրապատիկ աւելի
եռանդ և աշխոյժ կ'ստանայ: Գիտէի թէ դուք
միշտ նոյն էք, ճշմարիտ և անկեղծ հայրենա-
սէրք, արժանաւոր թողունք նախնի Հայկազանց:
Միաբանի՛նք ապա ազատելու զՀայաստան ըն-
տանի և օտար բռնաւորաց լուծէն. կեցցեն Ար-

շակունիք, այլ ի մահ Արշակ. այդ ձայնն պիտի
ըլլայ մեր ամենուն համախմբելուն նշանը:

ԱՄԷՆՔՆ (միատեղ)

Ի մահ Արշակ, կեցցեն Արշակունիք:

ՆԵՐՍԵՀ

Քոնաւորն ահա՛ հոն կը բնակի ի միւս կողմն
գետոյն. հոն սա պարսպաց դէմ պիտի երթանք.
յանկարծակի վրան հասնինք, երբ ինքն ան-
պատսպար և յանհոգս զեղխութեանցն կը պա-
րապի, և մեր վիզը պնդող շղթաներովն նախ
զինքն կապելու ենք: Իսկ թէ որ չյաջողիմք,
ընտրելագոյն է փառաւոր մահն՝ չըտեսնելով
հայրենեաց աղէտքը. գոնէ կը թողունք մեր թո-
ռանց որ շիրիմներնուս վրայ մահարձաններ
կանգնեն, անմահ յիշատակ յետագայ դարուց,
մենք ալ մեր պարտքը լիովին կատարած կ'ըլլանք:

ՎԱՂԻՆԱԿ

Մեռցուք քաջութեամբ՝ մեր հայրենիքը պաշտ-
պանելով կամ պաստելով զքոնաւորն, որն որ
իւր ազգականութեան սուրբ կապերն ալ ան-
գոսնելով, զեղբօրորդին դաւեց, իմ քեռայրս ու
քոյրս յափշտակելով իւր պիղծ տուփանաց գոր-
ծիք մ'ըրաւ:

ՄԻՀՐԱՆ

Հապա իւր կուրացեալ հայրը չ'ըրա՞ւ խեղդա-
մահ, ալ ի՞նչ կը յուսանք տեա՛րք իմ, նա որ
իւր հօրն և ազգականացն չի խնայեր, միթէ մե՞զ
և հայրենեաց պիտի խնայէ: Այլ և Արշակաւա-
նայ կործանմանէն և կոտորածէն ի վեր անհաշ-
տելի ոխ մը կը սնուցանէ մեզի դէմ. մեր ամե-

նուն գլխոյն զին դրուած է. քաջ գիտէ՝ թէ քանի
որ մենք կ'ապրինք, կարող չ'է սանձարձակ
հարստահարել զՀայաստան:

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Մեր կալուածքն ալ յափշտակեց և ոչ երդ-
մանցն հաւատարիմ կը գտնուի: Յունաց հետ
խաղաղութեան ուխտ կը դնէ և վերջը զանոնք
Պարսից կը մատնէ. սոցա հետ կը հաշտուի ու
զկայսրն իրենց դէմ կը գրգռէ: Երկու հօր
տէրութեանց ալ հաւասարապէս դրժելով, կեղ-
ծաւոր բարեկամ, և ոչ մէկուն հաւատարիմ կը
գտնուի: Ասոր համար ահա՛ երկուքն ալ զայրա-
ցած՝ վրան կը դիմեն. թէոզոս զօրաւոր բա-
նակաւ ի սահմանս Հայոց կը մօտենայ, Պարսիկք
Ալանուազան զօրապետին առաջնորդութեամբ
սահմանքը անցնելով, դէպ ի վաղարշապատ կը
վազեն, թողունք որ բռնաւորն պատժուի և իւր
նենգութեանց վարձքն առնու:

ՆԵՐՍԵՀ

Ո՛չ, ո՛չ, նախարարդ Արծրունեաց, եթէ Արշակ
պիտի կործանի, պէտք է որ մեր ձեռքէն զհա-
րուածն ընդունի և փառքն մեր վրայ միայն
ցոլանայ:

ՄԵՐՈՒԺԱՆ (մեկուշի)

Կեղծենք առ այժմ. (բարձր) կը բաւէ որ ձեռք
մը զինքն կործանէ. մենք զինքն պատժենք, եթէ
բաւական զօրաւոր եմք:

ՆԵՐՍԵՀ

Ապա, քաջքդ, երդնունք առաջի Աստուծոյ և
սա գերեզմանացս՝ նախ իրարու անկեղծ հաւա-
տարմութիւն, երկրորդ՝ սուրը ձեռքէ չը ձգել

մինչև որ Հայաստան կատարեալ խաղաղութիւն
չըզտնայ :

(Ամենքն ալ սուրերնին դեպ ի վեր բարձրա-
ցրնելով)

Երկինք զմեզ պատժեն, եթէ այդ երդմունքը
չըպահենք :

ՆԵՐՍԵՀ

Իսկ այժմ, ահա՛ մեր ձեռնարկութեան յատա-
կազիծն. առանց ժամանակ կորսնցընելու ժող-
վելու ենք մեր զօրքը, ու գիշեր ատեն, երբ պա-
հապանք անհոգ և անփոյթ քուն կ'ըլլան, զգետն
անցնելով և լեռներուն քովէն քալելով, ուր ան-
տառն զմեզ կը ծածկէ, յանկարծ յարձակելու
ենք Վաղարշապատայ վրայ ու բռնելու ենք զԱր-
շակ՝ առանց արեան կաթիլ մ'ալ թափելու : Ապա
ծանրագին ընծաներով Հայրապետը թէոզոսին
խրկելու ենք, որպէս զի զնա ի հաշտութիւն
համոզէ, ու Արշակին տեղ զՊապ խնդրելու ենք
ի թագաւորութիւն Հայաստանի : Կը յուսամ
որ մեր ձեռնարկութիւնն դիւրաւ յաջողի : Վերջը
Յունաց և Հայոց բանակները, նորապսակ թա-
գաւորիս անուամբն միացընելով, հալածելու ենք
Պարսիկը Հայաստանէն, ու բացուած ատրուշանքը
կործանելով՝ միւսանգամ բանալու ենք եկեղե-
ցիները, որպէս զի Աստուած ալ մեր հետ հաշ-
տուի :

ՄԻՀՐԱՆ

Հայրենեաց սուրբերն և դիւցազունք քու բեր-
նովդ խօսեցան :

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Կարգաւորութիւնդ իմաստնոյ և քաջի գործ

է. քոնաւորն չըկրնար այս անգամ մեր ձեռքէն
ազատիլ, ու զՀայաստան կենդանացընելու մի
միայն միջոցն ալ այս է:

ՎԱՀԱՆ

Աստուած երկինքէն հայելով յաջողէ՛ մեր ձեռ-
նարկութիւնը, և սրբէ՛ որբոց աչաց արտօւնքը:

ՆԵՐՍԵՆ

Սա լերանց ստորոտն եղած անտառին մէջ
ժողովրտեցէ՛ք ամենքնիդ ալ՝ վաղուան կէս զիշե-
րուն՝ առանց աղաղակի, առանց վրան կազմելու
և փողերը հնչեցընելու. զէնքն ալ ձեր ձեռքին
մէջ պատրաստ եղէ՛ք յարձակման նշանին. զիս
արդէն հոս պիտի գտնաք:

ԱՄԷՆՔՆ ԱԼ

Հրամանացդ կը հնազանդիմք:

ՆԵՐՍԵՆ

Ահ հայրենիք իմ, վերջապէս ազատութեանդ
օրն հասաւ, Աստուած վրադ կը գթայ ու առա-
ջին պայծառութիւնդ ընդ հուպ պիտի գտնաս.
իսկ այս՝ ձեր արդեամբքն, տե՛արք իմ: Ուրեմն
բաժնուինք առ այժմ, վաղը զիշեր միւսանգամ
իրարու կը միանանք: Ամէնքնիս միատեղ չ'ել-
լանք, որպէս զի լրտեսի մը կասկածը չ'արթըն-
ցընենք: (Ներսէս, Վաղիկուակ և Միհրան կ'ել-
լան):

ՏԵՍԻԼ Ե.

ՄԵՐՈՒԺԱՆ, ՎԱՀԱՆ

ՎԱՀԱՆ

Ի՞նչ է բռնած ոճդ, իշխանդ Արծրունեաց. միթէ Մերուժան սա նախարարաց հետ կը միաբանի՞, ինչ կ'ըսեմ միաբանիլ, այլ և անոնց հետ խորհրդի կը նստի, երգմունք և դաշինք կը դնէ... խելքս կը կորսնցընեմ. միթէ գոհ կ'ըլլա՞ս դու Արշակայ կործանամբն միայն և կը դադրի՞ս ձեռնարկութենէդ. միթէ հազար անգամ չ'երգուընցա՞ր փճացընելու Արշակայ ճետը:

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Սուրբ է առաջին երգումս, Վահան, զոր և արեամբս պիտի պաշտպանեմ:

ՎԱՀԱՆ

Ապա ի՞նչ անմեկնելի դիպուած այդպէս այսօր լեզուդ կը փոխէ: Երէկ գիշեր սուրհանդակ մը հանելով Պարսիկը հոս հասնելու կը փութացնէ իր, խոստանալով ի ձեռս իւր մատնելու զԱրշակ և անոր հետ բոլոր զՀայաստան, թագը միայն քեզ պահելով, նոյնպէս եկեղեցիները փակել և ատրուշանքը վերականգնել խոստացար:

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Պարսիկք վաղը գիշեր հոս պիտի հասնին, իսկ Մերուժան հաւատարիմ կը մնայ իւր տուած խոստման:

ՎԱՀԱՆ

Յիրաւի չ'եմ ըմբռներ. այժմ նախարարաց հետ խորհրդակցելով, կը միաբանիս զԱրշակ

կործանելէն վերջը՝ դարձեալ Արշակունի մը իւր
զահին վրայ բարձրացընելու. Թէոդոսին բանակը
կը հրաւիրես, որպէս զի զՊապ թագաւորեցընես.
միթէ ա՛յս պիտի ըլլար այսօր Մերուժանայ
լեզուն:

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Ուրիշ կերպ անկարելի էր որ խօսէի:

ՎԱՀԱՆ

Զիս կը սոսկացընես. այլ ըսէ՛, աղաչեմ. ի՞նչ
է միտքդ, իրարու թշնամի բանակները հոս հրա-
ւիրելով. ընտանի կռիւներն միթէ չ'են բաւեր
զՀայաստան յանապատ դարձընելու. կ'ուզես որ
օտարա՛ց ալ ոտնակոխ ըլլայ: Կամ մինչև ցե՛րք
կը խնդրես որ այդ խռովութիւնք շարունակուին,
հապա վերջը միթէ աւերակա՛ց վրայ պիտի թա-
գաւորես. այդչափ կոտորածէ և կործանմանէ
ետև կարող պիտի ըլլա՛ս գէթ տարեկան հարկը
հատուցանելու արքայից արքային: Այլ, բա՛բէ,
կը մտածես և չ'ե՛ս պատասխաներ. ըսէ՛. Պարսից
թէ Յունաց բարեկամն էս, կամ թէ երկոցունց
ալ հաւասարապէս թշնամի. իսկ այդչափ բարձ-
րանալէդ ետև պիտի նուաճի՞ս մանկան մը ա-
փին մէջ:

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Վահան, ի՞նչ կը պահանջես որ ընեմ, քանի
որ Պարսիկք հասած չ'են. եթէ առած տեղեկու-
թիւնքս չ'են ստեր, վաղը Ալանուազան կէս գի-
շերուն Վաղարշապատայ առջև իւր բանական
պիտի երևայ. էս այն ատեն զօրաց պիտի առաջ-
նորդեմ, որովհետև քաղաքիս ելեմուտ ճամբա-
ները գիտեմ: Սակայն քանի որ Պարսիկք դեռ
հեռու են, պէտք է որ ամեն բան կեղծեմ, մինչև
լեզուս անգամ:

ՎԱՀԱՆ

Ուրեմն...

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Միթէ կրնայի՞ միայնակ Նախարարաց հակա-
ռակիլ կամ միտքս իրենց յայտնել, արդեօք այն
ատեն ամէնքն ալ ինծի դէմ չ'էի՞ զիներ: Եթէ
այսօր զԱրշակ կ'ատեն և զնա կործանելու երդ-
մունք կ'ընեն, Արշակունիք միշտ իրենց սիրելի
եղած են: Մեծագոյն չարիք մը խափանելու հա-
մար, որովհետև Արշակին հետ իրենց հաւատքն
ալ պիտի փճացընեմ, կրնան այսօր ատած թա-
գաւորնին վաղը պաշտպանել, իրենց զօրքն ալ
Սպարապետին բանակին հետ միացընել, իսկ
անդուստ թէոդոսն ալ որ շարժի, ի՞նչ կ'ըլլայ
յայնժամ մեր վիճակն: Պարսիկք կը հալածուին,
սա փայլուն թագն ալ ձեռքէս կը զլորի և ես
ի՞նչ երեսով մէյմն ալ Շապուհին առջև երևամ:

ՎԱՀԱՆ

Արդարև հանճարդ զիս կը հիացընէ:

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Կ'երդնում յարև Մազդեզանց, զի Հայաստան
այս անգամ ձեռքէս չի պիտի ազատի: Այլ դու
լսէ՛ զիս, Վահան. երբ կը տեսնայի որ նախա-
րարք ցրուած կամ անմիաբան իրարու դէմ կը
կռուէին, իրարմէ կը կոտորուէին և Արշակ ալ
մնացածը կը նուաճէր, շտապել ամենևին փոյթս
չ'եղաւ, թողուցի որ զիրար փճացընեն: Սակայն
տեսայ որ Ներսէհ զանոնք ժողված պատերազմի
կը պատրաստուի, խելքս հասաւ որ դուրս մնա-
լովս կրնայի կասկածելի երևալ:

ՎԱՀԱՆ

Տարակոյս չըկայ, զի արդէն շատ վստահ չ'է
մեր վրայ:

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Ապա իւր քով վազեցի և ամէն կերպ օգնու-
 թեան զիս պատրաստ ձեացուցի. միանգամայն
 չըմոռցայ ազդ տալ Պարսից, որպէս զի հասնելու
 անպարեն: Բարեբաղդաբար կը լսեմ որ Նա-
 խարարք ալ զԱրշակ կործանել կը խորհին. թէ-
 պէտև իրենց նպատակն իմինէս շատ տարբերի,
 ի վերայ այսր ամենայնի հոն մտացս յաջողման
 աւելի դիւրութիւն մը տեսայ, ուստի և հաւանել
 ցըցուցի: « Ըսի ինքնիրենս. եթէ Աւանուազան
 « անականունելի դիպուածով մ'ուշանայ, փոյթ
 « չ'էր, զի իւր գործը նախարարք սկսած պիտի
 « ըլլան. վաղը պիտի տեսնաս որ Ներսէհ կռիւը
 « պիտի սկսի. կը թողում որ զիրար կոտորեն և
 « իրարմէ կոտորուին. այն ատեն զերկուսն ալ
 « նուաճելն դիւրին պիտի ըլլայ մեզ»: Արդէն
 Վարդան՝ Արշակայ մտերիմն՝ ի մեր կողմն է.
 ինքն յանձն առած է թագաւորին միտքը պղտո-
 րելու, որպէս զի նախարարաց հետ չըհաշտուի,
 և ի ժամուն զԱրշակ մեր ձեռքը մատնէ: Կը
 տեսնե՞ս, սիրելիդ իմ, մեր դաւակցութեան ըն-
 դարձակութիւնը, այս անգամ զօրաւորն մենք
 եմք և մենք քուրաները կը նետենք:

ՎԱՀԱՆ

Մտացդ տարածութեան խօսք չ'ունիմ:

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Ա՛հ, Վահան, չ'ես գիտեր թէ թագը զլուխս
 դնելու փափաքն ո՞րչափ զիս սրամիտ ըրած է.
 մտածութիւնը միայն՝ թէ Արծրունի մը Արշա-
 կունեաց վրայ ոտքը պիտի դնէ, ինձ ուրիշ սիրտ
 մը կու տայ... Բայց հոս ուշանալով կրնանք թէ
 դաշնակցաց կասկածելի երևալ և թէ Արշակայ
 լրտեսներուն ձեռքն իյնալ: Դու առ այժմ գնա՛

ու մեր կողմնակցաց խումբը պատրաստ բռնէ
ամէն արկածից:

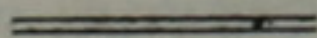
ՎԱՀԱՆ

Հրամանդ գլխոյս վրայ, Արքայդ Հայոց:

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Թագաւոր Հայոց... ո՛հ, ինչպէս քաղցր կը
հնչէ լսելեացս այս անունն... բայց չըխաբենք
զմեզ, քանի որ բռնաւորն կործանած է՛... եր-
թանք Վահան: (կ'եղլան)

Վերջ՝ առաջին Արարուածի

ՀԱՆԴԷՍ ԵՐԿՐՈՐԴ

Թագաւորին պարատին մեջ ընդունելոյնքեան
մեծ սրահը, ուր Արշակունի թագաւորաց
արձանքն կարգաւ դրուած են: Սրահին եր-
կու կողմը հանդիպահայեաց կրկին դռներ,
ինչպէս և սրահին մեջ տեղը մեծ դռն մ'ալ,
որ արքային ապարանքը կը տանի. դրան
առջև գրահաւոր զինուոր մը պահպանու-
թիւն կ'ընէ:

ՏԵՍԻԼ Ա.

ՆԵՐՍԷՍ ՀԱՅՐԱՊԵՏ, ՍՄԲԱՏ, ԵՐԿՐՈՒ ՍԱՐԿԱԻԱԳ

ՆԵՐՍԷՍ

Ո՞ւր ինձ կ'առաջնորդես, ի պալատն... Ար-
շակայ... չ'է, չ'եմ ուզեր հայրասպանի մը տուն
ուրքս դնել. բնաւ հաղորդակցութիւն այնպիսւոյն
հետ՝ որուն սրտին մէջ Քրիստոս չըբնակիր.
Թող որ երթամ իմ առանձնութիւնս քաշուիմ,
և հարցս գերեզմանացն վրայ ողբամ հայրենեացս
աղէտքը:

ՍՄԲԱՏ

Թէ որ Հայաստանի արդի վիճակն սիրտդ կը
ճմլէ, Հայրապետդ Հայոց, ապա պարտ է քեզ
թագաւորին հետ հաշտուիլ և իրեն ներել: Արշակ
գործոցն վրայ զղջալով զքեզ կը կանչէ, որպէս
զի նախարարներն ալ միացընելով իւր հետ
հաշտուիք:

ՆԵՐՍԷՍ

Ես իրեն դէմ ոխ մը չ'ունիմ, Աստուած իրեն քարկացեր է և իւր տունը պիտի կործանէ: Քանի քանի անգամ Աստուած հարցն իմոց զինքն՝ իմ անարժան բերանովս՝ խրատեց և կշտամբեց, որպէս զի վարքը փոխէ, նաև սպառնացաւ ալ իւր ցեղէն թագաւորութիւնը բառնալու: Բայց Արշակ անուղղելի է: Տիրանայ որդին երգմունք ըրած է խաբել զԱստուած... անմիտ, չէ՛, Աստուած չըխաբուիր, Աստուած մեր սրտին և մտքին ամենածածուկ խորհուրդքը գիտէ և խորշերը կը քննէ. Աստուած հեզ սրտերն և խոնարհ հոգիներն իրեն խորան ընտրած է. իսկ զԱրշակ կը դատապարտէ, վասն զի զերկուսն ալ չ'ունի. վասն զի Արշակ իւր հարց դսրովելի ախտիցն միայն կը ծառայէ, փոխանակ անոնց պայծառ և աստուածահաճոյ առաքինութիանցն հետևելու:

ՍՄԲԱՏ

Բայց Արշակ իւր վարքը փոխել կը խոստանայ:

ՆԵՐՍԷՍ

Սուտ են իւր խոստմունքն ալ. ո՛հ, անցած է Հայաստանի փառքն ու վայելչութիւնն, զուտ ոսկին՝ անարգ կապար մը դարձաւ. Քրիստոսի պարտիզին մէջ գայլք մտած են. երկպառակութիւնը տիրած է ամէն տեղ, եկեղեցիք լի են անպիտան և սրբապիղծ քահանաներով, բեմերն լոած են աւետարանը քարոզելէն, մանաւանդ թէ երկպառակութեանց քարոզ կ'ըլլան. խորանաց քով խոտ և տատասկ կը բուսնին, վարագոյրներուն վրայ սարդն ոստայն կապած է. աղքատներն և որբք երեսի վրայ լքուած, իսկ մեծատունք իրենց մոլութեանց միայն կը ծառայեն: Հօրս կործանած կուռքերն աւազին մէջէն զլուխ

կը վերցընեն, քարաշէն տաճարաց փոխարէն
 իւրաքանչիւրին սիրտն ընտրած են. ընտանի
 կոնիւներն երկիրս կ'աւերեն, հայրն զորդին և
 որդին իւր հայրը կը դաւէ:

ՍՄԲԱՏ

Ափսո՛ս, թշուառ՝ այլ ճիշդ նկարագիր արդեաց
 վիճակիս:

ՆԵՐՍԷՍ

Հարցս ժամանակը Հայաստան առաքինութեան
 և բարի վարուց օրինակը կը ցոլացընէր. հա-
 զարաւոր հաւատացեալք. Եփրատեսի կոհակաց
 մէջ Քրիստոսի մկրտութեան շնորհքը կ'ընդու-
 նէին. ընկեր քան զընկեր առաքինութեան և բա-
 րեգործութեան ասպարիզին մէջ գերազանցելու
 կը ճգնէր, իսկ այժմ, աւա՛ղ, հակառակն կը տես-
 նուի: Տէ՛ր Աստուած, ուստի՞ այդ ամէն չարիք.
 վասն զի Արշակ Աստուծոյ ճամբէն կը խոստորի,
 վասն զի իւր մոլութեանց պարապելով, երեսի
 վրայ լքած է խեղճ ժողովուրդը, վերջապէս
 վասն զի Արշակ ականջները կը խլացնէ Աս-
 տուծոյ ազդարարութեանց. ապա կեղծ է իւր
 զեղջն ալ:

ՍՄԲԱՏ

Ա՛հ, չ'եմ կարծեր, վասն զի զինքն տեսայ որ
 դառն արտսունք կը թափէր և անմխիթարելի
 սգոյ մէջ կը հեծէր, Հայաստանի վիճակին վրայ
 ցաւելով իւր զգեստներն ալ կը պատռէր: «Ո՛ւր
 « էք հայրենեաց պաշտպանքդ, կը կանչէր, ո՛ւր
 « էք Ներսէհ, Վաղինակ և Միհրան. ափսո՛ս որ
 « ձեր յարգը չըճանչցայ և իբրև ինձ թշնամի
 « զձեզ հալածեցի»: Իսկ մենք զարմացած այդ
 անականունելի փոփոխութենէն, չ'էինք համարձա-
 կեր իրեն մօտենալու: Ապա ինձ դառնալով.

« Իշխանդ Բագրատունի, ըսաւ, զնա՛ աղաչէ զՀայ-
 « րապետն որ, եթէ հայրենասէր է, եթէ Հայաս-
 « տանի վրայ ինքն ալ կը ցաւի, թող զայ զիս
 « նախարարացս հետ հաշտեցընէ. հետս միանա-
 « լով տկարութեանս ոյժ տայ, որպէս զի կարե-
 « նամ՝ այսուհետև Հայաստանի երջանկութեանն
 « պարապիլ, եկեղեցիները սրբել, որքոց արտա-
 « սուքը դադրեցընել, իսկ նախ և առաջ կը
 խնդրեմ Աստուծոյ հետ հաշտուիլ »: Ալ ասոնք
 լսելով կրնա՛ս դեռ տարակուսիլ իւր առաջա-
 դրութեան վրայ:

ՆԵՐՍԷՍ

Ահա՛ այն սուտ արտսուներն և այն կեղծ հա-
 ռաչանքն զիս իւր ստրջանաց վրայ տարակուսել
 կու տան: Արշակ կեղծաւորելու արհեստը շատ
 լաւ սովրեցաւ քաջ վարպետներու առջև: Աւա՛ղ,
 ինչո՞ւ չ'եմ կրնար հաւտալ իւր ստրջանաց, զի
 իմ աղիքս ալ կը գալարին՝ յիշելով հայրենեացս
 պատահելու չարիքը: Տէ՛ր Աստուած, սրբոյն
 Գրիգորի և Տրդատիոսի արդեանց համար՝ խնայէ՛
 ժողովրդեանդ և մի՛ մատներ զնա ի ձեռս Նա-
 բուքոդոնոսորայ:

ՍՄԲԱՏ

Այդ ըսածներովդ զիս կը սոսկացընես, մեծդ
 Ներսէս. միթէ հասա՞ծ է Հայաստանի վերջը:

ՆԵՐՍԷՍ

Լսէ՛ զիս, Սմբատ. երէկ դեռ, երբ հարցս շիր-
 մին վրայ ինկած՝ հայրենեացս վրայ ողբալով
 արտսուներ կը թափէի, յանկարծ ահաւոր շարժ-
 մը զգացի, դղրդիւն մը... ամէն բան տակնու-
 վրայ կ'ըլլար: Զարհուրեալ աչքս չորս կողմս
 դարձուցի, տեսի՛լ աղետալի. ամեն տեղ աւերակ.

եկեղեցիք ի գետին կը կործանէին, իրենց փլատակաց տակ ծածկելով հայրապետական աթոռն ալ: Անարժան ոմանք իրարմէ զայն կը յափըշտակէին, որպէս զի փոփոխակի պղծեն. վարձկան հովիւք սովալլուկ գայլու պէս Քրիստոսի փարախը կ'աւրշտկէին ու սուրբ պաշտամանց տեղ՝ կրակի պաշտօնն կը հաստատուէր:

ՍՄԲԱՏ

Տէ՛ր Աստուած... ինչէր կ'ըսես:

ՆԵՐՍԷՍ

Սոսկալով զաչս իմ ի միւս կողմ դարձուցի, բայց հոն ալ աւերակ. Արշակունեաց գահն իւր բարձրութենէն ի գետին կը գլորէր և իւր վրայ նստողին յաւիտենական գերեզմանն կ'ըլլար:

ՍՄԲԱՏ

Ո՛հ, ինչէր կը լսեմ...

ՆԵՐՍԷՍ

Հազարաւոր եղբարց մէջ իրարու արեամբ ներկուած սուրբեր կը խաղային... վայրկեանէ մը վերջը, ծխող և արիւնազանգ աւերակներէ զատ քան մը չըմնաց: Սրտիս խորէն դողդղալով «տէ՛ր Աստուած, ո՛ւր են հիմնադիրք եկեղեցւոյս Հայաստանի» աղաղակեցի. մէյմն ալ տեսայ որ հայրս Քրիզորիոս, իւր հայրապետական զարդուց վրայ հող ու մոխիր ցանած, տխուր և աղէգորով, արտասուամած աչօք փլատակաց մէջէն կ'անցնէր. աւելի իւր վիշտերէն քան թէ տարիքէն ծեր կ'երևար: Վազեցի ոտքն ինկայ, աղաչաւոր բազուկներովս ծունգուըններուն փարեցայ. «Հայր կանչեցի, ի՞նչ է Հայաստանի վիճակն, ինչո՞ւ մեզմէ երես դարձուցիր, ինչո՞ւ

« կը թողուս որ ոտնակոխ ըլլայ թշնամեաց սա
 « հողս, որ սրբազան առաքելոց և քու արեամբդ
 « ոռոգուած է » : Սուրբ Հայրապետն գլուխը
 շարժելով և հոգւոց հանելով. « Աւա՛ղ, պատաս-
 խանեց. յերկնից վճռուեցաւ. Արշակունին շղթա-
 յից մէջ պիտի հեծէ. Աստուած Սաւուղայ տունէն
 թագաւորութիւնը բառնալով Գաւթի պիտի տայ,
 բայց մինչև յաւուրն այն շղթաներով պիտի կապուի
 ազատն Մասիս. արիւնն գետի պէս պիտի վազէ,
 իսկ Պարթևէն ալ սա ապերախտ ժողովրդեան
 հովիւ պիտի պակսի. դո՛ւ որդեակ իմ, քեզ ալ
 չի պիտի խնայեն » ... Լուսաւոր ամպ մը մէկէն
 աչքէս ծածկեց խոստովանող հայրապետը, ու
 տեսիլն աներևոյթ եղաւ : Գողալով արթընցայ
 և ճանչցայ որ տեսիլն Աստուծոյ յայտնութիւնն
 էր : Իմ կեանքս, փոյթս չ'է, կը զոհեմ զայն,
 միայն թէ խաղաղարար և հաշտեցուցիչ զոհ
 մ'ըլլար Աստուծոյ և իւր ժողովրդեան մէջ :

ՍՄԲՍՏ

Ինչէր լսեցի. կը քստմնին ոսկերք իմ, արիւնս
 երակներուս մէջ կը սառի... սակայն դու ապրէ,
 Հայրապետդ սուրբ, ի բարեկարգութիւն աշխար-
 հիս և եկեղեցւոյս Հայաստանեայց : Քու աղօթքդ,
 ընտրեալդ Աստուծոյ, զօրաւոր է երկնից առջև.
 գուցէ կրնաս դատակնքին դառնութիւնը քաղ-
 ցրացընել : Ապրէ՛ դու և այս երկու թշնամի
 եղող մասերն իրարու հետ հաշտեցուր, թագա-
 ւորին և նախարարաց մէջ միութեան անխզելի
 հանգոյցն եղիր, այս կրկին ատելութեանց մէջ
 խաղաղութեան հրեշտակն ըլլալով, թևերովդ
 երկու կողմն ալ պաշտպանէ՛, հոգեբուխ խրատ-
 ներովդ անոնց մէջ սէրը վերստին հաստատէ՛ և
 յաւերժացուր : Արդէն ես իշխանաց ծանուցի
 թագաւորին միտքը. անոնք քու ձայնիդ դիւրաւ
 կը լսեն. իսկ Աամսարականին հայրենասիրու-
 թեան ամենքնիս ալ կը վկայենք : Ա՛րարա-

սուէս... անշուշտ աչացդ առջև կը բերես այդ հակառակութեան ծնանելու աղէտքը ու խաղաղութեան բարի արգասիքը:

ՆԵՐՍԷՍ

Կը կրկնեմ, թէ հայրենիքս երջանիկ տեսնելու համար կեանքս ալ կը զոհեմ:

ՍՄԲՍՏ

Ընդ այս և ես կը վկայեմ. բայց ահա՛ Պարսիկք խրոխտանալով արքայանիստ քաղաքիս կը մօտենան. իրենց ամէն քայլափոխը աւերակօք կը նշանեն. եկեղեցիները քանդել, արևու և կրակի պաշտօնը հաստատել կը խորհին: Զօրականին սիրտն պաղած է Արշակէն. իրենց թիւն զիրենք կը վհատէ. իմ ձայնս ալ հազիւ թէ զիրենք խրախուսելու կը բաւէ. նախարարները, իրենց եղբայրակիցքը քովերնին տեսնել կը փափաքին: Լուրն որ տարածեցաւ, թէ թագաւորն իշխանաց հետ կը հաշտուի, տեսնէիր ինչ աշխոյժ իրենց սրտին մէջ արթընցուց, ինչ եռանդ հոն վառեց, աչերնէն կրակ ու բոց կը ցայտէր: «Կեց՝ « ցէ՛ Ներսէս, կեցցէ՛ Արշակ, կեցցե՛ն նախարարք. թող այսուհետև գան Պարսիկք, վազենք « զխուժադուժն վորնտելու կը կանչեն»: Հազիւ թէ կրցայ իրենց եռանդը չափաւորել. հաշտութեան համբաւն միայն զիրենք մէյմէկ դիւցազն կը դարձընէ. երևակայէ՛ ապա, թէ ինչ պիտի ըլլայ իսկութիւնը: Իսկ եթէ յերկնից վճռուած է Արշակունեաց կորուստն, գոնէ մենք չըփուլ թացընենք... սակայն ահա՛ թագաւորն:

ՏԵՍԻԼ Բ.

ԱՌՋԻՆՆԵՐԸ, ԱՐՇԱԿ, ԹԻԿՆԱՊԱՀՔ
ԱՐՇԱԿԱՅ

ՆԵՐՍԷՍ (մեկոշսի)

Տէր Աստուած, ապաշխարողի՞ թէ նենգաւորի դէմք է տեսածս... տո՛ւր իմ լեզուիս ալ Նաթան մարգարէին տուած զօրութիւնդ:

ԱՐՇԱԿ

Կը փափաքէի զքեզ տեսնալ, Հայրապետդ Հայոց մեծաց, որպէս զի դարման տանիս վերանու- թեանց աշխարհիս: Ե՛կ հապա, նախ մենք պագ- տուինք, հայրդ հայրենեաց, որպէս զի ապստամբք ալ մեր օրինակին հետեին: (Կը մօտենայ Ներ- սեսը գրկելոշ)

ՆԵՐՍԷՍ (ետ քաշուելով)

Մի մօտենար ինձ Արշակ. հայրասպանի ձեռք են ձեռք քո ու եղբարցդ արեամբն ներկուած են. իսկ համբոյրդ՝ Յուդային համբոյրն է:

ԱՐՇԱԿ

Կը տեսնեմ մինչև որ աստիճան սևցուցեր են զիս քու աչացդ՝ թշնամեացս զրպարտութիւնքն. անոնց սուտերն զչափ չ'են ճանչնար. որպէս զի Հայրենեացս զիս ատելի ցուցընեն, անուն չը մնար զոր ինձ չըտան և ոճիրք՝ զորս ինձ չըսե- փականեն: Ո՞ գիտէ թէ վաղն ալ ի՞նչ պիտի ըսեն, և ի՞նչ անլուր եղեռն մ'ալ իբրև իմ գործս պիտի հրատարակեն:

ՆԵՐՍԷՍ

Ծառ բարի ի պտղոյ իւրմէ ճանաչի. թշնա- միքդ քու գործքդ են Արշակ:

ԱՐՇԱԿ

Մի՛թէ իրենք չ'ե՞ն որ զիս Շապուհին չարա-
խօսելով՝ Պարսից բանակները վրաս յարուցին
և կայսեր բարկութիւնը վրաս կը շարժեն. իրենք
չ'ե՞ն որ ժողովուրդս վտարանջութեան կը յոր-
դորեն, բարեկամներս ինձմէ կը հեռացընեն,
զօրացս մէջ երկպառակութիւնը կը վարակեն և
աւազակաց խումբեր կազմելով՝ զՀայաստան
կ'աւրըշտկեն. մի՛թէ իրենք չ'են որ իմ ձեռակերտս
զԱրշակաւան ալ քանդեցին, բնակիչքը կոտո-
րեցին, որոնց որբերը դու ինքնին ժողովեցիր:

ՆԵՐՍԷՍ

Մի՛թէ կ'ուզէի՞ր որ անմեղ որբերն երեսի վրայ
թողուի. իսկ Արշակաւան անառակութեանց և
ամբարշտութեանց որջ մ'եղած էր, արժանի ձե-
ռակերտ հիմնադրին:

ԱՐՇԱԿ (մեկոշախ)

Ահ, կը կատղիմ. (բարձր) իսկ թշնամեացս
այդչափ շարութեանց փոխարէն, ի՞նչ կը կար-
ծէք որ կը հատուցանեմ. իբրև թագաւոր իրենց
կը ներեմ և իբրև Արշակունի՝ անյիշաչարու-
թիւն իրենց կը խոստանամ. գիրկս կը բանամ
և զիրենք ի հաշտութիւն կը հրաւիրեմ: Այո՛,
զիրենք կը հրաւիրեմ, որպէս զի միատեղ խոր-
հինք՝ Հայաստանի իւր առաջին փառքը և եր-
ջանկութիւնը պարգևելու նկատմամբ. ալ ի՞նչ
կրնայի ընել և չըրի: Ձեզ թոյլ կու տամ, որ
պարտքս ինձ յիշեցընէք. վատութենէ զատ ամէն
բան յանձն կ'առնու Արշակ, վասն սիրոյ Հայրե-
նեաց:

ՆԵՐՍԷՍ

Կը փափաքէի որ լեզուդ դաւ մը չը ծածկէր:

ԱՐՇԱԿ

Մի՛ տարակուսիր անկեղծութեանս վրայ. սակայն դու ինչո՞ւ հեռանալով երեսդ կը ծածկես. նախնիքդ նախնեացս պալատէն չ'էին հեռանար. իրենց հետ աշխարհիս բարեկարգութեան կը հոգայինք: Իսկ դո՞ւ ընդհակառակն նախարարաց զրպարտութեանցն ականջ դնելով, կը քաշուիս ու միայնակ զիս կը թողուս, որ ճմլիմ կառավարչութեան ծանր բեռին տակ:

ՆԵՐՍԷՍ

Գործք քո զիս անտի հեռացուցին:

ԱՐՇԱԿ

Թէ որ երբեմն ապստամբաց հետ խստութեամբ վարուած եմ, ան ալ հաւատարիմ հպատակացս բարի օրինակ մը տալու դիտմամբ, որպէս զի իրենց պարտքէն չըխոտորին: Գնելայ սպանումը վրաս կը ձգեն, անմեղ են ձեռք իմ. սակայն ինքն արժանի չէ՞ր մահուան. մի՛թէ կառավարութեան և ինձ հակառակ չէի՞ն իւր վարմունքն: Անշուշտ կը խորհէր օր մ'ինձի դէմ ապստամբիլ. ես իրեն կը ներէի, եթէ բազմն զինքը չըպատժէր: Ես սա դիւցազանց (արձանները կը ցոշցընէ) իմ նախնեացս ինձ ժառանգ թողած գահը, ամեն կերպով պաշտպանելու պարտական եմ:

ՆԵՐՍԷՍ

Քու նախնեացդ միայն մոլար ախտերը թագին հետ ժառանգած ես. պատասխանէ՛, մինչև հիմայ սա դիւցազանց որո՞նն նմանեցար: Արշակայ քու հաւուդ քաջութիւնը չ'ունիս, ո՞ւր են գոնէ Վաղարշակայ առաքինութիւնքն. յաւուրս քո ո՞ր գիտութիւն ազգին մէջ ծաղկեցաւ,

որ բարեկարգութիւն հաստատութիւն գտաւ :
 Մեծին Տիգրանայ ատենը Հայաստանի սահմանքն
 մինչև յովկիան և ի ծովափունս Պոնտոսի կը
 հասնէին . քանի քանի Հռովմայեցի բանակներ
 սահմանաց քով բնաջինջ եղան , իւր ձեռքովն որ-
 չափ քաղաքաց հիմունքը դրուեցան , մինչև օտար
 ժողովուրդք զինքն թագաւոր ընտրեցին և արքայից
 արքայ կը կոչուէր : Յաւուրս Արտաշէսի Հայաս-
 տանի մէջ թիզ մը պարապ տեղ չըկար , մինչև
 հեռաւոր անապատներն ալ մշակուած էին , վա-
 ճառականութիւնն իւր ամենաբարձր կէտը հասած
 էր : Ունի՞ս գոնէ Աբգարու և Տրդատիոսի հա-
 ւատքը . . . չէ՛ , դու անոնց որդին չ'ես , այդ նշան-
 ներովդ չ'եմ ճանչնար զքեզ ճշմարիտ Արշա-
 կունի :

ԱՐՇԱԿ (մեկոշախ)

Ա՛հ , կ'ուզէի այժմ սա ազատ բերանը լռե-
 ցընել :

ՆԵՐՍԷՍ

Յաւուրս քո Հայաստան իւր ազատութիւնը
 կորոյս , Վաղարշապատայ պարիսպներէն դուրս
 քու տէրութիւնդ ճանչցող մը չըկայ , յիշած ա-
 ռաքինութեանցս և ոչ մէկն վրադ կը փայլի .
 իսկ առաւել ևս չարագոյնն և ուղղութեանդ
 վրայ զիս յուսահատողն՝ քու կեղծաւորութիւնդ
 է : Այժմ որ լեզուդ գործքդ կ'ուրանայ , ո՞ գիտէ
 միտքիդ մէջ ի՞նչ նոր ոճիրք կը պատրաստես :
 Այժմ նախարարներէն նեղուած , ի Պարսկէն
 բռնադատուած , կայսերէն երկնչելով խաղաղու-
 թիւն կը խնդրես . նայինք անդորրութեան մէջ
 նոյն պիտի ըլլա՞յ լեզուդ : Ես դիւրաւ կը խա-
 բուիմ իբրև մարդ . սակայն վախցի՛ր , զի Աս-
 տուած անխաբելի է , գուցէ իւր գթութեան
 չափն լեցուած է , գուցէ օր մը մնացած է որ-
 պէս զի իւր ցասումը վրադ թափէ :

ԱՐՇԱԿ

Ձքեզ պատժելու համար այն օրն ալ կը բաւէր, եթէ չըզիտնայի, որ չափազանց հայրենասիրութիւնդ այդպէս լեզուդ կը յանդգնեցնէ:

ՆԵՐՍԷՍ

Հօրդ կատարելապէս նմանելու համար այդ միայն քեզ կը պակսի. մի՛ սպասեր շողոքորթ գովասանք լսելու Ներսէսի բերնէն:

ԱՐՇԱԿ

Ապա ուրեմն ուզածդ ըսէ՛, Արշակ քեզ կը ներէ. անկեղծ սրտիւ հաշտութիւն կը խնդրեմ և կը փափաքիմ, որ այն քու սուրբ ձեռքդ կնքուի. ալ յոգնած եմ ընտանի կռիւներէն ու արտաքին պատերազմներէ: Հայաստան բաւական արտասուք և արիւն թափեց, միտքս թագաւորութեանս վերջին օրերը խաղաղութեամբ աշխարհիս բարեկարգութեան աշխատելով անցընել է: Բայց դու այս տազնապողական ժամոյս խաղաղութեան հրեշտակն ես, եթէ վրէժխնդիր սուր մը. թէ որ յանցաւոր եմ, մի՛թէ բաւական պատժուած չ'եմ, իսկ եթէ ճշմարիտ ապաշխարող, մի՛թէ արժանի չ'եմ ներման: Ա՛հ, մտածէ՛ մէյմ'որ նոյն արիւնն է որ մեր երակներուն մէջ կը խաղայ. Պարթևն և Արշակունին իրարու եղբայր են. մասնաւոր գժտութիւնքն և հակառակութիւնքն ի բաց թողունք վասն սիրոյ հայրենեաց...: Ար հառաչե՛ս... ո՛հ, գթութիւնն բազմեցաւ սրտիդ մէջ. վերցո՛ւր ձեռքդ, օրհնէ՛ զիս... կ'ուզե՛ս որ ոտքդ փարիմ: (Արշակ ոտքը իյնալ կը ձևացընէ)

ՆԵՐՍԷՍ (զԱրշակ գրկելով)

Չ'եմ հանդուրժեր որ թագաւորս Աստուծմէ զատ մէկու մը ոտքն իյնայ:

ԱՐՇԱԿ

Ապա հաւտա՛ անկեղծ զղջմանս և ներէ՛ ինձ :

ՆԵՐՍԷՍ

Տէ՛ր Աստուած, դու միայն գիտես մարդկանց սիրտը և գաղտնի խորհուրդքը. եթէ անկեղծ է թագաւորիս ապաշխարութիւնն, Գաւթին պէս հաճելի ըլլայ քեզ. Աբելին ողջակիզին պէս ընդունէ՛ Արշակայ առաջադրութիւնն ալ. ցասումդ հեռացո՛ մեր վրայէն ի պայծառութիւն սրբոյ եկեղեցւոյդ. զօրացո և արքայիս սիրտն ալ, յաղթող ըրէ սուրը, թշնամիքը լեցո՛ւր արհաւրօք, խրկէ՛ մահու հրեշտակն, որ Սենեքերիմի զօրաց պէս զանոնք փճացընէ. Գրիգորի և Տրդատիոսի արդեանցն համար խնայէ՛ Հայաստանի :

ԱՐՇԱԿ

Ահա՛ այդ օրհնութիւնքը Արշակ քու բերնէդ կ'սպասէր, Հայրապետդ սուրբ :

ՆԵՐՍԷՍ

Թագաւորդ Հայոց, նայէ՛ որ այսուհետև Արշակունի ըլլալդ աշխարհիս ցուցընես. Աստուծոյ հետ հաշտուեցար, իրեն արժանի գործ պատրաստէ : Նախ և առաջ մերժէ՛ քովէդ շողոքորթ բանսարկուները, որոնք քու կործանմանդ կ'աշխատին. հրովարտակաւ ծանո՛ նախարարաց հետ հաշտուիլդ, բարի վարքով և բարեպաշտութեամբ մինչև ցայսօր ըրածներդ քաւէ՛, փանօք եղիր հայրենեացդ և սիւն հաւատոյ եկեղեցւոյն Քրիստոսի : Այն ատեն ամէն ձեռնարկութիւնքդ կը յաջողին, զի Աստուծով գործած կ'ըլլաս. թշնամիքդ ալ զարհուրին, տեսնելով որ Աստուած քու հետդ է : Ես կ'երթամ նախարարները ժող-

վելու, որպէս զի զիրենք հաշտութեան յորդորեմ.
մինչև իմ դարձս ապաշխարութեանդ պտուղը
սկսէ՛ ցուցընելու: (Սարկաշագներովը կ'եղայ):

ՏԵՍԻԼ Գ.

ԱՐՇԱԿ, ՍՄԲԱՏ, ՎԱՐԴԱՆ ԵՒ ԹԻԿՆԱՊԱՀՔ

ՍՄԲԱՏ

Օրս այս, տէ՛ր արքայ, երևելի պիտի սեպուի
Հայաստանի պատմութեան մէջ:

ՎԱՐԴԱՆ

Տէ՛ր արքայ, ներէ՛ եթէ կարող չ'եմ զարմանքս
ծածկելու: Մի՛թէ Արշակ Ներսէսի առջև կը դո-
ղա՛յ, իւր վարուց համարը կու տայ ու կ'աղա-
չէ՞... Ի՞նչ կ'ըսեմ աղաչել, այլ և ոտքն իյնալով
ներումն կը խնդրէ, չ'եմ գիտեր ինչ մտացածին
յանցանաց համար: Առաջին անգամն է որ հայ-
րապետաց գոռոզութեան առջև թագաւոր մը կը
խոնարհի: Մի՛թէ Աստուած Արշակունեաց զահը
քեզ չ'է՞ շնորհած, որպէս զի ազատաբար իշխես
Հայաստանի վրայ. յիշէ՛ որ ինքնիշխան տէր
ես երկրիս. ապա ի՞նչ համարձակութեամբ կը
յանդգնի Ներսէս քեզ դաս տալու:

ՍՄԲԱՏ (մեկոշախ)

Ա՛հ դաւաճան...

ՎԱՐԴԱՆ

Ո՞ւր կը մնայ քու մեծութիւնդ, եթէ ամենա-
փոքր գործոյդ թոյլտուութիւնը Հայրապետէն
սպասես. ո՞ր սանձ այնուհետև անոր յանդըգ-
նութիւնը կարող է զսպել: Տէ՛ս ի՞նչպէս Հայրա-
պետն նախարարաց կողմը քոնելով տէրութիւնը

յերկուս կը բաժնէ, որպէս զի դիւրաւ իշխէ: Նա-
խարարները թագաւորաւ, թագաւորն ալ նա-
խարարօք կ'սպաննայ. որ կողմն ալ զօրանայ,
իւր աթոռը հոն կը փոխադրէ: Ինքն միշտ հզօր,
երբէ՛ք տկար, երկու կողման ալ հաւասարապէս
ահաւոր ախոյեան կը ձեանայ և երբէ՛ք անկեղծ
բարեկամ: Ահա՛, տէր իմ արքայ, Հայրապետին
խորամանգ քաղաքականութիւնն:

ԱՐՇԱԿ

Վարդան ըրածիս վրայ չեմ զղջար. հայրե-
նիքս, հարկն այդպէս կը պահանջէր. թող վա-
տութիւն համարին հաշտուիլս, ես հայրենեաց սէր
և խաղաղութիւն խոստացայ, ապա իրեն գիրկս
կը բանամ:

ՎԱՐԴԱՆ

Ապա խոնարհէ՛ իւր ափին տակ, թէ որ այդ է
կամքդ. միթէ չե՞ս կրնար հայրենիքդ սիրել և
անոր ոտքը չիյնալ. թագաւորաց հրամայելն
միայն կը վայլէ և բնաւ խոնարհիլն: Ահ, ար-
դեօք ի՞նչպէս այժմ հայրապետին հետ նախա-
րարք կը ծաղրեն քու տկարութիւնդ և երկչո-
տութիւնդ. այդ անձնագոհիւդ զքեզ աւելի կ'ա-
նարգես: Միթէ պիտի չըսեն այժմ, թէ իրենք
են թագաւորութեանդ նեցուկն. թէ իրենք զքեզ
գահիդ վրայ հաստատեցին: Ահ, ինչպէս սա
դիւցազունք կը քստմնին զքեզ այդպէս տկար
տեսնելով. մտածէ՛ մէյմ'որ Տրդատայ չը խնայե-
ցին մահադեղ խմցընելով, իսկ Տիրան հայրդ
թագին հետ իւր աչքն ալ կորոյս, վասն զի
զիրենք չը պատժեց. գուցէ օր մը... կը խիթամ...
ըսելու...

ԱՐՇԱԿ

Ահ, ինչէր կ'ըսես, ինչ յիշատակարաններ
առջևս կը բանաս:

ՍՄԲԱՏ

Տէ՛ր արքայ, հեռացո՛ք քովէդ սա չարախորհուրդ թշուառականները, որոնք և հեռաւոր թըշնամիներէդ աւելի վնասակար և ահաւոր են: Բնա՛ւ կասկած մը միտքիդ մէջ չարթըննայ սըւոնց չարախօսութենէն. պայծառ երեսիդ վրայ երբէք տխրութեան մոայլը չըբազմի: Կենացդ մէջ ամենափառաւոր գործդ՝ այսօր կատարածդ պիտի սեպուի, թոռանցդ հետեւելու արժանի և անմահ յիշատակ մը կը թողուս: Ի՞նչ լսեցի, տէ՛ր Աստուած, թագաւորիս իւր նախարարաց հետ հաշտուիլն վատութիւն կը համարուի. միթէ միոյ գլխոյ անդամքն չեն իրենք ալ. ինչպիսի՛ ամբարիշտ խորհուրդք կը տրուին սուրբ Հայրապետին: Թագաւորն՝ հայր է հայրենեաց և պաշտպան ժողովրդոց, բռնաւոր մը կրնայ երկիւղալի ըլլալ ազգին, այլ երբէք սիրելի: Տեսէ՛ք՝ յիշատակարանաց մէջ՝ ո՞ր թագաւորք աւելի գովեստի արժանի եղած են, որոնց մահն անմխիթարելի սուգ եղած է ժողովրդեան: Տէ՛ր իմ, սանձ մը դիր սա ստամբակ լեզուներուն, որոնք ամենագերագանց առաքինութիւնն ալ կը չարախօսեն, որոնց արհեստն շողոքորթութիւնն է, տիրոջն աչքը իւր կորստեան վրայ գոցել կ'աշխատին. առաքինին խայթող փուշ մ'է իրենց աչքին. նախանձն ամէն բանի զիրենք կը յանդգնեցընէ:

ՎԱՐԴԱՆ

Հայոց սպարապետին ունեցած ակնածութիւնս զիս լռելու կը բռնադատէ. թագաւորն հաւատարմութեանս փորձը շատ անգամ առած է. իւր վեհափառութիւնը նախատողաց դէմ ցասումս կարող չեմ սանձելու:

ՍՄԲԱՏ

Ես ալ սրտամտութիւնս չեմ կրնար չափաւո-

րել, երբ թագաւորիս այդպիսի չար խորհուրդք
կը թելադրէք:

ԱՐՇԱԿ

Սպարապետդ Հայոց, ես իմ պարտքս և պա-
տիւս կը ճանչնամ ու ըստ այնմ պիտի շարժիմ.
դու այժմ գնա՛ աչքէ անցուր բանակը, որպէս
զի պատրաստ գտնուի Պարսից դէմ կռուելու:
(Սմբատ երկրպագելէն վերջը կ'ելլայ)

ՏԵՍԻԼ Դ.

ԱՐՇԱԿ, ՎԱՐԴԱՆ, ԹԻԿՆԱՊԱՀՔ

ՎԱՐԴԱՆ (Սմբատը ցոշցընելով որ կ'ելլայ)
Ինքն ալ ապստամբաց պէս կը խորհի:

ԱՐՇԱԿ

Սմբատ քաջ զօրական մ'է, որ իւր թագաւո-
րին համար արիւնն ալ կը թափէ:

ՎԱՐԴԱՆ

Սմբատ վատ զօրական մ'է, որ իւր թագաւորը
թշնամեաց ձեռքը կրնայ մատնել:

ԱՐՇԱԿ

Դո՛ւ այսօր ամէն բան միտքիս մէջ կը պղտորես.
դադրէ՛ ապա զինքն չարախօսելէ. Սմբատ ինձ
հաւատարիմ է. ընտանի պատերազմաց մէջ միշտ
իմ կողմս պաշտպանեց:

ՎԱՐԴԱՆ

Լրտեսներէն ոմանք այս առաւօտ Սմբատին
հանդիպեր են Քասախին միւս կողմն եղած քա-
րանձաւին ստորոտը. իսկ Վասակ եղբայրս ալ

լեռներէն իջնալու ատեն, հեռուանց քանի մը ձիաւոր տեսեր է, որոնք կամսարականին և իւր ընկերաց նմանութիւնն ունէին. անտարակոյս Հայոց սպարապետին հետ տեսնուած են:

ԱՐՇԱԿ

Բաւական է, Վարդան, կը հաւտամ քեզ, զի ըստ սրտիս կը խօսիս, իմ միտքս ալ զքեզ փորձել էր: Բայց զիս ալ այդչափ դիւրախա՞ք կը կարծես. ահա՛ իբրև մտերիմս քեզ սիրտս կը բանամ: Նենգաւոր Բագրատունւոյն վրայ ես ալ շատոնց ի վեր կը կասկածիմ, սակայն հարկէն ստիպուած կը համբերեմ, զի բանակն իրեն յարած է, զինքը կը սիրէ և իրեն կը հնազանդի: Ուստի չէի կրնար առանց անժխտելի ինչ պատճառի սպարապետութիւնը ձեռքէն հանել, զոր որդի ի հօրէ նախնեացս օրէն ի վեր կը ժառանգեն թագադրութեան պաշտօնովն: Իմ աչացս ալ անտանելի փուշ է տեսնել զինքն պատուով առաջին իշխանացս մէջ. իսկ զահիս վրայ բարձրանալու՝ իրեն քայլ մը, աստիճան մը միայն կը մնայ, սակայն լուռ կը կենամ և կ'սպասեմ: Մէյմը որ զՊարսիկս Վաղարշապատէն հեռացընեմ, Թէոդոսին հետ հաշտուիմ, նախարարները և զՀայրապետը ձեռքիս տակ նուաճեմ, այն ատեն դու զԱրշակ պիտի ճանչնաս:

ՎԱՐԴԱՆ

Բայց այսօր նախարարացդ հետ կը հաշտուիս:

ԱՐՇԱԿ

Հաշտուի՞լ իրենց հետ... դո՞ւ ալ կը հաւտաս. դո՞ւ որ սա պալատիս մէջ մեծցած ես իմ քովս, բնութիւնս կը ճանչնաս և խորամանկութեանս քաջածանօթ ես: Հաշտուի՞լ թշնամեացս, ապրտամք նախարարաց հետ, որոնց դէմ ոխե-

րիմ ատելութիւն երդուընցայ. հաշտութիւն իրենց հետ որ ազգը վրաս գրգռեցին, զիս մինչև ի վրաստան հալածական փախուցին և իմ ձեռակերտս զԱրշակաւան ի հիմանց քանդեցին, որպէս զի յիշատակս անգամ բնաջինջ ըլլայ Հայաստանէն. հաշտութիւն իրենց հետ, որ գահս կործանել կը նիւթեն... ան, մեծապէս կը խաբուիս: Չիրենք ի գիրկս իմ կը հրաւիրեմ որպէս զի զամենն ալ միատեղ ձեռօքս խեղդեմ. եթէ անոնցմէ մէկն ալ ապրի, վրէժս անկատար և թերի կը մնայ:

ՎԱՐԴԱՆ

Այո՛, տէր արքայ, հարկն կը պահանջէ որ ամենքն ալ բնաջինջ ըլլան:

ԱՐՇԱԿ

Ընդ այս ես ալ համոզուած եմ, քանի որ այն ամբարտաւան գլուխներն կենդանի են, Արշակ հոս անկասկած չը կրնար նստել: Միթէ պիտի լսեմ միշտ, որ առջևս գալով համբեն իրենց հարցն արդիւնքը և ծառայութիւնքը և գլուխս ճայթեցընեն: Կը կարծես թէ կը հանդուրժեմ Ներսէսի գոռոզ յանդգնութիւնն ալ. միթէ չե՞նք կրնար ինքնիշխան թագաւորել, առանց Հայրապետէն յանդիմանութիւն և կըշտամբանք չը լսելու: Ես իւր քով այդպիսի իշխանութիւն մը չեմ ճանչնար. իսկ եթէ իւր հետ քաղցրութեամբ կը վարուիմ, մի և նոյն հարկէն ստիպուիլս է պատճառն: Ներսէս, իբրև Պարթև և թոռն Գրիգորիոսի, սիրելի և պատկառելի է ժողովրդեան, խօսքն թէ՛ կայսեր և թէ՛ ապստամբաց քով զօրաւոր... բայց ես զինքն ձեռքիս մէջ լար մը կը կազմեմ, որպէս զի թշնամիքս որոգայթի մէջ ձգեմ: Իսկ եթէ բաղդն ի հակառակ շրջէ խորհուրդս, թող կործանի գահս, իւր հսկայ աւերակաց տակ թաղելով թշնամիքս ալ:

ՎԱՐԴԱՆ

Տէ՛ր Արքայ, Աստուած գահդ հաստատուն
պահէ, թշնամիքդ միայն փճացընելով:

ԱՐՇԱԿ

Բայց, դո՛ւ վարդան, Փառանձեմին վրայ խօսք
մ'ալ չըսիր. յաջողեցա՛ւ գոնէ իւր հետն այս
վերջին տեսաւորութիւնդ. միթէ նո՞յն է իւր
ատելութիւնն և խստութիւնն ինծի դէմ. զաւակը
ողբալէն չը յոգնեցա՛ւ դեռ. սիրտը որսալու և
հրապուրելու ճամբայ մը չը գտա՛ր արդեօք. չըսիր
իրեն թէ կը յօժարիմ զինքն Հայոց թագուհի
հրատարակելու:

ՎԱՐԴԱՆ

Տէ՛ր իմ, Փառանձեմ ի սկզբան անմխիթարելի
կ'երևար իւր սուգին մէջ. սևեր հագած, զգլուխն
մոխրով ծածկած, որդւոյն արձանին առջևն
ինկած կ'ողբար դառնապէս, իբր թէ յաւիտեան
լալու դատապարտուած ըլլային իւր գեղանի և
երկնագոյն աչերն: Հեծկլտանացն մէջ քու անունդ
ականջիս հնչեց. զքեզ կ'անիծէր ու զաւակը
Յունաց մատնող և դաւաճանող կը կոչէր.
կ'ըսէր թէ Տրդատ եղբօրորդւոյդ պէս զՊապ ալ
օր մը պիտի սպաննէին, ուստի զիս տեսնել ան-
գամ չէր ուզեր: Սակայն երբ քու հրամանաւդ
աչքին առջև պայծառ թագը շողացուցի, Հայոց
թագուհի ըլլալու ականկալութիւնն վայրկեան մը
արտասուքը դադրեցուց և սկսաւ մտածել, վերջը
դարձեալ արտասուել. բայց այս անգամ թա-
փածը խնդութեան կաթիլներ էին, վասն զի մար-
գարտի պէս կը փայլէին:

ԱՐՇԱԿ

Ամէնքն ալ սա թագիս աչք տնկած են ու
անոր կը ցանկան. բայց ես զինքն շատոնց թա-

գուհի հրատարակած էի, եթէ Հայրապետն և նախարարք չը հակառակէին... ոհ, միշտ նախարարք, նաև սիրոյս ու տանս կը խառնուին: Շարունակէ՛:

ՎԱՐԴԱՆ

Յետոյ ոտք ելլալով վազեց գլուխը լուաց, անուշ իւղով մազերը յարդարեց, սգոյ հանդերձքը թողլով՝ թագուհեաց ծիրանեգոյն պատմունճանը զգեցաւ, զարդարուեցաւ, դրաւ ի գլուխն Հայաստանի թագը, զինդերը կախեց, պարանոցին վրայ մարգարտաշար և ադամանդազարդ մանեակն կը շողար: Տէ՛ր իմ արքայ, այնչափ գեղ մահկանացուի մը վրայ չէի տեսած. աչք իւր կրկին աստղերու նման կը փայլէին, շըրթանցն՝ որդան կարմրին գոյնն ալ չէր հաւասարեր, վայելուչ գլուխն՝ թագ մը կրելու համար ստեղծուած էր. գեղանի հասակն՝ Սիւնեաց դաշտերուն շուշաններուն կը նմանէր, իսկ բոլոր երեսն արշալուսին պէս մաքուր էր և արուսեկի պէս պայծառ. խօսուածք մ'որ սիրտն իրեն կը գերէր. վերջապէս Փառանձեմ ինձ այդպէս ըսքանչելի երբէք երևած չէր. իսկ թագաւորի մը թագուհի ըլլալու արժանի մի միայն կինն է: Երբ իրեն մօտենալով քու սէրդ և միտքդ յայտնեցի, այնպիսի ժպիտ մը երեսին վրայ փայլեցաւ, որ հաճութեամբ լսելը կը յայտնուէր: « Ապա ուրեմն թագաւորն վերջապէս կը հաճի « առանց Հայրապետէն և նախարարներէն դաս « առնլու զիս Հայաստանեայց թագուհի հրատարակելու, ըսաւ »: « Թագաւորն միշտ տէր է « իւր կամքը կատարելու պատասխանեցի »: Ուստի պատրաստ էր ինձ հետևելու. ես զինքն յայն վիճակ թողլով վազեցի, որպէս զի մեծութեանդ վերջին հրամանը ընդունիմ:

ԱՐՇԱԿ

Ահ, չէի՞ր կրնար, առանց ինձմէ հրաման

առնլու, զինքն կերպով իւրք հոս բերել. իրաւ
 միտքս զՓառանձեմ թագուհի հրատարակել է,
 սակայն ինչ պիտի ըսէ ժողովուրդն և ինչ Հայ-
 րապետն. ահա՛ այս զիս կը տագնապէ: Քանի
 որ Ներսէս և նախարարք կենդանի են, միթէ
 կրնամ Ողիմպիադին թագը օտարի մը ի գլուխ
 դնել. միթէ նոր առիթ մը չե՞մ տար ժողովուրդը
 վրաս գրգռելու. արդէն անոր հետ ի ծածուկ
 ամուսնանալս, ո՞րչափ զրուցաց պատճառ տուաւ:
 ԶՊապ իւր որդին կ'ընդունին իբրև ժառանգ,
 բայց զմայրն թագուհի չեն ուզեր ճանչնալ.
 այժմէն կը տեսնեմ զՀայրապետն, որ խրոխտա-
 նօք առջևս կը կանգնի զիս յանդիմանելու դիտ-
 մամբ. չեմ գիտեր ինչ բան զիս կը դողացընէ.
 կարծեմ թէ Աստուծոյ ձայնն է որ զիս կը կըշ-
 տամբէ. ապա որպէս զի այդ ձայնը չը լսեմ,
 պէտք է որ նախ Ներսէս և նախարարք մեռնին:
 Սակայն Ողիմպիադէն ալ ձանձրացեր էի, իւր
 բարեպաշտութիւնն տաղտկալի էր ինձ և գուցէ
 ատոր համար զինքն կ'ատէի: Ամենևին ի պա-
 լատ չէի գտնար զինքն. եկեղեցիները և կամ
 հիւանդանոցները կը շրջէր. պալատս աղքատա-
 նոց մը դարձուցած էր. բոլոր զշաբաթն ծոմօք
 և պահօք կ'անցընէր. իւր ողորմածութիւնն գան-
 ձերս պարպեց. ինքն ալ Հայրապետին հետ
 միաբանած էր. Արշակ չէր ուզեր այնպիսի
 թագուհի մը:

ՎԱՐԴԱՆ

Ժողովուրդին տրտունջն, Հայրապետին կըշ-
 տամբանքն փոյթդ չըլլան, Տէ՛ր իմ. մեծութեանդ
 զուարթ դէմքն բնաւ չը վրդովի. ծառայիդ թող
 այդ հոգը, ես գործոյս յաջողութեան երաշխա-
 ւոր կ'ըլլամ. ուստի ապահով եղիր, արևն իւր
 շրջանը չը կատարած՝ Փառանձեմ միւսանգամ ի
 պալատդ պիտի դառնայ:

ԱՐՇԱԿ

Քեզ տեսնեմ վարդան, շուտ ըրէ, մտածէ՛ որ անձկանօք քեզ կ'սպասեմ. սակայն ամենէն առաջ նայէ՛ որ Ներսէս և նախարարք չիմանան Փառանձեմին հետ հաշտուիլս. առ այժմ ժողովուրդէն ալ զայս ծածուկ պահելու ենք, մինչև որ ապստամբները փճացընեմ: Ողիմպիադին յիշատակն չեմ գիտեր ինչո՞ւ այնքան սիրելի է սա թշուառական ազգիս, թերևս ատոր համար որ ես զինքն կ'ատեմ: Գնա՛, վարդան, ու նայէ՛ որ քեզ յանձնած այդ փափուկ պաշտօնը ճարտարութեամբ կատարես: (վարդան կ'եղայ)

ՏԵՍԻԼ Ե.

ԱՐՇԱԿ (առանձին)

Ապա միւսանգամ կը բռնեմ ձեռքիս մէջ սա դիւրասահ բաղդը. աւա՛ղ, որչափ արտօսունք թափել տուաւ ինձ. երբ վրաց լեռներուն վրայ հալածական կը թափառէի՝ թագս ինձմէ հեռու և ես գահէս փախստական, ուզեցի սա թշուառ կեանքս վճարել: Վրէժխնդրութեան համար միայն ապրեցայ. ահա՛ այսօր նախարարներէն քէնս պիտի հանեմ, ու Փառանձեմ թագուհիս պիտի ըլլայ. թող ապստամբք վրաս գոռան, թող Պարսիկք վրաս դիմեն. վաղարշապատայ հզօր ամրոցներն կարող են զիս պաշտպանելու... Սակայն ի՞նչ աղմուկ է զոր կը լսեմ... փողերն կը հնչեն... խառնաղանձ աղաղակ մը... մէկը դէպ ի հոս կը վազէ. տեսնենք թէ ո՞վ է:

ՏԵՍԻԼ Զ.

ԱՐՇԱԿ, ՎԱՍԱԿ

ԱՐՇԱԿ

Ի՞նչ է, վասակ, ո՞ւր կը վազես, ինչո՞ւ երեսիդ գոյնն նետած է:

ՎԱՍՍԱԿ

Տէ՛ր արքայ, աշտարակէն տեսայ Պարսից դրօշակները, գետոյն միւս կողմը լերանց վրայ, ուստի վազեցի որ ազդ տամ մեծութեանդ:

ԱՐՇԱԿ

Պարսիկք... դժո՛խք, ինչպէս ալ շուտ կը հասնին: Բայց տեսա՛ր դու զգօրապետն, մի՛թէ պատրաստ է բանակն թշնամեաց դէմ ելլալու:

ՎԱՍՍԱԿ

Սմբատ զօրքը ժողոված կը քաջալերէր և կ'երդուրնցընէր՝ հայրենեաց համար իրենց կեանքը զոհելու. կը հրամայէր որ պարսպաց վրայ ալ նետաձիգ խուճերն կարգաւ շարուէին: Նոյն միջոցին յանկարծ փողերն սկսան գոռալ, բանակն կեցցէ՛ Արշակ, կեցցէ՛ Սմբատ կը կանչէր: Իսկ երբ ստուար գունդ մը Սպարապետին առաջնորդութեամբ քաղաքէն դուրս պիտի ելլար, մէյմն ալ դուռը բացուելով՝ Հայրապետն և նախարարք ներս կը մտնան:

ԱՐՇԱԿ

Ամէ՛նքն ալ...

ՎԱՍՍԱԿ

Միայն Մերուժան, Վահան և Գարշոյր կը պակսին:

ԱՐՇԱԿ

Թշուառականներ... շարունակէ՛:

ՎԱՍՍԱԿ

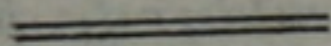
Նախ և առաջ Սպարապետն զիրենք դիմաւորելով, իրարու հետ պագտուեցան. բանակն ալ իմանալով որ նախարարք իրեն հետ պիտի պատերազմին, ալ անպատմելի էր իւր ուրախու-

Թիւնն և եռանդն: Ներսէս բարձրաւանդակի մը վրայ ելած կ'օրհնէր իւր աշխոյժը. իսկ նա անհամբեր սպարապետը կը թախանձէր, որպէս զի ժամ մ'առաջ ձայն տար պատերազմի. սակայն սպարապետն սանձելով իրեն եռանդը, Հայրապետին և նախարարաց հետ կու գայ մեծու թեանդ ներկայանալու:

ԱՐՇԱԿ

Մենք երթանք զիրենք դիմաւորելու և մեր ներկայութեամբն կրկնապատկելու զօրաց աշխոյժը: (կ'եղան)

Վերջ Երկրորդ արարուածի

ՀԱՆԴԷՍ ԵՐՐՈՐԴ

Ընդունելու ճանաչման և սրահը.

ՏԵՍԻԼ Ա.

ՄԵՐՈՒԺԱՆ ԾՊՏԵԱԼ, ՎԱՐԴԱՆ

ՎԱՐԴԱՆ

Ի՞նչպէս կը համարձակիս, իշխանդ Արծրունեաց, պալատիս մէջ երևալու, որ վտանգօք լի է քեզի համար. թէ թագաւորին և թէ Նախարարաց հաւասարապէս թշնամի ըլլալդ յայտնի եղաւ, իսկ շատոնց ի վեր միտքդ դրածդ այսօր ամենուն ծանօթ: « Մերուժան՝ Հայոց թագաւոր « ըլլալու կ'աշխատի, կ'ըսեն, և անոր համար « Պարսից կոխել կու տայ մեր հայրենիքը, որպէս « զի զԱրշակ կործանելով իւր տեղն անցնի. « մենք Արծրունի թագաւոր չենք ընդունիր կը « կանչեն »:

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Խստապարանոց ժողովուրդ... զայս ես ալ գիտեմ և կը լսեմ, վարդան:

ՎԱՐԴԱՆ

Գոնէ կրակի և արևու պաշտօնը վերականգնելու խորհուրդդ ծածուկ մնար, զԱրշակ ատող ազգն գուցէ քու կողմդ կը բռնէր: Մտածէ՛ մէյմ' որ թագաւորն, նախարարք, Հայրապետն,

նախապաշարեալ մոլեռանդ ժողովուրդ մ'առջևդ
 զինած, քու կորուստդ կը խնդրեն: Ապա ինչ
 անխոհեմութեամբ և ինչ յանդգնութեամբ, այս-
 պիտի ժամանակ, Արշակայ պալատին մէջ ցորեկ
 ատեն կը մտնաս, մանաւանդ սա սրահիս մէջ,
 որ թշնամւոյդ մեծութեամբն լեցուն է, ուր
 ամէն բան զքեզ կրնայ մատնել, ուր և ընդ
 հուպ Ներսէս, Նախարարք և Արշակ պիտի գան
 հաշտութիւնը կնքելու:

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Անհրաժեշտ հարկն զիս յայս ստիպեց:

ՎԱՐԴԱՆ

Ի՞նչ հարկ էր քեզ հոտ գալ. մի' թէ պալատիս
 մէջ եղածն իմ միջոցաւս չէիր տեղեկանար.
 ափսոս որ տարիներով պատրաստած գործդ,
 այդպիսի վտանգներու մէջ կը ձգես: Ահ, Մե-
 րուժան, կը սոսկամ, եթէ յանկարծ մեր դա-
 ւակցութիւնն երևան ելլայ՝ ինչ կ'ըլլայ մեր
 վիճակն:

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Մի՛ երկնչիր, այս զգեստովս ոչ ոք զիս կրնայ
 ճանչնալ. դարձեալ այժմ թագաւորն, Նախա-
 րարք, պալատականք և ժողովուրդն զիս ի բա-
 նակն Պարսից կը կարծեն. ապա ապահով եղիր
 և խօսինք: Կը կարծես որ այդպիսի մեծ խոր-
 հուրդք առանց վտանգ չկրելու կը յաջողին.
 հարկն պահանջեց հետդ միւսանգամ տեսնուելով՝
 մեր գործողութիւնը ճիշդ կերպով որոշել. դու
 ալ գիտես, որ դեսպանի ձեռք և լեզու կրնան
 զմեզ դաւել: Ժամ մը կայ որ լսեցի թէ Նախա-
 րարաց և Արշակին մէջ Ներսէս մտած՝ զիրենք
 իրարու հետ կը հաշտեցընէ:

ՎԱՐԴԱՆ

Իսկ դու հաւտացիր Մերուժան:

ՄԵՐ ՈՒԺԱՆ

Ինչո՞ւ չէ. միթէ առաջին անգամն է որ Հայ-
րապետն իմ խորհուրդքս կը ցրէ. ապա խելքս
կորուսի: Այս առաւօտ Նախարարաց կասկածելի
չերեւալու համար, երդուընցեր էի ի կործանել
զԱրշակ՝ ցեղովս իրենց հետ միաբանել. ո՞վ կը
յուսար այդպիսի փոփոխութեան մը. զՊարսիկս
ապահով ըրած էի, թէ Նախարարք Արշակայ
ձեռնտու չի պիտի ըլլան, Վաղարշապատայ տը-
կարութիւնը, զօրաց քիչուորութիւնը և վհատու-
թիւնն անոր ծանուցէր էի. բայց այդ անակնկալ
և չարագուշակ լուրն զիս մեկէն ափշեցուց: Մի-
թէ կրնայի Նախարարաց հետ միանալով Ներ-
սեսի հրաւէրքն ընդունել, ոչ. դուրս մնալով
միտքս կը յայտնուէր, և կրնայի թէ Արշակայ և
թէ Նախարարաց ձեռքն իյնալ: Բարեբաղդաբար
Պարսիկք հաշուած ժամանակէս առաջ հասան.
ապա սուտ լուր մը տարածել տուի, թէ Վահա-
նին հետ Պարսից բանակը քաշուած էի: Դեռ
Պարսից մէջ հաշտութեան այդ լուրն տարա-
ծուած չէ, Ալանուազան իմ խոստմանցս վրայ
ապահով ըլլալով և գիտնալով որ մեծ ընդդի-
մութիւն չիպիտի գտնայ, այս գիշեր քաղաքիս
վրայ ընդհանուր յարձակումը պիտի տայ:

ՎԱՐԴԱՆ

Շատ լաւ. վերջը...

ՄԵՐ ՈՒԺԱՆ

Ահա՛ իմ յուսահատութիւնս, սիրելիդ իմ Վար-
դան, փարատէ՛ կասկածս. եթէ նախարարք Ար-
շակայ հետ միանալով մեզի դէմ պատերազմին,

այն ատեն մեծ ընդդիմութեան հանդիպելով, զՊարսիկս խաբած պիտի սեպուիմ. իսկ թէ որ յաղթուինք, այն ատեն Հայաստանի թագը ի սպառ կը կորսնցընեմ. ուստի մեծագոյն չարիք մը որպէս զի խափանեմ, յանձն առի հոս մտնալ և հետդ տեսաւորիլ: Սիրելիդ իմ, դո՛ւ որ Արշակայ սիրտը ձեռքիդ մէջ կը բռնես ու քենէ ծածուկ մ'ալ չը պահելով ամէն բան կը հաւտայ. մեկնէ՛ ինձ, արդեօք անկեղծութեամբ այդ հաշտութիւնը կը կնքէ. միթէ ճար մը չըկա՞յ զայս խափանելով՝ նախարարները Արշակէն բաժնելու:

ՎԱՐԴԱՆ

Գիտես որ քու հրամանաւդ Արշակին քով կը շարժիմ. իմ պաշտօնս զինքն մոլութեանցն ծառայեցընել, զինքն շողոքորթելով օր ըստ օրէ վատթարացընել, ատելի ընել ժողովրդեան, բարեկամացն վրայ կասկած ձգելով քովէն հեռացընել, վերջապէս անզգալապէս փորուած անդունդին եզերքը զինքն մօտեցընելն է, ուր դո՛ւ զինքն պիտի գահավիժես:

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Ուրե՛մն...

ՎԱՐԴԱՆ

Քեզի պէս ես ալ սոսկացի, երբ տեսայ որ Հայրապետէն և սպարապետէն յորդորեալ, Նախարարաց հետ հաշտուիլ կը խորհէր: Զարհուրած քովը մօտեցայ, և ինձ բնիկ եղած ճարտարութեամբս, սրտին խորը քննել սկսայ: Նախ զինքն ծաղրեցի երկչոտութեան և վատութեան, թագաւորին անվայել կոչելով իւր խոնարհիլը, Հայրապետին գոռոզութիւնը չը յանդիմանելն և չը պատժելն երեսին զարկի, ապստամբաց երդման չը հաւտալ և անոնց հետ չը հաշտուիլ խրատեցի,

յիշեցնելով միանգամայն, թէ ինքն միահեծան
ինքնակալ և տէր էր աշխարհիս :

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Շատ լաւ, վերջը...

ՎԱՐԴԱՆ

Երևակայէ՛ զարմանքս, երբ լսեցի, որ իւր սիրտն
ալ կապած չէր այդ հաշտութեան, ու հարկէն
բռնադատեալ կը կեղծէր. երևոյթ մ'էր որպէս
զի ժողովուրդը խաբէ, որպէս զի Պարսից և
Յունաց զօրաւոր երևայ. սակայն ստոյգն նա-
խարարները պատրուակաւ մը ի ձեռս ձգելով
իւր հին վրէժը հանել կը մտածէր: Երբ զայս
լսեցի, իսկոյն միտքը գովեցի և քաջալերեցի.
« մենք միայն թշնամիքդ հալածելու բաւական
« եմք, դու նայէ՛ որ վրէժդ հանես » ըսի :

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Գոհ եմ քեռէ վարդան :

ՎԱՐԴԱՆ

Ուստի, իշխանդ Արծրունեաց, դու ամենևին
մի հաւտար ուամկին սա « կեցցէ՛ հաշտու-
թիւն » աղաղակներուն. կ'երզնում յարև հարցս,
օրս զիշեր չեղած ամէն բան տակն ու վրայ
պիտի ըլլայ. հաշտութիւն, Նախարարք, Ներ-
սէս, Արշակ, վերջապէս ամենքն ալ փոթորկէն
հալածուած ամպերուն պէս պիտի ցրուին: Արշակ,
նոր յանդգնութեամբ մը, որուն լուրն դեռ տա-
րածուած չէ, բոլորովին ատելի պիտի ըլլայ
ժողովրդեան, ամենքն ալ քովէն պիտի հեռա-
նան, իսկ Վաղարշապատին մէջ անձ մ'ալ չի
պիտի մնայ, որպէս զի զինքն ազատէ: Ես ամէն
բան կարգադրած եմ, արդեն պահակ զօրաց

կէսն իմ կողմս շահեցայ և տրտունջն իմ փուք-
սիս տակ, բանակին մէջ կայծեր կ'արձրկէ: Իսկ
դու քաղաքիս ելեմուտ ճամբաները գիտես, ա-
ռաջին՝ զԱրշակ քու ձեռքդ պիտի մատնեմ:

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Գետէի ճարպիկութիւնդ, Վարդան, ուստի և
ապահով էի վրադ. ապա Հայոց թագը գլուխս
դնելէս վերջը, քեզի համար երախտիքս չափ
չի պիտի ունենայ: Թագադրութեան պաշտօնն՝
սպարապետութեան հետ՝ քու վարձքդ պիտի ըլ-
լան, իսկ նախարարաց կալուածքն ալ քու ստա-
ցուածքդ. սակայն բան մէջ զիս անհանգիստ
կ'ընէ:

ՎԱՐԴԱՆ

Ի՞նչ...

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Քեզ ալ յայտնի է Բագրատունւոյն՝ թագաւո-
րին համար ունեցած հաւատարմութիւնն. զօրաց
սիրտն իւր ձեռքն է. անոր նախնիքը յիշելով
զինքն կը սիրեն ու կը պատուեն. անոր ձայնէն
խրախուսեալ, չիք բան մը զոր կատարելու չը-
յանդգնին ու արիւննին անգամ կը թափեն.
այլ և դու ալ կը ճանչնաս մեր Հայոց քաջու-
թիւնը, մանաւանդ երբ Սմբատին պէս գլուխ
մը իրենց կ'առաջնորդէ. ահա՛ այս զիս կը վա-
րանէ, Վարդան: Արդեօք երբեմն չի փորձեցիր
զինքն Արշակայ աչքէն հանելու. Արշակ որ բնու-
թեամբ կասկածոտ է, յօժար աչօք կարծեմ չի
պիտի նայի զօրաց այդ աստիճան յարումը իրենց
զօրագլխին:

ՎԱՐԴԱՆ

Նախանձն արդէն սիրտին տիրած է. այլ զՍըմ-
բատ իւր պաշտօնէն ալ հանելու չը համարձակիր

գէթ առ այժմ. մէյմը որ իշխանք բնաջինջ
ըլլան... Սակայն ոտից դղրդիւն կը լսեմ...
նախարարք ըլլալու են: Ե՛կ շուտ սա կողմէն
խոյս տանք, որպէս զի իրենց չհանդիպինք. պա-
լատիս ետևն եղած անտառին մէջէն կրնաս մինչև
ի բլուրն հասնիլ՝ առանց տեսնուելու. հոն դրան
պահապանքն մեր կողմն են. դիւրաւ կը թողուն
զքեզ որ Պարսից բանակը անցնիս: Ուստի բնաւ
պատերազմին յատակագիծը մի՛ փոխեր, ու վստահ
եղիր Վարդանայ վրայ: (կ'ելլան)

ՏԵՍԻԼ Բ.

ՆԵՐՍԷՍ, ՆԵՐՍԵՀ ԿԱՄՍԱՐԵԱՆ, ՎԱՂԻՆԱԿ, ՄԻՀՐԱՆ

ՆԵՐՍԷՍ

Կենանք հոս և թագաւորին գալուն սպասենք:
Ո՛հ, սիրելի է ինձ մեր հայրենասէր թագաւորաց
արձանքը ձեզ ցուցընել. քաղցր է ինձ սա դիւ-
ցազանց աւջև զձեզ թագաւորին հետ հաշտեցը-
նել: Լսեցէք, ինչէ՛ր կը խօսին մեզ սա կենդանի
պատկերներն, զհայրենասիրութիւն և զմիաբա-
նութիւն կը քարոզեն: Ի՛նչպէս ստուեր կ'երևանք
սա հսկայից քով, ո՛հ, որչափ մեր բռնած ոճն
կը տարբերի իրենց օրինակէն. թէ որ յանկարծ
իրենց աչքը բանան, պիտի ճանչնան արդեօք
թոռները: Բա՛բէ, և որ գործքով իրենց կը նմա-
նիմք. ունի՞մք գոնէ եղբայրսիրութիւն... անաղ,
ձեռք մեր իրարու արեամբ ներկուած են: Ինչո՞ւ
սուրերնիդ իրենց պէս հայրենեաց թշնամիքը
կոտրելու չէք գործածեր, բայց սուրերնուդ բե-
րանը փտտած է ձեր եղբարց արիւնէն: Սակայն
ինչո՞ւ ձեզ Արշակունեաց նախնիքը յիշեմ, որոնց
ամեն կերպով երախտագէտ և հաւատարիմ գըտ-
նուելու պարտական էք. թող ձեզմէ իւրաքան-

չիւր ոք իւր նախնիքը յիշէ և ձեռքը սրտին վրայ դրած՝ անոնց հետ զինքն բաղդատէ: Դ՛ո՛ւ, քաջդ կամսարեան, ուստի՞ այդ հռչակաւոր անունը ստացեր էս, և դ՛ո՛ւք, իշխանդ Սիւնեաց, Տանուտէրդ Ամատունեաց, ո՞վ զձեզ նախարարութեանց այդ բարձր աստիճանը հանած է:

ՆԵՐՍԵՀ

Մեր արդիւնքն և մեր հայրենասիրութիւնն. երբ հայրենիք պէտք ունեցեր են մեզ, առանց խնայելու թափած ենք մեր արիւնը:

ՆԵՐՍԷՍ

Զայս էս ալ գիտեմ, էս ալ կը խոստովանիմ. բայց որո՞նն համար կը թափէին ձեր հարքն իրենց արիւնը. միթէ հայրենեաց և Արշուկանեաց համար չէ՞ր: Իսկ դուք անոնց հակառակ, որդւոյն դէմ կը զինիք, անոր թագաւորութիւնը ջնջել կը խորհիք. միթէ Պարսիկք հայրենեաց բուն թշնամիքն ձեզմէ տարբէ՞ր կը մտածեն արդեօք: Արդարև Այրշակ իւր հարցն ճամբէն խոստրեցաւ, անոնց փառքը նսեմացուց, բայց ասոնք բաւական պատճառ չեն հայրենատեաց ըլլալու:

ՆԵՐՍԵՀ

Այդ անունը բնաւ չենք ընդունիր:

ՆԵՐՍԷՍ

Բայց տեսէք մէյմը որ աւագակաց պէս լեռանց խորշերուն մէջ ձեր կեանքը կ'անցընէք, ձեր հարսերն այրիացեալ, անմխիթար սգոյ մէջ կը նստին. ձեր որդիքն որբոց պէս երեսի վրայ լքուած են. երկիրն յանապատ դարձած, զայն մշակելու սահմանուած բազուկները՝ դուք զիրար սպառելու կը գործածէք: Ա՛հ, բաւական է որչափ

արիւն որ թափեցաւ, հաշտուեցէ՛ք ձեր թագաւորին, ձեր եղբարց հետ, որպէս զի Աստուած ալ Հայաստանի հետ հաշտուի. խնայեցէ՛ք ձեր հարսերուն, խնայեցէ՛ք ձեր որդւոց, խնայեցէ՛ք Քրիստոսի եկեղեցւոյն, խնայեցէ՛ք Հայաստանի. ահա՛ Պարսիկք գերութեան շղթայքը բերած են մեզ. նայեցէ՛ք որ Աստուծոյ ձեռքն ևս առաւել չը ծանրանայ ձեր վրայ:

ՆԵՐՍԵՆ

Ե՞րբ քու ձայնիդ անհնազանդ գտնուած էմք, Հայրապետդ սուրբ. ե՞րբ խաղաղութեան խաչը մեզ ցուցընելուդ պէս՝ քեզ չը հետևեցանք: Բայց Հայաստանի հեծութեան աղաղակն մինչև յերկինս կը բարձրանար. մեր ձեռքը ի՞նչ կ'անցնի, ըսինք, վատ և հայրենատեաց թագաւորի մը ծառայելով. ազգիս թշուառութիւնքը յաւերժացընելու միթէ մե՛նք ալ գործիք չէ՛նք ըլլար: Կը կարծես թէ անկարեկի՞ր աչօք կը տեսնայինք մեր եղբարց արեան թափիլը... այլ հեռու մեզմէ Արշակունեաց գահը կործանելու դիտաւորութիւնն: Ներսէհ կամսարեան Արշակունեաց ունեցած պարտքը կը ճանչնայ, այլ և հայրենեաց իրաւանցն վրայ կը հսկէ. անոր ազատութիւնը ոտից տակ առնողաց չը ներեր, թէ և թագաւոր ալ ըլլայ բռնաւորն... այո՛, հայրենեաց գերութեան շղթայ բաժնողը բռնաւոր կը ճանչնամ ես և ոչ օրինաւոր թագաւոր. բռնաւորի ոչ երբէք զլուխ ծռած են նախնիքս, իսկ Ներսէհ անոնց որդին է: Հայրենեաց համար թող արիւնս ուզեն չեմ խնայեր, վկայ ըլլան ինձ աս դիւցազունք. սակայն բռնաւորի խունկ ծխող և վատ շողոքորթ ըլլալ երբէք չեմ հանդուրժեր:

ՆԵՐՍԵՍ

Ես ալ քեզ գայս չեմ առաջարկեր:

ՆԵՐՍԵՆ

Սակայն այս քանի՜ երրորդ անգամն է որ Արշակ հաշտուիլ խնդրեց և յետոյ կը դրժէ. ամէն մէկ փորձին մեզմէ քանի մը գլուխ պակսեցուց: Այսօր զհայրենիս պաշտպանելու համար միայն մենք կանգուն մնացած ենք, իսկ այս անգամ ալ միտքն զմեզ ջնջել չըլլալուն ո՞վ երաշխաւոր կ'ըլլայ:

ՆԵՐՍԷՍ

Ես...

ՆԵՐՍԵՆ

Մենք ալ գիտենք թէ հայրենիք խաղաղութեան կարօտ են, առ այս մենք ալ կը փափաքիմք. ըսածիս ապացոյց, տէ՛ս, ի՞նչպէս քու հաշտարար ձայնիդ առանց երկմտելու կը վազենք:

ՎԱՂԻՆԱԿ

Մեր հետ հաշտութիւն ընելը չը բաւեր, հապա պէտք է որ կայսեր հետ ալ հաշտուի և թէոզոսի բանակը մեզ օգնութեան կանչէ. ի՞նչ ակնկալութիւն ունիմք կրակապաշտ Ալքային ծառայելով. Սասանեանք միշտ թշնամի եղած են Պարթևաց և Արշակունեաց:

ՄԻՆՐԱՆ

Եթէ զեղջն անկեղծ է, թող հրովարտակաւ մը նախարարաց կալուածքը և ստացուածքը ետ դարձնէ և զիրենք դարձեալ իրենց առաջին պատուոյն մէջ հաստատէ: Մենք ալ մեր կողմանէ կը խոստանանք և կ'երդնունք հաւատարմութեամբ իրեն և որդւոցն ծառայելու: Ըսածիս ստուգութեան ինքն ալ ականատես կրնայ ըլլալ. ահա՛ այժմ Պարսից հետ պատերազմն պիտի սկսի.

մէյմը որ հաշտութիւն և սէրն հաստատուին մեր
մէջ, ինքն ալ պիտի տեսնէ, թէ իւր ապստամբ
կոչած անձինքն ինչպէս կը պատերազմին հայ-
րենեաց և իրենց թագաւորին համար:

ՆԵՐՍԷՍ

Ա՛հ, մի տարակուսիք բնաւ իւր անկեղծութեան
վրայ, ինքն իւր բերնովն հարցն առջև երդուըն-
ցաւ անյիշաչարութեամբ ամէն բանի ներելու:
Ձեզ կարօտ ըլլալն ինքն ալ կը խոստովանի. սա-
կայն Հայաստանի աղէտքն իւր սիրտը առաւե-
լապէս կը կեղեքեն: Ես ինքնին տեսայ ստրջանաց
արտսունքը իւր աչաց մէջ. բնաւ օր մ'ինձ այդ-
պէս ապաշխարող երևած չէր. ոտքս ինկած
այնպէս հաշտուիլ կը խնդրէր, մինչև հիմայ ըրած
անիրաւութեանցն հատուցումը կրկնապատիկ
աւելի տուժել կը խոստանար: Տեարք իմ, հաւ-
տացէ՛ք ինձ, Աստուծոյ շնորհքն իջած է իւր
վրայ. ալ այսուհետև Արշակ աշխարհիս բարե-
կարգութեան պիտի աշխատի. ինքն ալ զգուած
է ներքին և արտաքին պատերազմներէ. Հայրե-
նեաց և Քրիստոսի եկեղեցւոյն խաղաղութեան
օրեր կը խոստանայ... բայց սահաւասիկ ինքն,
ըսածները իւր բերնովն ալ կրնայ հաստատել:

ՏԵՍԻԼ Գ.

ԱՌԱՋԻՆՔ, ԱՐՇԱԿ, ՍՄԲԱՏ, ՎԱՍԱԿ,
ԹԻԿՆԱՊԱՀՔ

ՆԵՐՍԷՍ

Ե՛կ Արշակ, է՛կ հաշտուելու իշխանացդ հետ՝
որոնք քիչ մ'առաջ քու թշնամիքդ, բայց այժմ
քու ազնիւ բարեկամքդ և հպատակներդ են: Ե՛կ
ցուցընելու թէ արժանի ես իրենց թագաւորելու.

իսկ բոլոր Հայաստան գիտնայ, թէ կրնաս ներելով հաշտուիլ և հաշտուելով ներել: Ե՛կ առաքինութեան և վեհանձնութեան չքնաղ օրինակն տալու ժողովրդեանդ. և երբ դու հոս կը հաշտուիս, իրենք ալ հոն իրարու հետ պագտուին. վասն զի սամիկն միշտ իւր մեծերը կ'օրինակէ: Անյիշաչարութիւնն ըլլայ այսուհետև քու նպատակդ. իսկ Աստուած ալ որ սիրտդ կը տեսնէ ըստ այնմ զքեզ պիտի վարձատրէ:

ԱՐՇԱԿ

Իշխանքդ Հայոց մեծաց. օրս այս թագաւորութեանս ամենափառաւոր օրն պիտի սեպուի, զի դարձեալ հարցս պալատին մէջ զձեզ կը ժողովեմ. բարեգուշակ է օրս, զի ամենայն գժտութիւնք պիտի դադրին: Շատոնց ի վեր կը փափաքէի զձեզ քովս տեսնել, բայց դուք ձայնիս օտարացեալ էիք, չար լեզուներ իմ հրաւէրս կը թունաւորէին և մեր մէջն արդէն բացուած անդունդն ընդարձակել կ'աշխատէին: Զիս ձեզ և զձեզ ինձ բոլորովին օտար գուներով կը նկարագրէին և ամենավճիտ դիտաւորութիւնս ալ կը պղտորէին, չար և կասկածելի մեկնութիւններ տալով: Այնպիսեաց բնութիւնն՝ չը համարձակելով արևուն լուսին երևալ, խաւարի մէջ թագչիլ է ջղջիկներու պէս, ուր և իրենց չարութիւնը կը նիւթեն: Թող ամչնան օրուանս պայծառութենէն և երկրիս խորերուն մէջ թագչին այն բարեատեաց բանսարկուներն. այնպիսեաց սնունդն չարութիւնն է, երկպառակութիւնը ճարակել ազգին մէջ և անոր վնասիւքն շահիլ է իրենց գործն:

ՆԵՐՍԷՍ

Աստուած այնպիսեաց խորհուրդը ցրէ և ձեռնարկութիւնքը ի դերև հանէ:

Ահա՛ վերջապէս խաղաղութեան հրեշտակն ձի-
թենիի ճիւղով մեզ այսօր կ'երևայ, իմ ի վա-
ղուց ի վեր խնդրածս կը կատարուի. իսկ փա-
փաքիս կատարմանն՝ ես իմ կողմանէս նախ
շնորհապարտ եմ Հայոց Հայրապետին. իւր հայ-
րենասիրութիւնն այդ ամէն դժուարութեանց
յաղթանակեց, ուստի և օրուանս փառքն և պա-
տիւն իրեն կը պատկանին: Իսկ զձեզ, իշխանքդ
Հայոց, զձեզ վերստին կը հաստատեմ ձեր ա-
ռաջին պատուոյն և պաշտօնին մէջ, ձեր հարքն
ինչ բարձ որ ունէին հարցս քով և դուք զնոյն
պիտի ունենաք: Կատարեալ մոռացութեամբ մը
անցեալը պիտի թաղեմ և ապագային վրայ միայն
ուշադրութիւնս պիտի հաստատեմ: Ձեր կա-
լուածքը ձեզ կը շնորհեմ. Մերուժանայ, Վա-
հանայ, Գարշոյրին և ուրիշ ապստամբաց ինչքն
ալ ձեզ պիտի տրուին. իսկ ցարդ ձեր տան կրած
մնասը, արքունի գանձէն պիտի վճարուի: Մէյ
մը որ յառաջակայ պատերազմէն յաղթական
ելլանք և Յունաց հետ խաղաղութիւն խօսինք,
այն ատեն ձեր հետ միակամ և միախորհուրդ,
սա թշուառ հայրենեաց իւր առաջին պայծառու-
թիւնը տալու պիտի աշխատիմ:

ՆԵՐՍԷՍ

Խոնարհինք, եղբայրակիցք իմ, վեհափառ թա-
գաւորիս առջև, որն որ այդպէս վեհանձնութեամբ
մեր հետ կը հաշտուի: (ամենքն ալ երկրպագոշ-
քիւն կ'ընեն. Ներսէս կը շարունակէ) Տէր ար-
քայ, միտքէդ բնաւ չանցնի, թէ Մերուժանայ
և այլոց պէս մենք ալ Արշակունեաց կորուստը
կ'ուզէինք. քա՛ւ լիցի. դուք միշտ մեզ սիրելի եղած
էք: Այլ հապա տեսնելով որ քանի մը վատ շո-
ղոքորթաց ունկն դնելով և չար խորհրդոցն հե-
տևելով, նախնեացդ ճամբէն կը խոտորէիր, սիր-

տերնիս արիւն կը ցայտէր, անտուտ հայրենեաց
պատահելու չարիքն զմտաւ ածելով:

ԱՐՇԱԿ

Զանոնք քովէս պիտի հեռացընեմ:

ՆԵՐՍԵՆ

Հայկազն մը՝ նախ և առաջ հայրենասէր ըլ-
լալու է. եթէ մենք երբեմն ստիպուելով քեզ
թշնամի եղանք, սակայն ընդհանուր հայրենեաց
միշտ բարեկամ մնացինք: Հայաստանի վիճակը
բարեկարգելով երջանկացընել եղաւ միայն մեր
նպատակն. այդ պարտքը թագաւորէն սկսեալ
մինչև ցյետին ուսմիկն՝ իւր ծնընդեան օրէն ունի
հայրենեացն նկատմամբ: Երբ վարքդ և բռնած
ոճդ փոխել կը խոստանաս, տէս, ինչպէս քու
զիրկդ կը վազենք, ինչպէս քու քովդ կը ժող-
վինք. ապացոյց քեզ թէ վարքիդ թշնամի էինք
և ոչ անձինդ: Սյուսուհետև ներող և անյիշաչար
ըլլալ կը խոստանաս, և մենք քեզ կ'երդնունք
առաջի երկնից (ամենքն ալ իրենց ձեռքը կը
տարածեն) հաւատարմութեամբ ծառայելով ա-
րիւննիս անգամ թափելու: Հայրենեաց համար
ի՛նչ ծանր և դժուար պաշտօն ալ ըլլայ, յանձնէ
մեզ, մի՛ վախեր, հայրենեաց համար ո՛ւր որ զմեզ
տանել ուզես, պատրաստ եմք քեզ հետևիլ. այ-
սուհետև քու թշնամիքդ և մերն են: Բնաւ մի՛
տարակուսիր յաղթութեան վրայ. համբաւն որ
հնչեց, թէ մեր հետ կը հաշտուիս, ահիւ և դողով
զՊարսիկս պաշարած է. ընդ հուպ պիտի տեսնես
թէ ինչպէս զօրացդ հետ միանալով թշնամիքդ
Հայաստանէն պիտի հալածենք. այսօր արևն
իւր շրջանը չը կատարած, Պարսիկք ցիրևցան
պիտի ըլլան:

ՎԱՂԻՆԱՅ

Մեր սուրն այսուհետև թշնամեացդ սիրտը

անխտիր պիտի պատուէ. Եթէ Հայոց թագաւոր
մը պէտք է, ան ալ Արշակունի ըլլալու է:

ՆԵՐՍԷՍ

Կրնամ այսուհետև զաչս իմ կափուցանել և
հանգիստ սրտիւ իջնալ հարցս գերեզմանին մէջ:
Տէ՛ր Աստուած, պարգևեցիր ծառայիդ որ այս
երանաւէտ օր մ'ալ տեսնէ, որուն հարքս այնչափ
փափաքեցան. թող այժմ իրենց հոգին խնդայ
և մխիթարուի, եթէ իրենց աչքն հոս արտսունք
թափեցին: Ահա՛ հաշտութեան դաշինքն կընքուե-
ցաւ հօր և որդւոցն ի մէջ, երկպառակութիւնն
և ատելութիւնն տեղի պիտի տան հայրենասի-
րութեան և եղբայրասիրութեան առջև: Հարսեր,
թոթվեցէ՛ք ձեր գլխոյն մոխիրը, աւետիս ձեզ, զի
փիսանիդ ի տուն կը դառնայ, որբացեալ որդիք
պատրաստուեցէ՛ք ձեր ծնողքը ընդունելու: Ծե-
րունի հայրն ալ դուռը ելած սպասէ՛, զի որդին
մրտենեօք պսակեալ իւր գիրկը պիտի դառնայ
աղաղակելով. « Հայր այսուհետև խաղաղութիւն
« հաստատեցաւ Հայաստանի մէջ, ալ չի պիտի
« տեսնես զիս, նիզակս առած ի դաշտ վազելս,
« փողերն՝ ալ չի պիտի գոռան. թագաւորն նա-
« խարարաց հետ հաշտուեցաւ, մենք ալ մեր
« եղբարքը գրկեցինք, ալ կոիւ չը կայ մէջերնիս»:
Այդպէս պիտի կանչեն և ամէն սիրտէ օրհնու-
թիւն և բարեմաղթութիւն ձեր վրայ պիտի
տեղան: Իսկ երբ Հայաստանի բարեկարգու-
թիւնքը տեսնելով թոռնեակն հիացմամբ հաւուն
երեսը պիտի նայի, ծերունին օրհնելով և արտ-
սունքով պիտի յիշէ թէ, « Արշակ երկրորդ և իւր
« իշխանքն եղան պատճառ այդ ամենայն բա-
« րեաց »: Այս կերպով ձեր անունն անմահ և
անմոռանալի պիտի մնայ ազգիս մէջ: Արշակ
որդի իմ, կրնաս հպարտանալ այդչափ բարեաց
պատճառ ըլլալուդ վրայ. եկեղեցիք ալ պիտի
թնդան օրհներգութեամբ, աղօթք խնկոց հետ

մինչև յերկինս պիտի բարձրանան և անդուստ
 Աստուծոյ պահպանութիւնը ձեր վրայ պիտի
 իջեցընեն: Իսկ այդ հաշտութեան համբաւն բոլոր
 քրիստոնեայ ազգերը պիտի ուրախացընէ, թշնա-
 միքդ ամօթով, երկիւղիւ և տարակուսանօք պի-
 տի պատէ: Եգիպտացւոց հրեշտակն հրեղեն սրով
 անոնց վրայ պիտի յարձակի: Ես ալ Քրիստո-
 սէն ինձ յանձնուած հօտն ուղղութեան ճամբուն
 մէջ տեսնելով, պիտի ջանամ պաշտօնս լիովին
 կատարելու:

ԱՐՇԱԿ

Շնորհակալութեամբ կ'ընդունիմ ձեր մաղ-
 թանքը:

ՍՄԲԱՏ ՆԵՐՍԵՆ (ձեռքը սեղմելով)

Ուրախ եմ որ միւսանգամ թագաւորիս քով
 քու ձեռքդ կը սեղմեմ:

ՆԵՐՍԵՆ

Երջանիկ եմ որ դարձեալ նոյն դրօշակին տակ
 հետդ քովէ քով պիտի պատերազմինք:

ԱՐՇԱԿ (Վասակին ականջէն շփել խօսելէն
 վերջը, բարձր)

Իսկ այժմ մտէք ի խորանն ուրախութեան,
 սեղանն պատրաստ է ձեզ. ճաշակեցէք ձեր տիրոջ
 անուշ գինին. հաշտութեան բաժակներն կենդա-
 նարար ըլլան ձեզ, և յիշեցէք որ սեղանէն վերջը
 ի դաշտ պատերազմի պիտի իջնէք:

ՆԵՐՍԵՆ

Սեղան երթալէն աւելի խնդութեամբ հոն պիտի
 վազենք:

ԱՐՇԱԿ

Սմբատ, իմ կողմանէս նայէ՛ որ Հայրապետին
և նախարարաց արժանավայել պատիւ չը պակսի:

ՍՄԲԱՏ

Կը խոստանամ տէ՛ր, գլխոյս վրայ: (Մեջտեղի
դռնէն դուրս կ'ելլան)

ՏԵՍԻԼ Դ.

ԱՐՇԱԿ ԱՌԱՆՁԻՆ ԵՒ ԹԻԿՆԱՊԱՀՔ

Ահ, այսօրուան բաժակն ձեր կենաց վերջինը
պիտի ըլլայ. փոխանակ ձեզ կեանք տալու, ան-
դառնալի դժնեայ մահ մը ձեզ ճաշակել պիտի
տայ. ինչ դառնութիւն որ մինչև ցայսօր ինձ
աբբուցիք, ահա՛ ես կրկնապատիկը ձեզ պիտի
խմցընեմ: Կը կարծեն խելագարներն, թէ իրենց
կարօտ եմ ես. անմիտք, առանց ձեզի ալ կա-
րող է Արշակ թշնամեացն յաղթելու. մինչև յեր-
կինս կը բարձրացնեն իրենց քաջութիւնը, բայց
ես աւելի կ'ընտրեմ Վաղարշտապատայ ամրոցները,
պաշարօք լի են համբարնուիս. թող Պարսիկք
որչափ ուզեն նստին, մինչև հոգնելով և սատա-
կելով հալածուին: Վաղը առաւօտ զարհուրի
արեգակն՝ ձեր գլուխները աշտարակաց վրայ
ցցուած տեսնելով. ձեր մարմինն կեր պիտի
ըլլայ թռչնոց երկնից. իսկ Հայաստան ալ պիտի
ճանչնայ թէ ինչպէս Արշակ իւր թշնամիքը կը
պատժէ: Ի՞նչ է միտքդ, Արշակ, դահճաց սուրերն
փտտեցան գլուխ կտրելէ և դու չե՞ս հոգնիր ա-
րիւն ծրծելէ. միթէ աշխարհքիս վրայ երբեմն
երևած հրէշներէն մէկն ըլլալ կը փափաքիս:
Այս եղանակաւ թշնամեացդ թիւը կը պակսե-
ցընե՞ս գոնէ. չը տեսա՞ր որ անոնց արեան կաթիլ-
ներն որչափ թշնամիք օրէ օր վրադ յարուցին.

նոր կաթիլներ անշուշտ նոր թշնամիք քեզի դէմ
 կը պատրաստեն... Ահ, գարշելի և աննուաճելի
 հող, իմ արիւնս ալ ծծելու կը ցանկայ, բայց
 նախ և առաջ թշնամեաց արիւնը պիտի խմես...
 Գարձեալ արիւն, դարձեալ վրէժխնդրութիւն...
 Ինչ հրապոյրք ունիք դուք... Այլ ի՞նչ ձայն է
 որ ի ներքուստ ինձի դէմ կը բողոքէ... հաշ-
 տութեամբ վրէժխնդիր ըլլալ կ'ուզեմ, վրէժս
 հանելով զխաղաղութիւն կը փնտռեմ: Այժմ որ
 հաշտութեան համբաւն կայծակի արագութեամբ
 տարածուելով՝ ամէն բերան զիս կ'օրհնէ, կ'ըն-
 տրե՞ս որ աւելի սև եղեռնագործութեամբ մը
 օրհնէնքն անէ՞քի փոխուին: Վատ բռնաւոր մը
 միշտ ատելի է ազգին, օրինաւոր թագաւոր մը
 ու հայր հայրենեաց ըլլալն աւելի քեզ կը վայ-
 լեն, Արշակ. ներող ըլլալն թագաւորի փառքն
 է, նախարարք թագաւորութեանդ լուսաւորքն
 են և գահիդ զարդերն: Միթէ չը լսեցիր ինչ
 վեհանձնութեամբ իրենց արիւնը կը նուիրեն...
 բայց ես կ'ատեմ այդ արիւնը... դադրէ՛ զիս
 խայթելէ խիղճ ապստամբ, ինչո՞ւ անբաւական
 եմ թշնամեացս պէս զքեզ ալ նուաճելով լռե-
 ցընել: (Հեռուէն սեղանին խնդրեալ երգերը
 կը շոռիս. Արշակ սկսանչ դնելով) Ատելի են
 ինձ ձեր ձայներն, զորս շուտով պիտի լռեցընեմ.
 չէ՛, Արշակ հայրենեաց հայր չուզեր ըլլալ, այլ
 վրէժխնդիր թշնամեաց. կ'ատեմ ձեր օրհնէնքն
 ալ. ձեր արիւնը թափելով ալ իմ անունս կրնայ
 անմահ մնալ. իսկ ձեր այդ ուրախութիւնն ընդ
 հուպ բանդին մէջ հեծեծանքի պիտի փոխուի:

ՏԵՍԻԼ Ե.

ԱՐՇԱԿ, ՎԱՍԱԿ ԵՒ ԹԻԿՆԱՊԱՀՔ

ԱՐՇԱԿ

Վասակ, բանտարկուեցան նախարարք:

ՎԱՍՍԱԿ

Տէր Արքայ, Հայոց սպարապետն զիրենք ազատեց:

ԱՐՇԱԿ

Սմբատ...

ՎԱՍՍԱԿ

Երբ սեղանին մէջ մեծութեանդ հրամանը յայտնեցի. « Սուրբ է ասպնջականութիւնն, հայ-
« րապետն և նախարարք ազատ են՝ կանչեց սպա-
« րապետն. թագաւորն զանոնք ինձ յանձնած է
« և ոչ մէկու մը կը թողում որ վրանին ձեռք
« վերցընէ »: Զայս ըսելով ոտք ելաւ և անոնց
առաջնորդելով ի հրապարակն հանեց, ուր ժողովրդեան յանձնելով. Պաշտպանեցէք, ըսաւ, ձեր իրաւանց պաշտպանները:

ԱՐՇԱԿ

Միթէ բանակն չը պատժեց զապստամբը:

ՎԱՍՍԱԿ

Բանակն իրեն հնազանդելով՝ իմ ընդդիմութիւնս, թագաւորին հրամանաց հնազանդեցէք կանչելս ի դերև հանեց:

ԱՐՇԱԿ

Քննա՛ կանչէ դաւաճանը, շուտով գայ հոս, որպէս զի իւր պատիժն ընդունի: (Վասակ կ'ելլայ):

ՏԵՍԻԼ Զ.

ԱՐՇԱԿ ԱՌԱՆՁԻՆ ԵՒ ԹԻԿՆԱՊԱՀՔ

ԱՐՇԱԿ

Այդչափ տաժանամբ և պատրուակաւ ձեռք ձգած որսերս կը խալսի՞ն... ան, վայ անոր որ

առ այս յանդգնեցաւ... իրաւունք ունէր Վարդան, երբ այս առաւօտ Սմբատայ մատնիչ ըլլալուն վրայ կասկածս կ'արթընցընէր. բայց ես խուլ եղայ իւր ազգարարութեանց. օձը սրտիս վրայ մեծցուցի, որպէս զի այսօր զիս չարաչար խայթէ: Ահ, զիս ամենքն ալ կը դաւեն և Սքմբատն է դաւաճանաց գլուխն... բայց անհաւաստիկ մատնիչն:

ՏԵՍԻԼ Է.

ԱՌԱՋԻՆՔ, ՍՄԲԱՏ, ՎԱՍԱԿ

ԱՐՇԱԿ

Մօտեցիր հոս, իշխանդ նենգաւոր. անյսպէս կը հատուցանես թագաւորիդ երախտեացն. կամեցար տիտղոսներուդ վրայ դաւաճանի և մատնը չի անուններն ալ յաւելուլ. չը մտածեցիր, բնաւ թէ Արշակ ինչպէս կը պատժէ իւր անհաւատարիմ և դրժող ծառայքը. յանդգնեցա՞ր ապստամբութեան եղջիւր բարձրացնելու նոյն իսկ պալատիս մէջ... ան, նախարարաց տեղ քու գլուխդ պիտի պատասխանէ:

ՍՄԲԱՏ

Տէր Արքայ, գլուխս մեծութեանդ ձեռքն է, զոր և կը փափաքէի թշնամեացդ դէմ պատերազմելով ասպարիզին մէջ թողուլ. բայց սիրտս և պատիւս կը բողոքեն դաւաճան և մատնիչ անուններուն դէմ, որոնց երբէք արժանի եղած չեմ: Բազրատունեաց ցեղէն մատնիչ մ'ելած չէ, թող բանան յիշատակարանները և ես առաջինը չեմ ըլլար: Իսկ Հայրապետը և նախարարները ազատելուս պատճառն անհաւաստիկ ըսեմ քեզ: Քիչ մ'առաջ անոնց հետ հաշտուեցար, մենք ալ պագտուելով իրարու միաբանութիւն և սէր խոս-

տացանք, Աստուծոյ առջևն ալ իրարու հաւատարմութիւն երդուընցանք:

ԱՐՇԱԿ

Ինձ կուրօրէն հնազանդելն էր քու պարտքդ և ոչ թէ գործքս քննադատել:

ՍՄԲԱՏ

Բայց զիս քու տեղդ կարգեցիր, որպէս զի իրենց պատուոյն և աստիճանին յարմար, արժանավայել հիւրընկալութիւն ընեմ. իսկ ես զայն ըրի, զոր թագաւորիս և ինձ արժանի սեպեցի: Ամենևին միտքէս ալ չանցուցի, թէ Արշակ երդմնագանց և նենգող ըլլալ կը խորհէր: Ասպնջականութիւնն սուրբ է նաև հեթանոսաց մէջ. Աստուծոյ առջև եղբայր ըլլալու երդուընցանք, ապա ինձ պարտք էր, իբրև Բագրատունի իմ եղբարքս պաշտպանել. թագաւորիս պատիւն ալ պահել, վասն զի կանխաւ գիտէի թէ այդ ոճիրն ի՞նչ սոսկալի արձագանգ մը պիտի արթընցընէր բոլոր Հայաստանի մէջ: Ապա, տէր իմ, կրնաս կեանքս բանտերուդ մէջ մաշել, տէր ես գլուխս ալ կտրել տալու, սակայն մոլութեանցդ մի սպասեր որ Սմբատ ծառայէ:

ԱՐՇԱԿ

Այդ է հաւատարիմ ծառայի մը պատասխանն, ապստամբի լեզու է լեզուդ. յանդգնութեանդ վրայ լրբութիւնն ալ կ'աւելցնես. ի՞նչ հարկ ինձ հարցդ պատմութիւնը քննել, երբ դու զիս կը նենգես: Ո՞ր ժամանակէ ի վեր Արշակայ գործոյն զքեզ քննիչ կարգեցին. իբր թէ չը կարենայինք քայլափոխ մ'առնուլ առանց մեր հպատակաց հաճութիւնը չը մուրալու: Իսկ եթէ ապստամբք ազատեցան, դ՞ու ինձ կը մնաս: Վասակ, ա՛ռ նենգաւորին սպարապետութեան սուրը,

(Վասակ Սմբատին սուրբ կ'անուն) ու բանտին մէջ փակեցէք դաւաճանը: Այսուհետև Վարդան է Հայոց Սպարապետն. Վասակ, ըսէ իրեն որ դուրս հանէ բանակը, որպէս զի թշնամեաց դէմ պատերազմի և պայծառ յաղթանակաւ մը գայ ձեռքէս դափնիները ընդունելու: (Արշակ մեջ տեղի դնեն կ'երայ. Վասակ թիկնապահաց հետ միշտ կողմեն զՍմբատ կը տանին)

ՍՄԲԱՏ (մեկոշսի)

Տէր Աստուած, դո՛ւ պահպանէ Արշակունեաց թագաւորութիւնը և զՀայաստան:

Վերջ երրորդ Արարուածի

ՀԱՆԴԷՍ ԶՈՐՐՈՐԴ

Նոյն սրահը.

ՏԵՍԻԼ Ա.

ՆԵՐՍԷՍ ԻԻՐ ՍԱՐԿԱԻԱԳՆԵՐՈՎԸ,
ՎԱՍԱԿ

ՎԱՍԱԿ

Ո՛ւր կը վազես Հայրապետդ Հայոց. թագաւորը տեսնելն անկարելի է այժմ. իւր մեծութիւնն սաստիկ պատուիրած է զո՛ր և իցէ ոք իւր քով չը թողուլ մինչև պատերազմիս վերջը, և վասն այդորիկ դրանցս պահպանութիւն կ'ընեմ:

ՆԵՐՍԷՍ

Կը զարմանայի թէ որ հակառակն ըլլար. անշուշտ Արշակ միտքս գուշակելով երեսը կը ծածկէ, խուլ կ'ուզէ ձեանալ, որպէս զի Աստուծոյ սպառնալիքը չը լսէ: Ա՛հ, միթէ կրնա՞յ սոյնպէս խղճին ձայնն ալ լռեցընել. Նախարարաց որդւոցն անպարտ արիւնն վրէժ կը գոչէ, և ահա՛ւասիկ օրն հասած է:

ՎԱՍԱԿ

Բայց դու ալ ի՛նչպէս կը համարձակիս միւսանգամ ոտքդ սա պալատիս մէջ դնելու. Արշակայ ատելութիւնն ձեզի դէմ յայտնի եղաւ, որուն կատաղութենէն հազիւ թէ Բագրատունւոյն պաշտ-

պանութեամբ ազատեցաք, պաշտպանութիւն՝ որ
 և իւր շղթայից պատճառ եղաւ: Թէ որ յան-
 կարծ քու հոս ներկայ գտնուիլդ իմանայ, զի-
 տէս որ բոլոր ցասումը վրադ պիտի թափէ:
 Ահ, խնայէ անձիդ, եթէ ամէն թշուառութիւն
 Հայաստանի վրայ հասած կ'երևայ, գոնէ դու
 ապրէ՛, որպէս զի որք չը մնայ Հայաստան. զի
 հայրենիք...

ՆԵՐՍԷՍ

Հայրենիք, Հայաստան... ի՞նչ յանդգնու-
 թեամբ այդ սրբազան անուանքը ի բերանդ
 կ'առնուս. Աստակ Հայաստանի վրայ կը գթայ,
 կը ցաւի՞ որ զակըններն որք չը մնան. ո՞ր գործ-
 քովդ մինչև հիմայ հայրենասիրութիւնդ ցուցու-
 ցիր, ե՞րբ արտասուածոր աչերը սրբելդ տես-
 նուեցաւ. գոնէ թագաւորը իւր բռնած մոլար
 ճամբէն դարձընելու փորձ մ'ըրած ունի՞ս... այլ
 ափսո՞ս, ամէն բան հակառակը կը հաստատէ:
 Դու չէ՞ս որ հարազատիդ հետ միախորհուրդ և
 միակամ զԱրշակ յանդունդէ յանդունդ կը գլո-
 րէք. դուք չէ՞ք որ իւր եղեռնագործութեանց
 վրայ նոր ոճիրք կը դիզէք՝ ձեր թելադրութեամբն:
 Պալատականաց շողոքորթ և դիւրաթաւալ լե-
 զուն ամէն ձև կ'առնու, ամէն եղանակ կը հնչէ.
 ծառային ձայնն ալ տիրոջն ձայնն է, նոյն
 երգմնազանց բերանն է: Սակայն վախցէ՞ք, զի
 երբ Աստուած զտէրն պիտի պատժէ, ծառան
 չիպիտի ազատի: Ահ, տէր Աստուած, քիչ մ'ա-
 ռաջ ինչպիսի՞ յուսով սիրտս լեցուցիր, ինչպիսի՞
 խաղաղութեան նշաններ կ'երևային. ո՞րչափ
 խոստմունք, ո՞րչափ երգմունք, ամենն ալ սուտ են
 եղեր, երազ, միայն քու դատակնիքդ և ծառայիդ
 յայտնած տեսիլդ իրաւ. տէր, կափո՞ զաչս իմ,
 որպէս զի այն սև օրը չը տեսնեմ: Գնա՛, ազդ
 դուր տիրոջդ, զի կ'ուզեմ զինքն այժմ տեսնել:

ՎԱՍՍԿ

Սուրբ Հայր, կը կրկնեմ քեզ, մի գրգռեր վրադ թագաւորին Բարկուժիւնը. Արշակ արդէն կատաղած Բագրատանւոյն մատնութենէն, զսիրտն յագեցընող նոր զոհ մը կը փնտռէ, քու գլուխդ...

ՆԵՐՍԷՍ

Ես գլուխս Հայրենեաց և Քրիստոսի եկեղեցւոյն համար դրած եմ. կարծես թէ կը վախեմ քու թագաւորիդ Բարկուժենէն. միթէ նախնիքս կը վախէին թագաւորաց անկարգութիւնքը յանդիմանելէն: Ներսէս Աստուծոյ միայն կը վախէ, որուն և անարժան պաշտօնեայն է. աշխարհքիս մէջ բռնաւոր մ'ալ կարող չէ բերանս փակել, որպէս զի ճշմարտութիւնը չը քարոզեմ. ձեզի պէս շողոքորթաց կը վայլէ թագաւորաց մոլութիւնքը ոսկեզօծել: Միթէ կրնամ անխռով և ձեռքս իրարու պըլլած կենալ, երբ զիշախանձ գայլն սովալլուկ և աղաւթները սրած Քրիստոսի հօտին մէջ կը վազէ. Աւետարանն զհակառակն ինձ կը սովրեցընէ, և ես իւր աշակերտն եմ: Եթէ Արշակ ուզենայ հօտէս ոչխար մը յափշտակել, պէտք է որ նախ զհովիւն սպանէ... Ա՛հ, եղճկ ինձ, երբ երդմանցն վրայ վստահ, Արարչին շնորհակալութիւն կը մատուցանէի, իմ ազնուական գառնուկներս սրախողխող ի գետին տարածեց: Եթէ յանցաւոր էին նախարարքն, ի՞նչ մեղք ունէին որդիքն. միթէ Աստուծոյ վճիռը իւր վրայ փութացընելու համար՝ վրէժխնդիր արիւն կը պակսէր արդեօք: Երբ հոն պատերազսի դաշտին վրայ Հայոց արիւնն կը վազէ, ի՞քն հոս անմեղ տղաքը կը փարատէ... Յիրաւի՛ Աստուած երգուեալ է այս ատելի եղած ցեղը ջընջելու. հասած է աշխարհիս վերջը. սակայն պէտք է որ նախ իմ բերնէս լսէ Արշակ իւր դատապարտութեան վճիռը:

ՎԱՍՍԱԿ (մեկոշախ)

Ամէն ջանք ընենք. որպէս զի թագաւորին հետ
չը տեսնուի (բարձր): Գիտեմ որ Աստուծոյ ծա-
ռայքն երկրիս թագաւորներէն մեծ և զօրաւոր
են. գիտեմ որ քու պարտքդ զքեզ ամէն տեղ
աներկիւղ կը հանդիսացնէ. հաւատքդ մինչև թա-
գաւորաց սպառնալիքն ալ կ'արհամարհէ. քու
ձեռքիդ մէջ բռնած ցուպդ, անոնց գաւազանէն
զօրաւոր է և ահարկու. վերջապէս երկինք իրենց
գաղտնիքը քեզ կը մերկանան: Սակայն աչացդ
առջևը բեր մէյմը թագաւորիս վիճակը. երբ
Արշակ պատերազմին ելքէն անստոյգ, իւր բուն
խղճիւն կը տանջուի, դու ալ Աստուծոյ կայծակ-
ները ձեռքդ առած, կու գաս երկրորդ Մովսէսի
պէս երկնից դատակնքովն զինքն զարհուրեցնելու:
Արշակ որչափ ալ տկար ըլլայ, դեռ քաղաքիս
մէջ թագաւոր է. մտածէ՛ մէյ մ'որ եթէ կատա-
ղուլթեան հետ յուսահատուլթիւն միանայ, կրնայ
զՎաղարշապատ իրեն խարոյկ կազմել, ձեռքովն
կրակ տալ, ինքն ալ վրան ելնելով բոլոր ժողո-
վրդովն փճանալ: Տակաւին ամէն յոյս կործա-
նած չէ. դեռ զօրաւոր բանակ մը իրեն հաւա-
տարիմ է ու եռանդեամբ պատերազմելու պատ-
րաստ. թո՛յլ տուր որ օրս այդպէս անցնի և
վաղը ամէն բան իրեն յայտնէ:

ՆԵՐՍԷՍ

Վա՛ղը... անագան է, անագան. ա՛յսօր Աս-
տուած Հայոց զօրքը դաշտերուն վրայ մարախի
պէս պիտի ցրուէ. այսօր բարկացեալ Աստուած
մը Արշակայ գահը պիտի կործանէ. սա հոյակապ
չէնքէն միայն ծխող աւերակ մը պիտի մնայ:

ՎԱՍՍԱԿ

Ա՛հ, ինչե՛ր կը լսեմ...

ՆԵՐՍԷՍ

Օ՛ն, մի՛ ուշանար. անդ տուր թագաւորիդ որ հոս գայ. զի թէպէտև անշրջելի է վճիռն, սակայն բազմողորմ է Աստուած. Արշակայ ճշմարիտ ստրջանաց արտասուքն կը տեսնէ, գուցէ խնայէ ժողովրդեան, ինչպէս ժամանակաւ Նինուէի:

ՎԱՍԱԿ

Տէր Աստուած, ի՞նչ կը տեսնեմ... ահա՛ թագաւորն:

ՏԵՍԻԼ Բ.

ԱՌԱՋԻՆՔ, ԱՐՇԱԿ, ԻԻՐ ԹԻԿՆԱՊԱՀՔԸ

ԱՐՇԱԿ

Ի՞նչ է սա անսովոր ձայնն որ հրամաններս ոտից տակ առնելով պալատս կը լեցընէ. ո՞վ է վասակ յանդուզնն: (Ներսէսը տեսնելով մեկուսի) Երկի՛նք, Հայրապետն է... սիրտս կը դողայ: (բարձր) վասակ, թո՛ղ զմեզ առանձին. Պարսից հետ կռիւն սկսած է, զնա՛, որոշ լուր մը բեր ինձ պատերազմի դաշտէն: (վասակ կ'ելլայ)

ՏԵՍԻԼ Գ.

ԱՐՇԱԿ, ՆԵՐՍԷՍ, ՍԱՐԿԱԻԱԳՔ,
ԹԻԿՆԱՊԱՀՔ

ԱՐՇԱԿ

Գեռ չը բաւե՞ց յանդգնութիւնդ. նաև պալատիս, մինչև սա սրահիս մէջ ալ ձայնդ խրոխտանօք կը բարձրացընես. կը համարձակի՞ս մինչև հարցս առջև զիս յանդիմանելու. գուցէ վասն այդորիկ

կը յանդգնիս, զի կը ներեմ, թերևս զիս կը մեծարէիր եթէ զքեզ պատժէի: Բայց ալ չեմ ուզեր լսել սրտիս ձայնը. գթութիւն զքեզ աւելի խստապարանոց առջևս կը կանգնեցնէ. հեռու ըլլան ինձմէ թագաւորութեան թշնամիքն. այսօր ձեր նենգութեան թելերը ձեռքիս մէջ բռնած եմ, ձեր սրտին գաղտնիքը գիտեմ. ձեռքէս ալ կարող չէք ազատելու, իսկ ձեր վերջին օրն ալ հասած է:

ՆԵՐՍԷՍ

Արշակ է որ այդպէս կը խօսի. փոխէ լեզուդ որդի Տիրանայ. մօտեցիր, դադրէ քիչ մ'ալ երկիրս նայելէն, մէյմն ալ աչքդ յերկինս վերցուր. Աստուծոյ որոտընդոստ կայծակներն ամպերուն մէջ արթընցած են և հրամանի մը կը սպասեն, որպէս զի՛ ի գլուխդ շանթեն: Քննէ՛ մէյմը անցուցած վարքդ. բայց առջևդ կենացդ տումարը, դիր ձեռքդ սրտիդ վրայ, լսէ՛ խղճիդ գանգատը և ապաշաւէ. ապաշաւէ քանի որ ժամանակ ունիս, գուցէ ժամէ մը շատ ուշ է:

Արշափ ալ թագաւոր ըլլաս, մտածէ որ Աստուած թագաւորաց ալ դատաւորն է. իւր առջև ծառան և տէրն անխտիր և հաւասար են. այս խտրութեամբ միայն, զի սա տիտղոսներն որով հոս կը պարծինք, հոն համարնիս հարիւրապատիկ կ'աւելցընեն: Աստուծոյ վրէժխնդրութիւնը մեզ չը սպասեր, և այն ատեն որուն բնաւ չենք յուսար վրանիս կը հասնի: Երկինք հուր կը տեղան, երբ ամբարիշտ քաղաքներն իրենց մեղաց մէջ կը ննջէին. Նինուէ անհոգութեամբ օրերը կ'անցընէր, երբ ծովագնաց մարգարէն երկնից դատակնիքը իրեն կը տանէր. Պաղտասար իւր խնջոյից մէջ տեսաւ աներևոյթ ձեռին սոսկալի վճիռը. գուցէ սոքա քեզի չափ ալ յանցաւոր չէին...

ԱՐՇԱԿ

Ա՛հ, կը կատղիմ...

Գու ունիս քեզի դէմ խեղդամահ հօրդ անէծքը, եղբօրորդւոյդ տարապարտ արիւնը, անմեղն Ողոմպիադ քու ձեռքէդ մահը կ'ընդունի. նոյն ձեռքն Հայաստանի մէջ երկպառակութեան երկսայրի սուրը գործածելով՝ գերեզմանոցները և դաշտերը դիակամք զարդարեց, քաղաքներն և գիւղերն որբերով լեցուեցան: Ո՛րչափ սգազգեաց հարսեր ցուրտ մոխրի վրայ կը նստին, ամէն կողմէն, ամէն սիրտէ վրէժխնդրութիւն բողոքող աղաղակներ, Բարձրելոյն աթոռին առջև կը դիզուին: Մի՛թէ կը կարծես թէ Աստուած հանդա՛րտ աչօք այդ ամեն ոճիրները կը տեսնէ... ա՛հ, որչափ սուտ արտասուէք, ո՛րչափ դաւաճան երդմունք և նենգող համբոյլք յանցանք յանցանաց վրայ կուտեցին: Չեմ յիշեր այսօրուան երդմունքդ ալ, որուն և հարքդ ականջալուր եղան... կը սոսկամ դաւաճանութիւնդ յիշելով: Այսօր վաղարշապատ նոր Բեթլէհէմ մը դարձաւ. ամէն կողմէն ողբ և հառաչանք հնչեցին. Հայաստան իւր անմեղ և ազնիւ զաւկրները կ'ողբար անմխիթար, եկեղեցին ալ սուգ զգեցաւ, արևն ալ իւր երեսը ծածկեց, որպէս զի այն եղեռնը չը տեսնէ: Միայն քու սիրտդ չը խռովեցաւ, քու սիրտդ միայն մեղաց մէջ կը խստանայ. Արշակ միայն անկարեկիր աչօք զայս ամէն բան կը տեսնէ և անհոգ իւր զբօսանացն կը պարապի: Գոնէ քու շահդ և պատիւդ դիտէիր... այլ աւա՛ղ, ամէն կողմէն անդունդին մէջ կը վազես: Մի՛թէ կը ծածկի՞ Բազմագիտէն մահկանացուաց խորհուրդքն. ի՞նչ պիտի ըսէ Հայաստան, երբ լսելու ըլլայ նախարարաց դէմ ըրած դաւաճանութիւնդ, անոնց որդիքը կոտրելդ և հուսկ յետոյ զՓառանձեմ Հայոց թագուհի հրատարակելդ: Մի՛թէ մուցուեցա՛ւ Քնեւիդ սպանումն, Ողոմպիադին թունամահ վախճանիլն. ո՞չ ապաքէն կարծիքն յիսկութիւն պիտի դառնայ՝ թէ եղբօրորդիդ սպանել տուիր,

որպէս զի զկինն յափշտակես. և Ողոմպիադին
արիւնը մտար, որպէս զի Փառանձեմին տաս
Հայաստանի թագը: Վա՛յ քեզ, վա՛յ և աշխար-
հիս: Ահա՛ երկինք կը մթննան, փայլակն կը
շանթէ, կայծակն զարհուրած կը դողայ, երկիրս
կը սասանի՝ զի թագաւորութեանդ վերջին օրն
հասած է, իսկ դու չե՞ս զղջար: Գուցէ կաթիլ
մը արտսունք կարենայ Վեհին ցասումը շիջու-
ցանելու և սպառնալիքը գթութեան փոխելու.
նայէ՛ որ արևն քու չարութեանցդ վրայ չը խա-
ւարի առանց քու զիղջդ չը տեսնելու. սա թռու-
ցիկ ամպերն պատմեն հեռաւոր աշխարհաց քու
զիղջդ... Աչքդ 'ի միւս կողմն կը դարձնես...

ԱՐՇԱԿ

Չեմ գիտէր ի՞նչ բան զիս կ'արգիլէ որ զինքն
չեմ պատժեր. կ'ատեմ ձայնդ ալ թէև փրկու-
թիւնս ուզենայ. թո՛ղ ինձ աշխարհիս հոգը, քենէ
սովրելու չեմ թագաւորելու եղանակը. Աստուծոյ
և իմ մէջս զքեզ չեմ ուզեր տեսնել: Դո՛ւք էք
պատճառ որ թագաւորութիւնս այս վիճակիս հա-
սաւ... բայց ընդհանուր յաղթական բանակներս
պսակազարդ պատերազմէն պիտի դառնան, զքեզ
և թևակիցքդ յաղթանակիս նշաւակ պիտի կանգ-
նեմ, սպասելով որ ամբողջ ապստամբաց խումբն
ձեռքս իյնայ. եթէ յաղթութենէս առաջ զքեզ
պատժեմ, փառքն թերի պիտի մնայ և անշուք:

ՆԵՐՍԷՍ

Վա՛յ քեզ. փոխանակ որ չես լսեր Աստուծոյ
ձայնին, փոխանակ որ չես զղջար և գործոցդ
փոխարէն կաթիլ մ'արտսունք կը զլանաս Աստու-
ծոյդ. լսէ՛ ապա Բարձրելոյն վճիռը: Սա բանակ-
ներդ որով պարծելով կը փքանաս, Աստուած
այժմ խռիւի պէս դաշտերուն վրայ կը ցրուէ.
Վաղարշապատայ ամրոցներո՞ւն կը վստահիս, սա-
կայն Երիքովի պարիսպներուն պէս թշնամեացդ

առջև պիտի կործանին. բարեկամքդ գքեզ պիտի
 դաւեն, սիրելիքդ քենէ պիտի հեռանան: Ամբա-
 ըրչտաց պէս ըսիր սրտիդ մէջ՝ թէ «չը կայ Աս-
 տուած»... այո՛, կայ Աստուած մը որ գքեզ գա-
 հէդ վար պիտի կործանէ. գերութեան շղթայքն
 նախ քու վիզդ պիտի պնդեն, ձեռք քո՛ կենացդ
 ոսոխ պիտի ըլլան: Աստուած բարկացեալ է Սա-
 ւուղայ տանն, իւր ժողովուրդը հովուելու համար
 Գաւիթ մը պիտի ընտրէ. բայց մինչև ցայն
 օր... ա՛հ սիրեցեալդ իմ Հայաստան, երկաթէ
 լուծ մը գքեզ պիտի բռնաբարէ, աւերակաց փո-
 շին քաղաքներդ և դաշտերդ պիտի ծածկէ, որդի-
 քրդ տիեզերաց վրայ պիտի սփռին թափառական,
 իրարու սիրտ պիտի պատռեն և իրենց հարքը
 պիտի ուրանան... ա՛հ Տէր, գթա՛ հայրենեացս,
 եկեղեցւոյդ խնայէ... արտսունք փրկեցին զԻս-
 րայէլ, արտսունք կրնային փրկել և զՀայաս-
 տան: Ա՛լ այսուհետև զիս մի՛ թախանձեր. ամ-
 բարիչտ և անզեղջ թագաւորի մը հետ գործ
 չունիմ. երթամ վերստին թաղեմ զիս հարցս
 գերեզմանին մէջ և հոն արտսունքս խառնեմ
 աղօթքիս, ողբալով հայրենեացս թշուառութեանց
 վրայ: Հետս եկէ՛ք, որդիք Սիոնի: (Ներսէս սար-
 կաշազներովը կ'ելլայ)

ՏԵՍԻԼ Դ.

ԱՐՇԱԿ (տռանձիկ և քիկնապահք)

Կորսուեր գնացեր է առջևէս. բայց իւր պա-
 կուցանողական ձայնն դեռ ականջիս մէջ կ'որո-
 տայ. ի՞նչ ձայն է որ բոցի պէս բերնէն ելլալով
 սիրտս կը խանձոտէ. ինչո՞ւ կարող չեմ զինքն
 լռեցընել և կամ նայուածքին ուժգնութեանն հան-
 դուրժել, կ'ուզեմ զինքը պատժել և չեմ համար-
 ձակիր: Հարքս աւելի յանդուգն էին... զինքն
 երկրորդ Մովսէս մը կը կարծէ, և միշտ վերին

կայծակներով զիս կ'սպառնայ: Արշակ քու խա-
 բէութեանցդ չը հաւատար. բնական խառնուած-
 քէն առաջ եկած պատճառները՝ երկնից դատա-
 կընիքն կը կոչէ... մինչև ցայսօր այդպիսի սու-
 տեր շատ լսեցի. բռնադատեցի այսուհետև ականջ-
 ներս որ ալ իրեն չը լսեն. վարժեցուցի խիղճս
 որ համր ըլլալով չը խօսի. չը զգայ: Խղճիս
 գանգատն միայն յապստամբաց վրէժս չը հանելս
 է... բայց ժամանակն կու գայ, այսօր իրենց
 անարգ սերունդը փճացուցի, վաղը կարգն իրենց
 պիտի գայ. խանձարրոց մէջ ապստամբ և թու-
 նաւորեալ ոգին ծծող երախաներն, օր մը աշխար-
 հիս մէջ զնոյն ոգին կրնային ծաւալել. ապա
 կարգն և վրէժն զիս ստիպեցին զիրենք սատա-
 կելու: Ահ, կ'ուզէիք թագս գլխէս յափշտակել,
 բայց ես զայն երկու ձեռքս բռնած եմ և ոչ
 մէկու մը կու տամ. չեն մտածեր՝ զի եթէ Արշա-
 կունի մը հազիւ թէ զայն կը կրէ, օտար գլուխք
 դիւրաւ կը ճմլին: Աւելի կ'ընտրեմ շղթայակապ
 բանտից մէջ ապրիլ, քան թէ գերի մնալ գահիս
 վրայ: ... Կորիւր առջևէս, ահաւոր պատկեր. մի՞թէ
 զիս պիտի հալածեն միշտ. չէ՛, չեմ զղջար, արտ-
 սունք թափելս պիտի չը տեսնան անօրէնք: Ես
 արիւն կ'ուզեմ, արիւնն միայն սրտիս կրակը
 կը մարէ, ապա թէ ոչ սա խարոյկին մէջ թող
 բոլոր թագաւորութիւնս մոխիր դառնայ: Դեռ
 բանակն Արշակայ դրօշակին տակ ժողվըտած է.
 իմ անուամբս, իմ գահիս համար կը պատերազ-
 մի և ինձ հաւատարիմ է. այժմ թշնամիքս կը
 կոտորէ, վաղն ալ ապստամբները սատակելով
 Յունաց վրայ պիտի վազէ: Մի՞թէ անձամբ չը
 լսեցի՞ որ «կեցցէ՛ Արշակ, կեցցէ՛ մեր թագաւորն
 կը կանչէր... Սակայն ի՞նչ աղմուկ է զոր կը լսեմ,
 անշուշտ խընդութեան աղաղակն է, անշուշտ
 Վարդան՝ թշնամիքս հալածելով յաղթանակաւ
 կը դառնայ. թող զարհուրին այսուհետև շարախոր-
 հուրդք. ահա՛ Արշակ այսօր իւր փառօքն պիտի

երևայ, վրէժխնդրութեան սուրն ձեռքին մէջ
զիրենք պիտի պատժէ... Այլ վասակ ինչո՞ւ կ'ու-
շանայ յաղթութեան աւետիսը բերելու... ահա՛
ինքն, սիրտս կը հանգչի:

ՏԵՍԻԼ Ե.

ԱՐՇԱԿ, ՎԱՍԱԿ, ԹԻԿՆԱՊԱՀՔ

ԱՐՇԱԿ

Վասակ ի՞նչ լուր պատերազմէն.

ՎԱՍԱԿ

Տէ՛ր արքայ, Պարսիկք յաղթեցին ու այժմ
Մերուժանայ առաջնորդութեամբ վաղարշապա-
տայ վրայ կը դիմեն:

ԱՐՇԱԿ

Ի՞նչ կը լսեմ... կորուսի՞նք գյաղթութիւն ու
այժմ հո՞ս կը դիմեն... ստո՞յգ ես վասակ, յիշէ՛
որ գլուխդ կը վտանգես:

ՎԱՍԱԿ

Կը փափաքէի որ միայն գլուխս կորսուէր և
այսօր չի տեսնէի դաւաճանութեան և մատնու-
թեան սոսկալի ապացոյցն՝ որ մեծութեանդ զօրքը
դաշտերուն վրայ ցիր և ցան սփռելով, գյաղթու-
թիւնը թշնամեացդ վճռեց:

ԱՐՇԱԿ

Կը սոսկամ... ի՞նչ ըսել կ'ուզես... ո՞վ է դա-
ւաճանն և ո՞վ մատնիչն...

ՎԱՍԱԿ

Զօրաց սպարապետն:

ԱՐՇԱԿ

Վարդան... քու եղբայրդ...

ՎԱՍԱԿ

Թագաւորիս ապստամբ և մատնիչ եղողն՝ իմ եղբայրս չէ. այսուհետև ես եմ իւր առաջին թշնամին:

ԱՐՇԱԿ (կատրած և յոշաահատ)

Ահ դժոխք, որո՞ւ հաւտալու է այսուհետև... քայց աս բանակն որ քիչ մ'առաջ այնչափ աշխուժով պատերազմիլ կը խնդրէր, ի՞նչպէս չը պատժեց զուխտադրուժ և զմատնիչ զօրագլուխն:

ՎԱՍԱԿ

Հազիւ թէ երկու բանակք իրարու զարնուած էին, մէյմն ալ Վարդան իւր ընտիր գունդերը առնլով, 'ի կողմն Պարսից կ'անցնի. իսկ մնացածըն վհատելով և չը կարենալով թշնամւոյն բուռն յարձակման ընդդիմանալ, դաշտերը դիակամբք ծածկելով ցիր և ցան եղաւ... Սակայն դղրդիւն և աղաղակն կը մօտենան... անշուշտ Մերուժան քաղաքիս մէջ է... տճապարենք խոյս տանք աստի, տէ՛ր իմ... վասն զի Պարսից ձեռքն որ իյնաս, Անյուշ բերդն պիտի ըլլայ քու բանտդ և գերեզմանդ:

ԱՐՇԱԿ (յոշաահատ)

Փո՛ւճ տեղ զտէրդ ազատելու կը ջանաս, Վասակ, զի իմ կորուստս յերկնից վճռուած է: (դուքսէն հրդեհիկ բոցը կը տեսնուի) Ահա՛ հրդեհն պալատս կ'այրէ, հարցս բնակարանը մոխիր կը դարձնէ. վրէժխնդիր բոցն մահացու ճառագայթ մը կը ձգէ արդէն մ'թնցած թագաւորութեանս վրայ. ընդհուպ երկուսն ալ սպառելով պիտի խաւարին: Դեռ այս առաւօտ Հայաստանի թա-

գաւորն էի, զօրաւոր բանակաց հրամայող. առ-
ջևս ամէն գլուխ կը խոնարհէր, անունս միայն
զամէնքը կը դողացնէր: Վաղարշապատայ ան-
մատչելի պարիսպքն, հզօր աշտարակներն թըշ-
նամեացս արհաւիրքն էին. արևն 'ի ծագելն զիս
տեսաւ Հայաստանի գահին վրայ շքեղ և փառա-
ւոր. այն եղաւ իմ վերջին պայծառութիւնս. 'ի
ծոց մօրն իւր մտնալուն ձգած ստուերն, թա-
գաւորութիւնս ալ մութով պատեց. բանակներս
բնաջինջ կորան, պարիսպքս և աշտարակներս 'ի
գետին կործանեցան. պաշտօնեայքս զիս դրժեցին,
թշնամիքս գահս վիճակ կը ձգեն. ընդարձակ
թագաւորութենէս սա անձուկ սրահս միայն ձեռ-
քրս մնաց, ու հո՛ս ալ թշնամիքս ընդ հուալ պիտի
մտնան: (դռշրսէն ձայներ կը շտռիւն)

ՎԱՍԱԿ

Ա՛հ տէր, խոյս տանք աստի. ահա՛ւասիկ Մերու-
ժան, Պարսից հետ պալատս մտած է:

ԱՐՇԱԿ

Իսկ ո՛ւր կ'ուզես որ խոյս տամ. միթէ չե՞ս
լսեր սա ձայները, որ « 'ի մահ Արշակ » կը կան-
չեն... չորս կողմէն կատղած թշնամիներէ պա-
շարուած եմ և Մերուժան է անոնց առաջնորդն.
ուխտադրո՛ւժ և ապստամբն Մերուժան: Իսկ ի՞նչ
կը խնդրէ սա ուրացողն. իմ թա՛գս... ա՛հ, դըժ-
բաղդ թագ Արշակայ, ի՞նչ հրապոյրք ունիս դու.
սակայն զգուշացի՛ր, տիրանենգ իշխան, քու զը-
լուխդ ալ կ'այրի, զի ես կրած եմ այդ թագը:

ՎԱՍԱԿ

Տէ՛ր իմ, վտանգն երթալով կը մօտենայ. գուցէ
վայրկեանէ մը փախչիլն անկարելի պիտի ըլլայ:

ԱՐՇԱԿ

Փրկութիւնն անկարելի է, Վասակ, վասն զի կը

ձանչնամ զիս հալածող ձեռքը. Ներսիսի վրէժ-
խնդիր Աստուածն է որ զիս կը հալածէ և ամէն
յոյս կը փճացնէ: Այժմ որ անագան զեղջ մը
կու գայ գործոյս ճշմարիտ պատկերն առջևս նը-
կարելու, սրտիս մէջ կ'ըզգամ թէ վրէժս գոհ-
չէ և յագենալու համար նոր գոհեր կը պահանջէ:
Այո, արժանի չեմ գթութեան. գահիս վրայ
նստած ատենս՝ ոտքիս տակ գտնուող գլուխները
անխնայ կը ճմլէի. բնաւ չը յիշեցի թէ իմ գլխոյս
վրայ ալ վրէժխնդիր Աստուած մը կար, և գոր-
ծոյս համարը օր մը ինձմէ խստութեամբ պիտի
պահանջէր: Աւա՛ղ, երջանկութեան մէջ ի՞նչպէս
անտարբեր են մարդիկք, մանաւանդ թագաւորք,
որոնց բոլորտիքը շողոքորդք պաշարած են:

Վա՛յ ապերախտութեանս, յերկինս նայելու կը
դողամ, կը վախեմ հօրս երեսը նայելու. Աստուած
և մարդիք զիս հաւասարապէս կ'ատեն. երկինք
յաջորդացս անեղծանելի օրինակ կը թողուն զիս,
որպէս զի ինձ չը նմանին: Մինչև հիմայ բարձր
բռնած գլուխս՝, կ'ըզգամ որ ակամայ կը խոնար-
հի, թագիս ծանրութիւնն զիս կը ճմլէ. այսօր սա
թագս զիս պիտի մատնէ: (գլխեկն քագը հանելով
արոռի մը վրայ կը նետե)

ՎԱՍԱԿ

Ահա՛ւասիկ Մերութան իւր Պարսիկ գունդովը:

ՏԵՍԻԼ .2

ԱՌԱՋԻՆՔ, ՄԵՐՈՒԺԱՆ, ՎԱՀԱՆ, ՊԱՐՍԻԿ
ԶՕՐՔ.

ՄԵՐՈՒԺԱՆ (սոշտերամերկ ներս վագելով)

Վահան, ահա՛ւասիկ բռնաւորն, ա՛ռ սուրը մէջ-
քէն և կապէ՛ զինքն այն շղթաներով, որով
զմեզ կապել կը սպառնար: (Վահան Արշակիև

մեջքեն սուրբ կը հանե և ձեռքը կը կապէ: Վերջապէս կը նուաճեմ զՀայաստան և ոտիցս տակ կ'առնում սա գահը. խորտակեցի զԱրշակունին պաշտպանող սա բերդիս դուռն ալ. կրնամ ապագոհ աչք մը ձգել թշնամեացս աւերակներուն վրայ. իսկ վաղուան արեգակն զիս Հայոց գահին վրայ պիտի տեսնէ: Ահ, կ'ողջունեմ զքեզ օր ցնծութեան և ուրախութեան... (Արշակայ արձանը ցոշցրնելով) զօրականք, կործանեցէք սա արձանը (կը կործանեն), որպէս զի թշնամեացս նշանն և հետքն անգամ չը մնան աշխարհիս մէջ. այսօր քու թող ալ կործանեցի, ինքն ալ քեզի պէս ինկած տեղէն իմ թագաւորելս պիտի տեսնայ: Ահ, որչափ կ'ատեմ ես սա թշուառական ցեղը. այժմ որ զիրենք կործանեցի, կ'զգամ որ զործքովս սրտիս ատելութենէն շատ ստորև կը մնամ: Այնպէս կ'ուզեմ զիրենք բնաջինջ ընել, մինչև յետագայ դարք անգամ բնաւ չը յիշեն իրենց յիշատակը:

Իսկ դու, Արշակ, իմ գերիս ես այժմ... ահ, համարձակեցար իմ գլխոյս զին դնելու, այժմ դու դողա՛ կեանքիդ համար. մեծ շնորհք պիտի ըլլայ քեզ, եթէ շղթաներով ձեռքդ և ոտքդ կապուած՝ Անյուշ բերդին մէջ սա անիծեալ կեանքդ որ վճարես: (զօրաց) Տարէք զինքն Աւանուազան զօրապետին, ես ալ ընդ հուպ կը հասնիմ: (քանի մը պարսիկ զօրք զԱրշակ կը տանին. Վստակ ալ Արշակին քիկնապահներովն դռնու կ'ելլայ)

ՏԵՍԻԼ Է.

ՄԵՐՈՒԺԱՆ, ՎԱՀԱՆ, ՊԱՐՍԻԿ ԶՕՐԳ

ՎԱՀԱՆ (Արշակին քազը ցոշցրնելով)

Ահա՛ւասիկ, տէր, Արշակայ թագն:

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Արշակա՛յ թագն... Արշակ ա՛լ թագ չունի,
 Հայաստանին, իմս է սա թագն: (քագիև ւօտե-
 նալով) Դո՛ւ իմս ես այսուհետև, դո՛ւ իմ փառա-
 սիրութեանս կուռքն էիր, քեզ մինչև ցայսօր
 պաշտօնս կը մատուցանէի, ասկից վերջը գլխոյս
 վրայ պիտի բազմիս: Արշակ քու յարգդ չը գիտ-
 ցաւ և զինքն պատժեցիր. Մերութան երկու ձեռո-
 քըն գքեզ կ'ընդգրկէ, զի դու զինքն երջանիկ
 պիտի ընես: (քագը ձեռքը կ'առնու, կը համբոյժուի.
 Իսկ ի գլուխն դնելու ատեն ձեռքը կը դողայ)

ՎԱՀԱՆ

Ինչո՛ւ գլուխդ չիս դներ, մի՛թէ Շապուհ քեզ
 խոստացած չէ՞ր այդ թագը:

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Ա՛յո, բայց կրակի պէս ձեռքս կ'այրէ... մի՛թէ
 պիտի կարենա՛յ գլուխս երկար ատեն զայն կը-
 րելու... Վահան, ա՛ն այժմ քովդ պահէ մեծու-
 թեան սա թանկագին զարդը. իսկ մենք հոս
 ժամանակ չը կորսնցընենք. ընծայ տանինք նախ
 զԱրշակ Շապուհին և իւր ձեռքէն ընդունինք սա
 թագը՝ իբրև մրցանակ ծառայութեանցս: (կ'ել-
 լան)

Վերջ չորրորդ Արարուածի

ՀԱՆԴԷՍ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Անյոռչ բերդին բանտը.

ՏԵՍԻԼ Ա.

ԱՐՇԱԿ ԵՒ ՎԱՍԱԿ

ԱՐՇԱԿ (սևեր հագած վիզեն շորայ մը կախոշած է, ոչ վեր վար կը քաշէ):

Անգո՛ւթ Աստուած, վերջապէս նետեցիր զիս սա անձուկ բանտիս մէջ, և իբրև պահապան վերը նստած իմ օրերս կը համրես... Ի՞նչ դատարկութիւն. ո՛ւր են այնչափ պալատականք, որ իմ արևուս երկրպագութիւն կ'ընէին... մարդ մ'ալ չէ մնացեր քովս. ամէնքն ալ հեռացեր են քովէս, զամէնքն ալ հեռացուցեր եմ, զամէնքն ալ ատեր եմ, ու այժմ ամէնքն ալ զիս կ'ատեն: Այսչափ միջոցիս մէջ բարեկամ մը չեմ ստացեր, որ այսօր գայ զիս մխիթարելու սա բանտիս մէջ. չունիմ հաւատարիմ ծառայ մը որ տիրոջն համար զգլուխն վտանգել ուզենայ, չեմ գտնար ապահով տեղ մը ուր գլուխս հանգչեցընեմ: Բըռնաւորաց պէս շուքէս ալ կը վախեմ. գիշերներն երազօք, ցորեկն իսկութեամբ հանապազ կեանքս կը տազնապի. շնորհքս վայելողք զիս դրժեցին, արժանաւորներն ալ ես մերժեցի, չը կրցայ զվատըն ի քաջէն որոշելու. դո՛ւ միայն, Վասակ, քովս մնալով յանձն առիր բաղդդ բաղդիս զուգելու:

ՎԱՍԱԿ

Տէր իմ, ո՛ւր որ ալ ըլլաս իմ թագաւորս ես. ապա սրբազան պարտք մը կը կատարեմ:

ԱՐՇԱԿ

Թագաւոր... սնտի տիտղոս (վեր վար մտա-
տանց կը քարէ) ուր դարձրնեմ զաչս իմ, թըշ-
նամի դէմք կը տեսնեմ. յերկինս չեմ համար-
ձակիր նայելու, զի հոն բարկացեալն աստուած
մը վրաս այդ ամէն չարիք կը տեղայ... Աս-
տուած, զիս անգուլթ կերպով կը պատժես: Ո՛հ,
կենացս ամէն թշուառ արկածներն աչացս առջև
կը դիզուին... Ի՛նչ դաժան երևոյթք... Ի՛նչ կը
խնդրէ սա երիտասարդ ուրուականն, որ փքին
մ'ի ձեռին բռնած՝ մատովն ի կողն առած վէրքը
կը ցուցրնէ. իսկ ո՞վ ես դու, կենդանի շուք...
ո՛հ ինչ սոսկալի նմանութիւն, անունը բերանս
առնլու կը դողամ... մազերս գլխոյս վրայ կը
տնկուին. նոյն ծիրանաւոր ծերն իւր ձեռքէն
բռնած դէպ ի վրաս կու գան. (Արշակ ետ ետ
երքալով) վիզը պնդող պարանը աչքիս առջև
կը շարժէ... Ե՛հ, ես զձեզ սպաննեցի, ի՛նչ կը խըն-
դրէք այժմ ինձմէ... ձեր արի՛ւնը... ինչո՞ւ ըզ-
հանգիստ ձեր թողլով եկած էք զիս շարչարելու.
միթէ բաւական չէ՞ որ գիշեր ցորեկ զիս կը լկէք
ձեր յաճախ այցելութեամբ. արտևանունքս կը պըր-
կէք, որպէս զի բարերար քունն հոգնած աչացս
վրայ չը բազմի... կորսուեցէք առջևէս, արիւնա-
շաղախ ստուերք. գոցեմ զաչս իմ, որպէս զի
զձեզ չը տեսնեմ, բայց այդպէս ալ աւելի մօտ և
դաժան կը տեսնեմ: (ետ ետ երքալով երեսը ի
միշտ կողմն կը դարձնէ) Ի՛նչ կը խնդրեն սա
երախայք, որք արեան մէջ թաւալելով զգեստէս
կը կախուին... դժո՞խք, ապստամբաց լակոտներն
են, զորոնք փճացուցի, ձեր հա՞յրը կը խնդրէք,
բայց ես ալ զիրենք կը փնտռեմ. ուր էր թէ որ
զանոնք ալ գերեզմանին մէջ ձեր քով տեղաւո-
րէի... (ետ ետ երքալով) հեռացէք ինձմէ. Ներ-
սէ՛ս թէ Աամսարեանն դժոխքին դուռը բանալով
զձեզ վրաս կը խրկեն... Աղոմպիա՛ղ... ո՛հ ի՛նչ
սոսկալի տեսիլ... միթէ հասած է աշխարհքիս

վերջն, ինչո՞ւ ամենքն ալ հոս կը ժողվըտին...
 իսկ ո՞վ է սա թագապսակ և ծիրանաւոր ծերու-
 նին, որ սա անկիւնէն յամրաքայլ հոս կը մօտե-
 նայ... տէ՛ր Աստուած, հաւս Արշակն է. սօսա-
 փիւն երակներուս մէջ կը վազէ. ի՞նչ դաժան և
 կշտամբողական նայուածք վրաս կը ձգէ. կարծես
 թէ ինձ յանձնած թագաւորութեանն համարը
 պիտի պահանջէ... կը յուսայի, հայր, քու թեւե-
 րուդ տակ ապաւինել, բայց դու ալ զիս կը մեր-
 ժես, զիս չես ճանչնար... ես ալ կը դողամ ըսե-
 լու թէ քու թողդ եմ... (ծնգան վրայ կ'իջնայ)
 ան, հայր հարցս, գոնէ թո՞յլ տուր ինձ որ ոտիցդ
 փարիմ: (գետին կ'իջնայ և պահ մը անշարժ
 կը կենայ)

Վ.Ա.Ս.Ա.Կ

Տէ՛ր Աստուած, դո՞ւ գթա դժբաղդ տիրոջս, ու
 ժամ մ'առաջ ազատէ զինքն՝ վերջ տալով իւր
 թշուառ կեանքին: (Արշակին մօտենալով) Տէ՛ր
 իմ, ոտք ելիր ու քիչ մը հանգչէ, զի այսօր
 խիստ հոգնած ես: (քեր մտնալով վեր կը վեր-
 ցրնէ:)

Ա.Բ.Շ.Ա.Կ (ոտք եղալով)

Վասակ, ո՞ւր եմ...

Վ.Ա.Ս.Ա.Կ

Ի զի՛րկս քու ծառայիդ, տէ՛ր իմ:

Ա.Բ.Շ.Ա.Կ

Միթէ՛ գացի՞ն զիս լլկող ճիւղներն:

Վ.Ա.Ս.Ա.Կ

Հոս մարդ մ'ալ չը կայ, առանձին եմք, տէ՛ր
 արքայ:

ԱՐՇԱԿ

Լաւ, լաւ. բայց դու խրկեցիր Շապուհին, գըրած աղերսագիրս:

ՎԱՍՍԱԿ

Այո՛, տէր իմ, ես անձամբ յանձնեցի, ի ձեռս բերդակալին, որ և ինձ խօսք տուաւ ի ձեռն արքայից արքային շուտով զայն հասցընելու:

ԱՐՇԱԿ

Ահա՛ մինչև ուր հասուց զիս բաղդն, Վասակ. Արշակ Շապուհէ մը իւր ազատութիւնը կը մուրայ. բոլոր յոյսս այդ աղերսագրէն կը կախուի. թէ որ Շապուհ խնդիրքս մերժէ...

ՎԱՍՍԱԿ

Տէ՛ր իմ...

ԱՐՇԱԿ

Ի՞նչ ունիս... միթէ ըսի՞ բան մը, որ այդպէս զքեզ կ'այլայլէ:

ՎԱՍՍԱԿ

Ո՛չ, տէր իմ... սակայն երեսիդ տխրութիւնն, յուսահատ կերպարանքդ...

ԱՐՇԱԿ

Կը խաբուիս, ընդհակառակն շատ ալ հանգիստ եմ. դու դարձիր բերդակալին քով, գուցէ Շապուհին պատասխանն արդէն հասած է: (Վասակ կ'եղայ)

ՏԵՍԻԼ Բ.

ԱՐՇԱԿ (տասնձիւն)

Ի՞նչ ճակատագիր... Երբ արդեօք բաղդն զիս հալածելէն պիտի դադրի... տարի մ'է ճիշդ, որ

ազատութիւնս կորուսելով՝ սա քանտիս մէջ կը
փտտիմ. ազատ էի ու օգին մէջ թեւապարիկ
կը թռչտէի... յանկարծ բազէն մագիլներուն մէջ
զիս գերեց: Կրնայի՞ զապագան գուշակել, վրէժս
հանելու համար խիստ դանդաղ շարժեցայ...
գոնէ այսօր միտիթարութիւնս կ'ըլլար... այլ
եթէ Շապուհ ինձ ներելով միւսանգամ յաթոռ
իմ զիս պիտի դարձընէ... ո՛հ, այն ատեն ժա-
մանակին յարգը պիտի ճանչնամ, ու չի պիտի
յանձնեմ օտար ձեռաց թշնամիքս պատժելու
պաշտօնը: Բայց անհաւաստիկ վասակ:

ՏԵՍԻԼ Գ

ԱՐՇԱԿ, ՎԱՍԱԿ

ԱՐՇԱԿ

Վասակ, յաջող լուր մը կը բերե՞ս թագաւորիդ:

ՎԱՍԱԿ

Տէ՛ր իմ, Շապուհ առանց կնիքը քակելու,
աղերսագիրդ ետ կը դարձընէ. միանգամայն
բերդակալին բերնովն կը ծանուցանէ, թէ միայն
մահդ կրնար տալ քեզ խնդրած ազատութիւնդ.
Իսկ առ այժմ Անյուշ բերդն քու մշտնջենաւոր
բանտդ պիտի ըլլայ:

ԱՐՇԱԿ (յոշուակորոյս)

Բանտ մշտնջենաւոր... վա՛յ թշուառութեանս
... սակայն գիտեմ իմ պարտքս:

ՎԱՍԱԿ

Տէ՛ր իմ, ի՞նչ կը հրամայես:

ԱՐՇԱԿ

Հրամայե՛լ... չե՞ս տեսներ որ ինձ հնազանդիլ
միայն կը մնայ:

ՎԱՍՍԱԿ

Սա խիստ գերութենէն աւելի՛ ընտրելագոյն էր վճարել մեր կեանքը Վաղարշապատայ բոցերուն մէջ:

ԱՐՇԱԿ

Այո՛, սակայն վրէժխնդրութեան խաբուսիկ յոյսն ձեռքս կեանքիս դաւաճան ըլլալէն արգիլեց. կը յուսայի որ Շապուհ աւելի գութ պիտի զգար գահակորոյս թագաւորի մը համար... ուրեմն մշտնջենաւոր բանտարկութիւն մը վիճակած է ինձ...

ՎԱՍՍԱԿ

Ահ տէր, մի՛ յուսահատիր այդպէս. Աստուած թագաւորաց սիրտն ալ իւր ձեռքին մէջ կը բռնէ. գուցէ օր մը Շապուհ գթալով վրադ ուզենայ մեղմացընել այդ խիստ վճռոյն դառնութիւնը ու բանայ բանտիդ դուռը:

ԱՐՇԱԿ

Չեմ յուսար, Վասակ, զի իմ թշնամիս Շապուհն չէ, այլ Ներսեսի Աստուածն:

ՎԱՍՍԱԿ

Աստուած՝ վշտացելոց և զղջացելոց ալ աստուածն է:

ԱՐՇԱԿ

Թերևս... սակայն ես չեմ զղջար Վասակ:

ՎԱՍՍԱԿ

Ապա ի՞նչ է միտքդ... ահ, ի՞նչ կատաղի նայուածք սա դաշոյնիդ վրայ կը ձգես... ի՞նչ հըրապոյրք ունի քեզ սա երկաթն:

ԱՐՇԱԿ (դէպ ի խոշցն քաշելով)

Դու կեցի՛ր հոս...

ՎԱՍԱԿ

Ո՛չ, զքեզ չի պիտի թողում առանձին՝ մինչև որ սա երկաթը քու հաւատարիմ ծառայիդ ձեռքը չը յանձնես:

ԱՐՇԱԿ

Կը վախե՞ս որ... կը խաբուիս, Վասակ, չափազանց սէրդ զքեզ կը մոլորցընէ. միտքս զիս սպանել չէ. այլ և միթէ մէ՞կ ճամբայ կայ ի գերեզման իջնալու... Բայց սա դանակն պէտք է որ իմ քովս մնայ. դո՛ւ և ինքն միայն կը մնան Հայոց թագաւորին կեանքը պաշտպանելու Պարսից դաւաճանութենէն:... Ուստի դու կեցի՛ր հոս...

ՎԱՍԱԿ

Սակայն, տէր. իմ...

ԱՐՇԱԿ

Չէ, Վասակ, կը կրկնեմ քեզ, միտքս դաւաճանել չէ. այլ չեմ ուզեր որ ականատես մը գտնուի թափելու եղած արտասուացս, այնպէս կը կարծեմ որ այն ատեն աւելի դառն պիտի թափին:

ՎԱՍԱԿ

Կը հնազանդիմ, տէր, որովհետև զիս կ'ապահովցընես. (մեկոշախ) նախազգեցում մը զիս կը դողացընէ:

ԱՐՇԱԿ

(Խշր սեկեակը երբայրու միջոցին մեկոշախ)

Յաւիտեան բանտի մը մէջ հեծե՞լ, զուրկ թագէս և փառքէս... ա՛հ, պիտի չունենաք դուք զայդ խնդութիւն. Արշակ այդչափ վատ չէ. զիտէ գտնալ զինքն այդ անարգութենէն ազատելու միջոց մը. (ձեռքը մեջքի դաշոյնին վրայ տանելով) Դո՛ւ միայն ինձ կը մնաս՝ ընդարձակ թա-

գաւորութենէս՝ հաւատարիմ բարեկամ. կ'ընդ-
գրկեմ զքեզ, վասն զի քու միջոցաւդ պիտի ազա-
տի Արշակ Պարսից շղթաներէն: (դռշրս կ'ելլայ)

ՏԵՍԻԼ Դ.

ՎԱՍԱԿ (առանձին)

Ի՞նչ կ'ըսէր մեկուսի... խօսք մ'ալ չը լսեցի...
սակայն երբէք զինքն այդչափ նկուն և յուսա-
հատ տեսած չէի. քիչ ժամանակի մէջ տարա-
ժամ ձմեռն ձիւնօք զգլուխն ծածկեց. իսկ վիշտք
և հանապազօրեայ տառապանք խղճի՝ խոր աղօս-
ներ բացին ճակատին վրայ. ցարդ բարձր բռնած
զլուխն կը խոնարհի, իբր թէ Աստուծոյ ոտքն
զայն ճմլէր... սիրտն միայն նոյն է և ամէն զեղջ
կը մերժէ... կ'երթայ առանձին արտասուելու...
իցէ՛ թէ արտսունք կարենային քիչ մը մեղմա-
ցընել իւր յուսահատութիւնը... սակայն սա եր-
կաթն ի ձեռս իւր խիթալի է ինձ... պէտք չէր
որ զինքն առանձին թողուի... գուցէ դիտմամբ
Շապուհ սա դանակը իւր քով թողուց, որպէս
զի յետոյ Հայոց առջև, իբրև իրենց թագաւորը
դաւաճանող չերևայ... քովը երթամ... ոտից
դղրդիւն կը լսեմ և աղմուկ... Ի՞նչ արդեօք
կը պատահի... ո՞ր մահկանացուն կը յանդգնի
այսպէս հոս տեղաց լռութիւնը աղմկելու:

ՏԵՍԻԼ Ե.

ՎԱՍԱԿ, ՍՄԲԱՏ, ԿՈՌՆԱԿ ԵՒ ՔԱՆԻ ՄԸ
ԾՊՏԵԱԼ ԱՆՁԻՆՔ

ՍՄԲԱՏ (իշր ընկերներուն)

Կապեցէ՛ք սա պահապանները... (Պարսից)
Եթէ խօսք մը հընչէք, իսկոյն զձեզ կ'սպանենք:
(Կորնակ իշր ընկերներովը պահապաններուն
վրայ յարձակելով՝ զիրենք կը կապեն)

ՎԱՍՍԱԿ

Ո՞վ էք դուք... ի՞նչ կ'ուզէք... զո՞վ կը խընդրէք...

ՍՄԲԱՏ

Վասակ, մեղմաձայն խօսէ... մի՞թէ չե՞ս ճանչնար զիս:

ՎԱՍՍԱԿ

Երկինք, կը խաբուիմ արդեօք... դ՞ու հոս, սպարապետդ Հայոց... Բայց ի՞նչպէս և ի՞նչ դիտմամբ եկած ես:

ՍՄԲԱՏ

Այո՛, ես եմ. սա զգեստովս համարձակապէս, առանց կասկած տալու, մինչև ի դուռն բերդիս մօտեցանք և հոն յանկարծ սուրը քաշելով սակաւաթիւ պահակներուն վրայ յարձակեցանք և զանոնք ի յաւիտենական լռութեան դատապարտեցինք... սակայն ժամավաճառ չըլլանք հոս... զնա՛, շուտ ազդ տուր տիրոջդ մեր գալուստը. ըսէ՛ իրեն, թէ Սմբատ եկած է իւր աջը համբուրելու և զինքն ազատելով դարձնելու ի Հայաստան՝ ի գիրկս իւր որդւոց:

ՎԱՍՍԱԿ

Կը փութամ... տէր Աստուած, դու իւր ձեռնարկութիւնը յաջողելով, ազատէ՛ տէրս՝ Պարսից շղթաներէն ու վերստին շնորհէ՛ մեզ՝ շնչելու հայրենեաց օդը: (կ'երչայ)

ՏԵՍԻԼ Զ.

ՍՄԲԱՏ, ԿՈՌՆԱԿ ԵՒ ԻԻՐ ԸՆԿԵՐՆԵՐՆ

ՍՄԲԱՏ

Մինչև ցա՛յս վայր բաղդն մեզ յաջողեց կոռնակ. քանի որ մեր յանդուգն յափշտակութեան

լուրն տարածուած չէ, կրնանք, զգիշերն օգնա-
կան առնլով, մինչև ցմօտակայ անտառն հասնիլ.
հոն պատրաստ ձիանք կրնան զմեզ մինչև ի ծա-
գել արևուն բաւական հեռացնել և անօգուտ
առնել Պարսից մեր ետևէն պնդելը: Ո՛հ, պիտի
չը յիշուի բնաւ պատմութեան մէջ, թէ Հայոց
թագաւոր մը, անյոյս և անօգնական, Պարսից
շղթաներուն մէջ իւր կեանքը վճարեց:

ԿՈՌՆԱԿ

Սակայն վասակ մինակ կը դառնայ, տխուր և
արտասուալից աչօք:

ՍՄԲԱՏ

Երկի՛նք... ի՞նչ արդեօք պատահեցաւ...

ՏԵՍԻԼ Է.

ԱՌԱՋԻՆՔ, ՎԱՍԱԿ

ՍՄԲԱՏ

Տեսնենք ի՞նչ կայ, վասակ, ինչո՞ւ արտսուը
աչքէդ կը թափին. խօսէ՛, ո՞ւր է Արշակ:

ՎԱՍԱԿ

Արշակ... Երկի՛նք, ինչո՞ւ զիս ապրեցուցիք...
Ո՛հ, տեսի՛լ աղէտալի:

ՍՄԲԱՏ

Արիւնն երակներուս մէջ կը սառի... խօսէ՛
ի՞նչ պատահեցաւ... թէպէտև ուրախ լուր մը չեմ
կարդար դէմքիդ վրայ:

ԿՈՌՆԱԿ

Խօսէ՛, վասակ, գիտնալու ես որ հոս ժամա-
նակ չունիմք կորսընցընելու... ի՞նչ պատասխան
կը բերես մեզ Արշակէն:

ՎԱՍՍԱԿ

Արշակ... ո՛հ, իշխանքդ Հայոց, գացէ՛ք ըսէք
Հայաստանի, թէ ունայնաձեռն կը դառնաք, գու-
ժեցէ՛ք Հայոց զաւակաց, թէ Արշակ ոգեսպան՝
դաժան մահուան դէմ կը ճգնի:

ՍՄԲՍ

Ո՛հ, ի՛նչ ձախող լուր...

ԿՈՌՆԱԿ

Երկի՛նք, միթէ իւր աչքը գոցելո՞ւ համար զմեզ
անվտանգ մինչև ի բանտ իւր հասուցիր:

ՍՄԲՍ

Ի՛նչ եղեռն... այլ ի՞նչպէս յանդգնեցաւ Շա-
պուհ...

ՎԱՍՍԱԿ

Յանցաւոր չեն Պարսկին ձեռքն. ինքն Ար-
շակ չը ժուժալով Անյուշ Բերդին բանտարկու-
թիւնը մինչև ցմահ կրելու, խոր վէրք մը կուրծ-
քին տալով ծակեր է... Երբ ես հասայ, հոգին
կը ճգնէր թողլու իւր հողեղէն պատեանը:

ՍՄԲՍ

Ի՛նչ լսեցի... աւանդ ուշ հասայ. ես որ կու
զայի հոս ծպտեալ նախարարաց հետ, որպէս զի
իրեն աւետեմ Մերուժանայ անյաջող և արգա-
րացի վախճանը, Պապ իւր որդւոյն թագաւորելը,
վերջապէս կը յուսայի կերպով իւրք զինքն բան-
տէն ազատելով ի զիրկս որդւոյն հասցնել...
Ափսո՛ս աշխատանացս, մոխիր և հող գլխոյս վը-
րայ. դժնդակ լուր մը հետս առած այնպէս ի
Հայաստան պիտի դառնամ: Սակայն, ո՛հ, նախ
պէտք է որ վերջին անգամ մ'ալ զինքը տեսնեմ,
վերջին անգամ մ'ալ իւր աջը համբուրեմ, թէ-
պէտև այդ աջն աղիտաբեր և դահիճ եղաւ հայ-

րենեացս, սակայն իմ տէրս, իմ թագաւորս է: Ապա ուրեմն դարձի՛ր իւր քով վասակ, եթէ տակաւին իւր հրաժեշտը տուած չէ աշխարհքիս. յայտնէ՛ իրեն իմ և ընկերացս փափաքը: (Վասակ կ'ելլայ)

ՏԵՍԻԼ Ը.

ՍՄԲԱՏ, ԿՈՌՆԱԿ ԻՒՐ ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՎԸ.

ԿՈՌՆԱԿ

Անհասանելի են խորհուրդք վեհին. իւր կամքըն անյողդողդ, արդարութիւնն անաչառ և անսխալ, իսկ վրէժխնդրութիւնն պակուցանողական: Որքոց և այրեաց արտսունքն թագաւորաց թագին և կեանքին հետ մի և նոյն նժարին մէջ կը կշռուին: Թող լռեն ապա մահկանացուք, ծռեն իրենց գոռոզ գլուխները երկնից դատականիքին առջև, խոստովանին թող իրենց տկարութիւնը, և ջանան խրատուելու, երկնից վրէժխնդրութեան այդպիսի ահաւոր օրինակները տեսնելով:

ՍՄԲԱՏ

Արդարեւ, ահաւոր օրինակ անոնց, որ Աստուծոյ ճամբէն կը խոտորին. հռչակաւոր օրինակ և դաս անոնց, որ հայրենեաց ունեցած պարտուցն նըկատմամբ՝ զանցառութեամբ և անհոգ կը շարժին:

Աւանդ, շատ ատենէ ի վեր կը ջանայի զինքն ուղղել, վասն զի այդպիսի դէպք մը կը գուշակէի. ափսո՛ս որ չը յաջողեցայ. մանաւանդ թէ համարձակութեամբ զինքն խրատելս՝ յանդգնութիւն սեպուեցաւ, անկեղծութիւնս՝ յանցանք, իւր պատիւը պաշտպանելս՝ անհնարին ոճիրք, և բանտն եղաւ իմ վարձքս: Իսկ հոն իմ վիճակէս աւելի իրենին վրայ կը ցաւէի, վասն զի գիտէի թէ ինչպիսի՛ ամբարիշտ շողոքորթաց և դաւա-

ճան մատնչաց ձեռքն ինկած էր տէրութեան
երասանակն և սպարապետի պաշտօնն: Բանտին
խորէն լսեցի խուժադուժից աղաղակը, ապըս-
տամբաց ուրախութեան ձայները և մերոնց պար-
տութիւնը. աչօքս տեսայ կրակին բոցն ալ, որ
և իմ բանտիս մէջ սպառնացող կայծեր կ'ար-
ձըկէր:

Յուսահատութենէս և ցաւէս շղթաներովս
կուրծքս կը կոծէի, մէյմն ալ դուռը բացուելով,
կ'ըսեն թէ Արշակ զիս կը խնդրէր. կայծակի
պէս սլացայ, քանի մը հաւատարիմ ընկերներով,
մինչև ցմիջնաբերդն... Սակայն, աւանդ, ուշ հա-
սայ... Թէպէտև Հայ զինուց եղած նախաւանաց
զվրէժն առի, այլ զԱրշակ չը գտայ. Ալանուազան
զինքն շղթաներով կապելով, արդէն դէպ ի Պարս-
կաստան յուղարկած էր:

ՏԵՍԻԼ Թ.

(Տեսարանն փոխուելով Արշակայ սեկեակը կը
ներկայացընէ. Արշակ արուշի մը վրայ ինկած
է աչքը գոց. վասակ իշր քովը ծռելն դրած է)

ԱՌԱՋԻՆՔ, ԱՐՇԱԿ, ՎԱՍԱԿ

ԿՈՌՆԱԿ

Ահաւասիկ ինքն...

ՍՄԲՍ

Երկինք, դո՛ւ մխիթարէ սա թշուառ արքայիս
վերջին վայրկեանները, վասն զի մահկանացուի
մը լեզու անկարող է: Քովը մօտենանք. իսկ եթէ
մահն աննահանջելի է, գոնէ մեր հաւատարմու-
թեան վրայ համոզուելով մեռնի: (կը մօտենան)

ԱՐՇԱԿ (աչքը քանաչով)

Ո՛ւր եմ...

ՍՄԲՍ

Տէր իմ, քու հաւատարիմ ծառայիցդ գրկին մէջ:

ԱՐՇԱԿ (խոր թե խորոշնկ քոշնէ մը արթննաւ աչքը Սմբատին վրայ տնկելով)

Ո՞վ էս դու... կարծեմ թէ զքեզ կը ճանչնամ... բայց աւելի մօտեցիր զի աչքս տկարացած են. (Սմբատ կը մօտենայ) դ՞ու էս, Սմբատ...

ՍՄԲՍ

Այո՛, տէր իմ, էս եմ Սմբատ քու ամենահաւատարիմ և միանգամայն ամենադժբաղդ ծառայ:

ԱՐՇԱԿ

Ա՛հ, ուշ կը հասնիս. առած վէրքս զիս ի գերեզման պիտի տանի... Նայէ որ վասակին հետ իմ աչքս գոցես և մարմինս դարձընես ի շիրիմ հարցս... Կը խոստանա՞ս ինձ այդ ծառայութիւնը

ՍՄԲՍ

Սրբազան պաշտօն մը ինձ կը յանձնես, զոր կատարելն իմ պարտքս է... Բայց յուսա՛, տէր իմ, գուցէ կարծածիդ չափ ծանր չէ այդ վէրքն:

ԱՐՇԱԿ

Գիտես որ ձեռքս զիս չը խաբեր. նոյն հարուածով սրտիս զարկի, որով երբեմն ապստամբները կը պատժէի: (յանկարծ դեմքը խոժոռցրնելով, կատաղի ձայնիչ մը) Ապստամբք... Թշնամիքս... Ա՛հ դժոխք, ինչո՞ւ կարող չեմ դարձեալ զիրենք պատժելու... (ուրք եղալ կը փորձէ և արուի վրայ կ'իյնայ: Ո՛հ, յիրաւի անկարող եմ. տկարութիւնս զիս կը նուաճէ... Հեռացէ՛ք ինձմէ:

ՍՄԲԱՏ

Տէ՛ր իմ, կը կրկնեմ քեզ, քու հաւատարիմ ծառայիցդ մէջ կը գտնուիս, որոնք զքեզ բանտէդ ազատելու եկած էին, իսկ այժմ արտասուալից աչօք և սգալից սրտիւ քու քովդ ժողովրտած են, որպէս զի իրենց կսկիծը մեծութեանդ ոտից առջև տարածեն... Տէ՛ր, տո՛ւր մեզ ներող աջդ որպէս զի համբուրենք:

ԱՐՇԱԿ

Ո՛հ, ինչ խիստ և անխոնջ ճակատագիր, միշտ աչացս առջև թշնամիքս տեսնել... Մի՛շտ թըշնամիքս... վայրկեան մ'ալ հանգիստ չունիմ... չունիմ դադար... Ձիս միշտ կը հալածէ՞ք ուրեմն՝ ձեր յանդգնութեամբն... Նաև սա վերջին վայրկենիս առջևս կը կանգնիք, որպէս զի մահու տագնապս դիտէք... Եւ ևս զձեզ պատժելու կարող չեմ... Կը մեռնիմ առանց գոնէ վրէժս հանելու, առանց քէնս յագեցընելու... ա՛հ, ո՛րչափ մահ միանգամայն...: Իրա՛ւ է որ թշնամեացս մէջ կը գտնուիմ... Երազ չէ՞ տեսածս... Չե՛ն սոքա Պարսիկք, որ զիս գետնաքարչ հոս գերի բերին... Մի՛թէ միշտ Անյուշ բերդին մէջ չեմ, որ իմ մշտնջենաւոր բանտս պիտի ըլլար... Գո՛ւ ինձ ըսէ, Վասակ, մի՛թէ չե՛ն սոքա ճիւղաղբ դժոխոց:

ՎԱՍԱԿ

Տէ՛ր իմ, քու բարեկամներդ են:

ՍՄԲԱՏ

Տէ՛ր իմ, հալածէ՛ միտքէդ սա տխուր գաղափարները. դու հոս նոյն բանտին մէջ ես իրաւ, բայց քեզ ծառայողքն քու հաւատարիմ բարեկամներդ են: Քեզ Հայաստանէն ուրախարար լուրեր բերած էինք և մեր նպատակն զքեզ ազատելն էր. հալածուեցան Պարսիկք Հայաստանէն, յաղթող

են չայք, Մերուժան իմ ձեռքէս սատկեցաւ. Պապ քու որդիդ այժմ կը թագաւորէ, բայց դու ափսո՛ս որ կարեւելք ես խոցեալ...: Իսկ հիմայ որ մահն իւր ստուերը վրադ կը տարածէ, կնքէ կենացդ ընթացքը, տէ՛ր իմ, կատարելով գործ մը զոր բարօրութեանդ ատեն սկսած էիր: Երբ մահդ կը մօտենայ և յաւիտենականութիւնն քեզ կ'սպասէ, հո՛ս թող գրէն և զվրէժխնդրութիւն. հաշտուէ՛ մեր հետ, որպէս զի կարենանք մենք ամենքնիս ալ ըսել, թէ ճշմարիտ հայր մը կորուսինք, և որպէս դի դու ալ հանդերձեալ կենաց մէջ չը գտնաս աններող և վրէժխնդիր Աստուած մը:

ԱՐՇԱԿ (Սմբատին ձեռքը սեղմելով)

Սմբատ, ... ո՛հ, դո՛ւ ես... աչք իմ չեն որոշեր, բայց ձայնդ, ո՛հ, կը ճանչնամ ձայնդ. գիտեմ որ պիտի մեռնիմ... Ո՛հ, գիտեմ որ կուրծքիս տուած հարուածէս չի պիտի ազատիմ... Գիտեմ ալ թէ հո՛ն անողորբելի և վրէժխնդիր Աստուած մը պիտի գտնամ... Բայց հաշտուի՞լ ձեր հետ... Ա՛հ, ի՞նչ կը խնդրես... Երբեք չեմ կրնար ձեզ ներել. մեր մէջն եղած վիհը, հեռ, նախանձն և քէնն, օր ըստ օրէ աւելի ընդարձակեցին... Ներելն՝ անկարելի է. սրտիս մէջ ձեզի դէմ ատելութիւն կը գտնամ. իմ արեանս... սա արիւնն որ կողէս կը վազէ... դո՛ւք էք պատճառն. դուք ձեռքս դանակով մը զինեցիք և դէպ ի կուրծքս զայն մղեցիք... Ո՛հ, սա արիւնս թո՛ղ ի ձեր գըլուխն ըլլայ:

ԿՈՌՆԱԿ

Տէ՛ր Աստուած, դու գիտես մեր սրտին ամէն գաղտնիքը և մեր մտածութիւնը. դո՛ւ երկինքէն նայէ և զգուժ իջեցո՛ւր իւր սրտին մէջ:

ՍՄԲԱՏ

Տէ՛ր իմ, անհաւաստիկ ձեռքդ կը սառին, վայրկեանէ մը հոգիդ զմարմինդ պիտի թողու... մի՛թէ

միշտ անէծք շրթանցդ վրայ պիտի թափառին .
Մոռցիր զմեզ, ու Աստուծոյ հետ հաշտուէ :

ԱՐՇԱԿ

Բայց մի՛ խաբուիք... Սա արիւնս վրէժխնդի
մը պիտի ունենայ... Այո՛, այնպիսի վրէժխնդի
մը, որ մինչև ձեր թոռանց ոսկերցն մէջ, թափա
արեանս կաթիլներուն համարը տոկոսիւքը պիտի
պահանջէ... որո՞նքն ձեռքն է զոր կը բռնեմ :

ՍՄԲԱՏ

Իմս, տէ՛ր... քու Սմբատ ծառայիդ ձեռքը :

ԱՐՇԱԿ

Սմբատի՞ն... Սմբատի՞ն ձեռքը (ետ հրեղով)
հեռո՛ւ կեցիր... դո՛ւ ալ զիս դրժեցիր... կորսուե
ցէ՛ք առջևէս... Անիծեալ լերուք ամենքնիդ ալ...
Կ'զգամ որ կը մեռնիմ... Շունչս կը պակսի...
Մեռնի՛լ այսպէս, բանտի մը մէջ... շղթաներու՛
բեռնաւորած... Թշնամեացս... Ու Պարսից մէջ...
Վրէ՛ժ... վրէ՛ժ... Անիծե՛ալ լերուք : (կը մեռնի)

ՎԱՍՍԱԿ (ոտք եղալով)

Մեռաւ թշուառ. բայց ազատեցաւ մշտնջենա
ւոր գերութենէն :

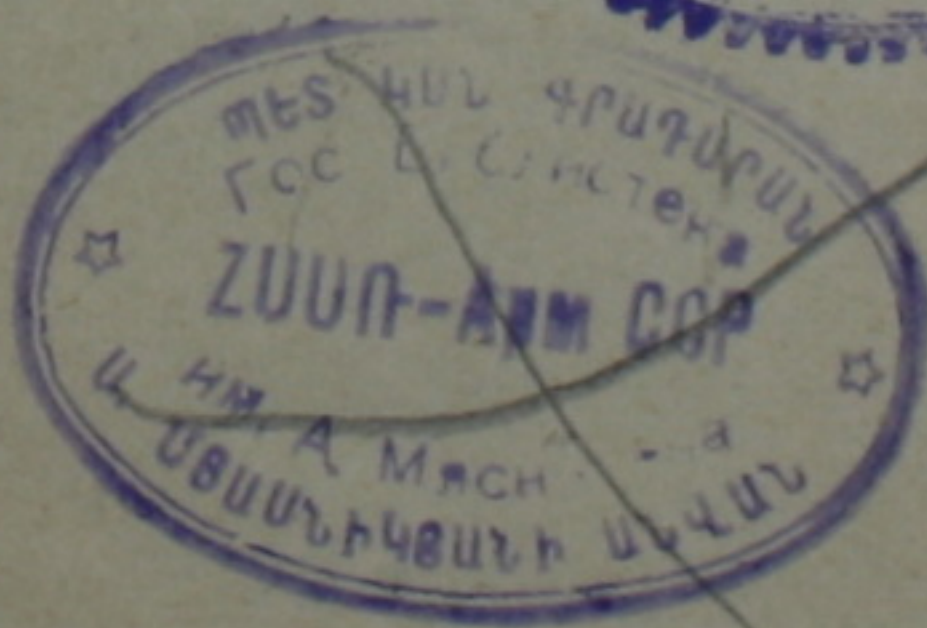
ՍՄԲԱՏ

Այո՛. մեռաւ... ինչպէս որ ապրած էր... Տէրն
թող վրան գթայ : Իսկ ես կը փափաքէի, որ ամէն
հայրենատեացք և բռնաւորք տեսնէին՝ այժմ հոս՝
Արշակայ մահը, և իրենց կեանքին մէջ միշտ աչաց
առջևն ունենային սա քստմնալից պատկերը :
Ահա՛, տեարք իմ, հայրենիքը ատողաց և բռնա
ւորաց վախճանն : Իցէ՛ թէ պատմութիւնն մեր
թոռանց անաչառութեամբ զայս աւանդելով,

ենար պակտեցնելու այնպիսեաց թիւը: Այժմ
Աստուած զինքն դատեց և գերեզմանն իւր
այ պիտի գոցուի, թողունք զինքն հոս. Հայ-
եաց սէրն և մեր պարտքն գմեզ ի Հայաստան
կոչեն: Երթանք ժողվըտինք մեր նորապսակ
գաւորին քով, և իւր հօրն վախճանը իրեն
յրագրելով, ջանանք զինքն հեռացրնելու անոր
ար ճամբէն:

Հինգերորդ և վերջին Արարուած

ՎԵՐՋ

[un] copy

A 9631

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0047397

A ⁱ
9631